

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

11

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΘΩΛΙΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1887 - 88

Ἄριθ. πρωτ. 611.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός» πρὸς ἄλλαις κοινοφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἀξιὸν λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινοφελές ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κ. κ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προαιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 8 Ὀκτωβρίου 1877.

Ὁ Ὑπουργός
Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

Ἄριθ. πρωτ. 5113.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας.

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου τῆ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσός» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυμον τοῦ συλλόγου. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἀξίαι διατριβαί, καὶ ποικίλων γνώσεων πᾶροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. Ἐπιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἱκανῶς εἰς τοῦτο ἢ ἐν αὐτῷ καταχωρίσεις διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἡθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὄρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωματῶν. Ἡ διὰ περιοδικῆς διακοίνωσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφορῶν κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ, εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ ὀσμὴ ἐπισυμβαινούσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι, θέλουσι στέλλει τὰ ἐκάστοτε εἰς γνώσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὅπως δῆποτε τοιαῦτα εὐρήματα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἐπιστάσιαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὕτως συστανομένου περιοδικοῦ ὁ **Παρνασσός**.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ Ὑπουργός
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΟΛΙΓΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗΣ

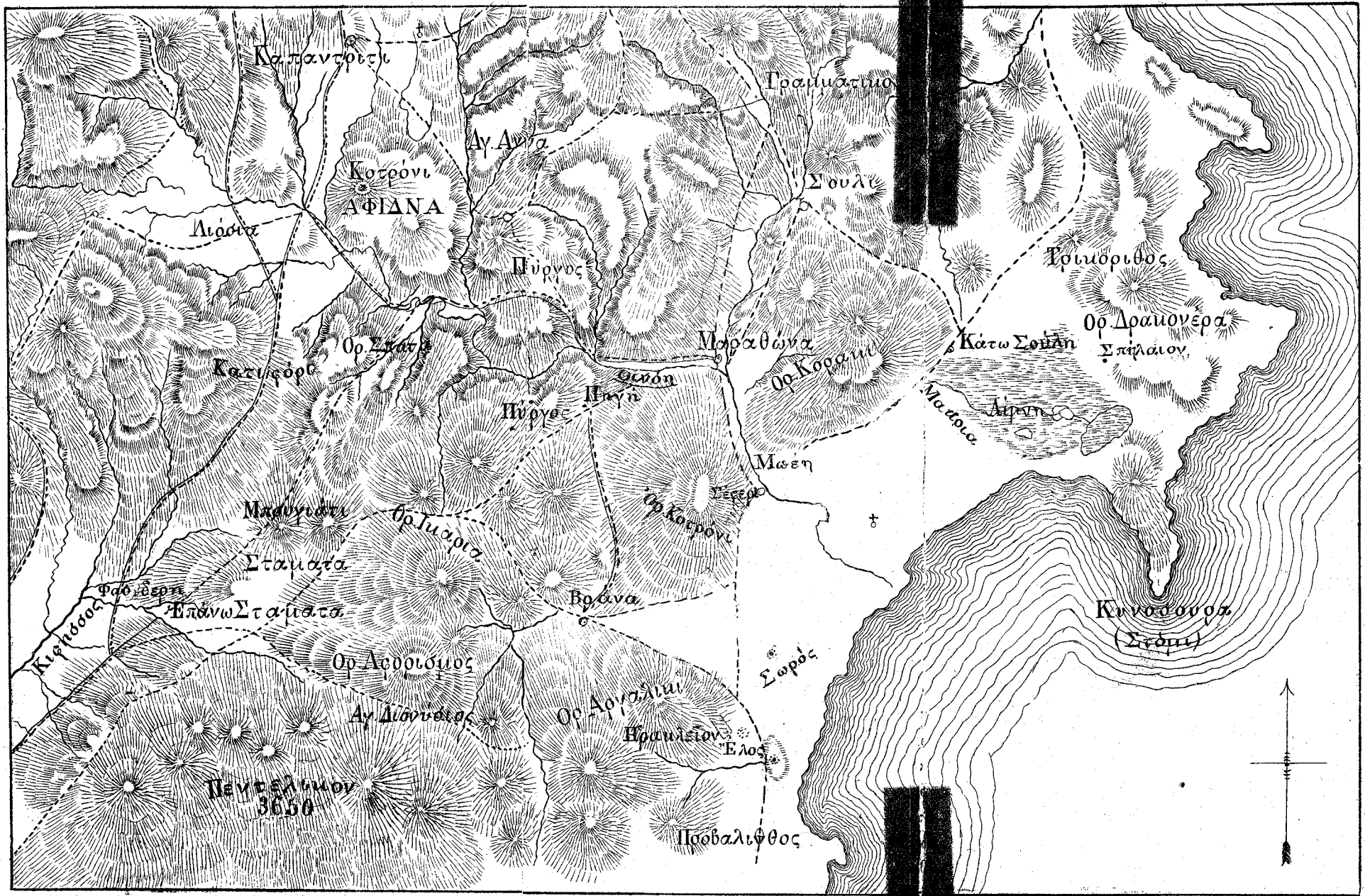
Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγχειμένη ἐκ τῶν κ.κ. Παραγιώτου Ἰ. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου, Ἰωάννου Σακελλίωτος καὶ Τυμολέοντος Ἡλιοπούλου καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Σίμου Μπαλάνου.

Ὄφειλομεν τῷ τέως γυμνασιάρχῃ κ. Ν. Πετρῇ ἀνάλυσιν τοῦ ὑπομνήματος, ὅπερ ὁ πρῶστος λοχαγὸς Ἐσχενβούργ ἀνέγνω ἐνώπιον τῆς ἐν Βερολίνῳ ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας περὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐν Μαρθῶνι μάχης. Εὐχάριστον ἦτο ἂν ὁ ἀξιότιμος γυμνασιάρχης ἐξέθετε λεπτομερέστερον τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κρίσεων τοῦ ἀρχαιολογοῦντος λοχαγοῦ. Ἐκ τῆς περιλήψεως, ἣν ὁ κ. Πετρῆς ἀνεκοίνωσε τοῖς ἀναγνώσταις τῆς «Ἑβδομάδος» οὐδὲν νέον προσφέρεται. Ἡ κυρία ἐργασία τοῦ κ. Ἐσχενβούργ ἦν ἡ καταμέτρησις τοῦ πεδίου, ἐκ δὲ τῶν διαστάσεων ὁ σιφὸς γερμανὸς ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν αὐτῷ δὲν ὑπῆρχε χώρος πρὸς παράταξιν ὄλου τοῦ περσικοῦ στρατοῦ· τοῦθ' ὅπερ ὑποστηρίζει ὑποδεικνύων ὡς ἀνέφικτον τὴν ἐν τοῖς πλοίοις ἐπιβίβασιν τοῦ στρατοῦ αὐθημερὸν μετὰ τὴν μάχην.

Ἡ καταμέτρησις τοῦ μαρθωνίου πεδίου ἐγένετο πρὸ ἐτῶν παρ' ἄλλων, καὶ παρὰ τοῦ Φίνλεϋ, ὀρίσαντος τὸ μῆκος ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον εἰς 6 ἀγγλ. μίλλια, ἧτοι χιλιόμετρα 9,650, καὶ τὸ πλάτος κατ' ἐλάχιστον εἰς 1 1/2 ἀγγλ. μίλλιον, ἧ χιλιόμετρα 2,400, ἐνῶ ὁ πρῶστος λοχαγὸς θέτει στρογγύλους ἀριθμοὺς μήκους δέκα, καὶ πλάτους τριῶν χιλιόμετρων. Τὴν δὲ δόξαν ὅτι κατὰ τὴν μάχην μέρος μόνον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἠγωνίσαστο ἐξέθηκον πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, στηρίζοντες αὐτὴν εἰς τὸ δυσανάλογον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φονευθέντων πρὸς τὸν ὄλον ἀριθμὸν τοῦ περσικοῦ στόλου. Ἐπιτούτοις ὁ Ἐρν. Κούρτιος οἰκοδομεῖ τὴν διήγησιν ὅτι οἱ Πέρσαι στρατηγοί, κρίνοντες δυσχερῆ τὴν διὰ ξηρᾶς πορείαν εἰς τὸ ἄστυ ἀπὸ Μαρθῶνος, μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν διόδων τοῦ Πεντελικοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσι ἄλλοθι τὴν ἀπόβασιν· ἥδη δὲ εἶχεν ἐπιβιβάσθῃ ἐπὶ τῶν πλοίων μετὰ τοῦ ἵππικοῦ τὸ ἦμισυ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅτε ὁ Μιλτιάδης προσέβαλε τοὺς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀπολειπομένους, πρὶν ἢ προφθάσωσι νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην Ο'.

δὲ Ἰταλὸς Casagrandi ἀντιτάσσει τὴν ἐξήγησιν ὅτι, ἕνεκα τῆς συνωμοσίας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν ὁ Ἄρταφέρνης εἶχεν ἐπιβιβάσθῃ ἐπὶ τῶν πλοίων μετὰ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ ἡμίσεος τῶν πεζῶν, περιμένων τὸ σημεῖον τῆς ἀσπίδος, ὅπως ἀποπλεύσῃ εἰς Φάληρον, ἐνῶ ὁ Δάτις μετὰ τοῦ ἐτέρου μέρους τῶν πεζῶν παρέμενε ἐν τῷ μαραθωνίῳ πεδίῳ ἀπασχολῶν τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ὁ Μιλτιάδης ὠφελήθη ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἵνα προσβάλῃ τοὺς ὑπὸ τὸν Δάτιν, ἀμυχανοῦντος τοῦ Ἄρταβάζου ἡ ἀποβίβασί τούς ὑπ' αὐτὸν πρὸς βοήθειαν τῶν μαχομένων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς.

Τὰ διηγήματα ταῦτα, ὅσον ἂν ὦσιν εὐφραντασίωτα καὶ γλαφυρῶς γεγραμμένα, δὲν εἶναι ἱστορία. Ὁ δὲ πρῶστος λοχαγός, προσερχόμενος ἐπίκουρος τῷ γερμανῶ ἱστορικῷ, προέθετο νὰ παράσχῃ τὰς γεωμετρικὰς καὶ πολεμικὰς αὐτοῦ γνώσεις, ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ χῶρος τοῦ μαραθωνίου πεδίου εἶναι μόνις ἀποχρῶν πρὸς ἀνάπτυξιν μιᾶς πρωσσικῆς ταξιαρχίας· ὥστε δὲν ἠδύνατο ἐν αὐτῷ νὰ παραταχθῇ εἰς μάχην ὁ πολυάριθμος περσικὸς στρατός. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ ἀρχαίου, καὶ σχεδὸν συγχρόνου τῆς μάχης, ἱστορικοῦ, οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν ἀπεβίβασαν εἰς τὸ μαραθ. πεδίου τὸ τε πεζικὸν καὶ τὸ ἱππικόν, μηδὲν ὑποπτεύοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ἀποστείλει ἐκεῖσε στρατὸν, ἢ ὅτι ἄλλαθι ποῦ τῆς Ἀττικῆς ἤθελον ἀντεπεξέλθει πρὸς μάχην. Οἱ στρατηγοὶ ἐξελέξαντο τὸ μαραθ. πεδίου ἕνεκα τῶν εὐκολιῶν τὰς ὑποίους παρείχε, διὰ τὸ εὐλίμενον, καὶ τὸ βάθος τοῦ πυθμῆνος τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν ἀποβίβασιν τοῦ στρατοῦ, ὅπως ἐκεῖθεν ὁδεύσῃ πρὸς τὸ ἄστυ. Τὸ ζήτημα λοιπὸν ἦτο ἂν τὸ μαραθ. πεδίου παρείχεν ἀρκετὸν χῶρον πρὸς στρατοπέδευσιν τῶν Περσῶν. Οἱ πλείστοι ἐκ τῶν νεωτέρων, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐξήτασαν τὸ πεδίου, καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ἐσχενβούργ, περιορίζουσι τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν εἰς χῶρον ἀποτελοῦντα μόνις τὸ τεταρτημόριον τοῦ πεδίου, μεταξὺ τῆς πρὸς βορρᾶν λίμνης, καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ κατερχομένου ἐξ Οἰνῆς (Μαραθῶνα) διὰ μέσου τοῦ πεδίου. Ἀρκεῖ δὲ μόνον βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὅπως ἕκαστος πεισθῇ ὅτι τὸ μαραθῶνιον πεδίου συνεχόμενον μετὰ τοῦ Τρικορύθου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἐκ μεσημβρίας (Ἀργαλίκι) μέχρι τῶν λόφων τοῦ Ῥαμνοῦντος (Ἐβραιοκάστρου), ἔνθα λήγει τὸ πεδίου Τρικορύθου πρὸς βορρᾶν, χωροῦσιν ἵνα στρατοπεδέυσωσιν οὐχὶ μυριάδες, ἀλλ' ἑκατομμύρια ἀτάκτου στρατοῦ. Ὁ Κούρτιος ὑποτίθησιν ὅτι οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν ἠπατήθησαν ὡς πρὸς τὸν χῶρον τοῦ μαραθῶν. πεδίου, ὑπολαβόντες ὡς λει-

ΛΙΘ. Μ. ΑΡΕΤΑΙΟΥ ΑΘΗΝΑΙ

Πίναξ Α'

Παρνασσού τόμ. ΙΑ: ἴδε σελ.

μῶνα τὴν χλοάζουσαν ἐπιφάνειαν τῆς ἐλώδους λίμνης. Ἠδύνατο εἰς τοιαύτην ἀπάτην νὰ ὑποπέσῃ ὁ Ἰππίας; Ἄρα δὲν ἐγίνωσκε τὸν Μαραθῶνα; Νῦν ὁμως πρόκειται περὶ τούτου ἰδίως, ἂν ὁ περσικὸς στρατὸς ἐστρατοπεδευμένος ἐν τῷ μαραθῶν. πεδίῳ ἠδύνατο ἅπας νὰ μετὰσχη τὸ ἀγῶνος. Παράδοξον δ' εἶναι ὅτι ἐνῶ διατείνεται ὁ πρῶστος λοχαγός, ὅτι τὸ μαραθ. πεδίον δὲν ἐχώρει τὸν περσικὸν στρατὸν ἵνα παραταχθῇ, περιορίζει τὸ στάδιον τῆς μάχης εἰς ἐλάχιστον μέρος τοῦ πεδίου, ἐναντίον τῶν δεδομένων ὑπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται, ὅτι μαθόντες οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀπόβασιν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἔδραμον εἰς Μαραθῶνα, καὶ ἐτάχθησαν ἐν τῷ τέμενει τοῦ Ἡρακλέους. Ἄλλοτε ἐν τῷ *Παρνασσῶ*¹ ἐξέθηκα τοὺς λόγους, δι' οὓς πείθομαι ὅτι ἡ ἀρχαία κώμη τοῦ Μαραθῶνος ἔκειτο ὅπου νῦν τὸ χωρίον Βραναῖ, τὸ δὲ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀργαλίκι. Ὅταν ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς ἀναφέρει τὸν Μαραθῶνα ὡς τόπον ἀποβάσεως, στρατοπεδεύσεως, συμπλοκῆς τῶν πολεμίων στρατῶν, ἐννοεῖ βεβαίως οὐχὶ τὴν κώμην ἀλλὰ τὸν δῆμον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ Προβαλίνθου μέχρι Τρικουρύθου ἐκ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον, καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρις Ἀφιδνῶν (Σπάτα-Ἀπάνω Σούλι) περιλαμβάνοντα δὲ τὰς κώμας Μαραθῶνος, Οἰνόης, Τρικουρύθου, Προβαλίνθου, ἀποτελούσας τὴν ἄλλοτε δωρικὴν τετράπολιν. Ὡστε ἐκ τῶν φράσεων τοῦ ἱστορικοῦ δὲν πορίζομεθα τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, ποῦ ἔκειτο ἡ κώμη τοῦ Μαραθῶνος, καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Περσῶν. Ἄλλ' ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐστρατοπέδευσαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀργαλίκι, καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ μεταξὺ τοῦ παρὰ τὴν Προβαλίνθον ἔλους, καὶ τοῦ χωρίου Βραναῖ, ἔκειτο τὸ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους προκύπτει ἐκ τῶν περιστάσεων τῆς στρατείας τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῶν θέσεων τῶν πολεμίων στρατῶν. Τὸ ἀρμοδιώτερον μέρος τοῦ κόλπου πρὸς ἀποβίβασιν τοῦ στρατοῦ ἦν τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς Κυνοσοῦρας, προφυλασσόμενον ὑπὸ τῆς προεκτάσεως τοῦ ἀκρωτηρίου, καὶ ἔχον βαθύτατα ὕδατα, ὥστε ἡ ἀπόβασις τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων ἐγένετο ἀμέσως ἀπὸ τῶν πλοίων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἄλλ' ἐκεῖ ἀποβάντες οἱ βάρβαροι ἐγένοντο κύριοι τοῦ πεδίου ἀπὸ τῆς πρὸς βορρᾶν λίμνης, καὶ τῆς πηγῆς Μακαρίας, μέχρι τοῦ ὄρους Ἀργαλίκι καὶ τοῦ πρὸς νότον ἔλους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ, ἣτις διερχομένη μεταξὺ τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ διὰ Γαργηττοῦ, Παλήνης (Χαρβατίου), Προβαλίνθου, ἀγχι εἰς

¹ «Παρνασσῶ» τόμ. Η', τεύχος Μαρτίου 1884.

τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἄκρον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ μακροῦ πεδίου, ἔνθα τὸ ἔλος, ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ ἥτις διερχομένη ἐκ δυσμῶν τοῦ Πεντελικοῦ (Κηφισιάς) καὶ τοῦ ὄρους Ἀφορισμοῦ, ἐκβάλλει εἰς τὸ χωρίον Βρανᾶ, ἀποτελοῦν τὸ ἕτερον πρὸς δυσμὰς ἄκρον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ μακροῦ πεδίου. Ἡ πρώτη ἦτον ὀμαλοτέρα, ἢ δευτέρα συντομωτέρα. Ἄλλ', εἴτε διὰ ταύτης, εἴτε δι' ἐκείνης ἀφικόμενοι εἰς τὸ μακροῦ πεδίου, δὲν ἠδύνατο νὰ προβῶσι περαιτέρω, καὶ τὸ καταλληλότατον μέρος πρὸς στρατοπέδευσιν αὐτῶν ἦτον ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ πεδίου λόφος, εἰς ὃν ἀπολήγει τὸ ὄρος Ἀργαλίκι, καὶ ἐφ' οὗ τίθεται τὸ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους. Διότι πέραν τῆς θέσεως ἐκείνης οἱ Πέρσαι ἦσαν κύριοι τοῦ πεδίου, οὐδὲ συνέφερε τῷ ὀλιγαριθμῷ στρατῷ τῶν Ἀθηναίων ν' ἀντιπαραταχθῆ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς τὴν πεδιάδα. Ἐκ τῆς θέσεως ἐκείνης οἱ Ἀθηναῖοι κατώπτεον πᾶν κίνημα τοῦ ἐχθροῦ, κυρίως δὲ ἐκ τῆς θέσεως ἐκείνης ἐδέσποζον τῶν δύο ὁδῶν, δι' ὧν οἱ Πέρσαι ἠδύνατο νὰ ὀδεύσωσι πρὸς τὸ ἄστυ. Πᾶσα ἄλλη βορειότερα διάβασις, καὶ ἢ διὰ τῆς Οἰνός αὐτῆς, ἦτον ἄπορος τοῖς Πέρσαις διὰ τὸ δύσβατον τῶν ὀρέων, καὶ τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ κ. Ἐσχενβούργ θέτει τὸ στρατοπέδον τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ ὄρους Κοτρῶνι, μεταξὺ Βρανᾶ καὶ τῆς χαράδρας τῆς Οἰνός (Μπέη) διότι ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἠσφαλισμένα τὰ ῥῶτα διὰ τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων, ἠδύνατο δὲ νὰ ὀδεύσωσι πρὸς τὰ πρόσω διὰ τῆς χαράδρας, νὰ μάχωνται ἐπὶ τοῦ πεδίου, καὶ αὐθις ὑποστρέφωσι διὰ τῶν κοιλάδων. Ἄλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται ἀνυπόστατος ἡ ὑπόθεσις, ὅτι σκοπὸς τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν ἦτο νὰ παρενοχλῶσι τοὺς Πέρσας διὰ συνεχῶν ἀκροβολισμῶν, οἵτινες ὅσον ὀλίγην ἂν ἐπροξένουν ἀπώλειαν ἀνδρῶν, ἦν αὕτη μεγάλη ζημία τοῖς Ἑλλησιν, ἀνεπαίσθητος δὲ τοῖς ἐχθροῖς. Ἐκ δὲ τοῦ ὑψώματος ἐφ' οὗ τίθεται τὸ Ἡρακλείον εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίσης ἠσφαλισμένα τὰ ῥῶτα, ἐνόσῳ ἐκώλυον τὴν διάβασιν τῶν Περσῶν διὰ Βρανᾶ ἢ διὰ Προβαλίνθου. Τιθεμένου ἐξ ἐναντίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοπέδου ἐπὶ τοῦ ὄρους Κοτρῶνι παρὰ τὴν χαράδραν, ἀπελείπετο τοῖς Πέρσαις ἐντελῶς ἐλευθέρῃ ἢ πρὸς τὸ ἄστυ ὁδὸς διὰ Προβαλίνθου· ἐπιτυγχάνοντες δὲ οἱ Πέρσαι νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν τοῦ χωρίου Βρανᾶ ἠδύνατο ἀμέσως ν' ἀποκόψωσι πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοῦ ἄστεως, καὶ νὰ καταλάβωσιν αὐτὸ ἔρημον ὑπερασπίσεως. Συνεπεία τῆς ὑποθέσεως ὅτι τὸ στρατοπέδον τῶν Ἀθηναίων ἔκειτο παρὰ τὴν Χαράδραν τῆς Οἰνός ὁ Ἐσχενβούργ θέτει τὸ πεδίου τῆς μάχης μεταξὺ τοῦ ἐξ αὐτῆς ῥέοντος

ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης· διὰ δὲ τῆς ὑποθέσεως ταύτης περιορίζει τὸ μὲν στρατοπέδον τῶν Περσῶν ἐντὸς τοῦ ἡμίσεως τοῦ χώρου τοῦ μακροῦ πεδίου, τὸ δὲ πεδίου τῆς μάχης ἐντὸς ὀρίων μὴ ἐπιτρεπόντων τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς πρωσσικῆς ταξιαρχίας.

Ὁ Ἡρόδοτος ὁμῶς ἀναφέρει «ὡς ἀπειθήσαν οἱ Ἀθηναῖοι (ἔλαβον τὸ παράγγελμα τῆς ἐφόδου εἰς τὴν ἦσαν τάξιν, τροχάδην) δρόμῳ ἔεντο εἰς τοὺς βαρβάρους· ἦσαν δὲ στάδιοι οὐκ ἐλάσσονες τὸ μεταίχιμιον αὐτῶν ἢ ὀκτώ¹· οἱ δὲ Πέρσαι ὀρέοντες δρόμῳ ἐπιόντας παρεσκευάζοντο ὡς δεξόμενοι». Αἱ πληροφορίαι αὗται ὑποστηρίζουσι μᾶλλον τὴν γνώμην ὅτι οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἦσαν τεταγμένοι ἐπὶ τοῦ ὑψώματος, εἰς ὃ λήγει τὸ ὄρος Ἀργαλίκι, οἱ δὲ Πέρσαι εἶχον καταλάβει τὸ πεδίου καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν, μέχρις ὀκτῶ σταδίων ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀθηναίων· ὥστε ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν ἠδύνατο νὰ κινήται ἐπὶ ἐκτάσεως χιλιομέτρων, οὐχὶ 4×3 κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἐσχενβούργ, ἀλλὰ 9×3. Ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ βεβαιοῦται ὅτι οἱ βάρβαροι οὐδόλως προσεδόκων τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἀθηναίων, ἰδόντες δὲ αὐτοὺς δρόμῳ ἐπιόντας παρεσκευάζοντο ὡς δεξόμενοι, χωρὶς νὰ κινήθωσι πρὸς τὰ πρόσω, ἢ νὰ μεταβάλωσι θέσεις. Ἀρχαμένης δὲ τῆς μάχης «τὸ μὲν μέσον τοῦ στρατοπέδου ἐνίκων οἱ βάρβαροι, καὶ ῥήξαντες ἐδίωκον εἰς τὴν μεσόγαιαν, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἐνίκων Ἀθηναῖοι τε καὶ Πλαταιεῖς· νικῶντες δὲ τὸ μὲν τετραμμένον τῶν βαρβάρων φεύγειν ἔω, τοῖσι δὲ τὸ μέσον ῥήξασιν αὐτῶν συναγαγόντες τὰ κέρα ἀμφοτέρα ἐμάχοντο, καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι· φεύγουσι δὲ τοῖσι Πέρσῃσι εἰπόντο κόπτοντες, ἐς ὃ ἐς τὴν θάλασσαν ἀπικόμενοι πῦρ τε ἔτεον κτλ.»

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων, περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει λόγος ἀμφιβολίας, προκύπτει κατ' ἐμὲ πιθανώτατον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ μάχη συνήθη ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον τοῦ πύργου καὶ τοῦ λοφίσκου (σωροῦ) τοῦ ὑποτιθεμένου ὡς τύμβου τῶν πεσόντων Ἀθηναίων. Τοῦτο ἀπέχει ἀκριβῶς ὀκτῶ στάδια ἀπὸ τοῦ Ἀργαλικίου. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι συνήνητησαν τοὺς Πέρσας, καὶ ἐκεῖ ἔπεσαν οἱ ἐν τῷ κέντρῳ μαχόμενοι. Ἐὰν ὁ λοφίσκος δὲν καλύπτῃ τὰ ὄστα τῶν ἠρώων, πιθανῶς ἀνυψώθη ὡς τὸ τρόπαιον τῆς μάχης ἐφ' οὗ χώρου συνήθη. Ὁ Ληκ ὑποτίθησι τοὺς Ἀθηναίους ἀπαρατεταγμένους ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου μέχρι τοῦ ποταμοῦ τῆς Οἰνός

¹ Ὀκτῶ στάδια ἀπετέλουν ἐν ῥωμαϊκῶν μιλλιον, ἢ 560 γαλλικοῦς πόδας. Ὅρα καὶ προσθήκην ἐν τέλει.

(Σέφερι ἢ Μπέη) τοὺς δὲ Πέρσας ἔχοντας τὸ ἀριστερόν ἐπὶ τοῦ ἔλους, τοῦ δεξιοῦ ἐκτεινομένου μέχρι τῆς Μακαρίας (Κάτω Σούλι). Ἄλλ' ἢ παράταξις αὕτη (πρὸς ἣν πλησιάζει ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἐσχεμβουργ) εἶχε τὰ ἄποκα ὅτι ἄφινεν ὕλοσχερῶς ἀπροσάτευτον καὶ ἐλευθέραν εἰς τοὺς Πέρσας τὴν ὁδὸν τῆς Προβαλίνθου, ὑποτίθησι δὲ τοὺς Ἀθηναίους τεταγμένους εἰς τὴν πεδιάδα, ἐναντίον τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀρχαίων ιστορικῶν, καὶ κινδυνεύοντας ἐν περιπτώσει ἥττης ν' ἀποκλεισθῶσιν ἐν τῇ στενωπῇ τοῦ Βρανᾶ. Ὁ Φίνλεϋ θέτει τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων παρατεταγμένον κατὰ πλάτος τοῦ πεδίου, ἐχόντων τὸ δεξιὸν ἐπὶ τῆς παραλίας, καὶ τὸ ἀριστερόν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κοτρῶνι, τὸ δὲ κέντρον ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σωροῦ· παραλλήλως δὲ τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν ἔχον τὸ ἀριστερόν ἐπὶ τῆς παραλίας, καὶ τὸ δεξιὸν μέχρι τοῦ ὄρους Κοτρῶνι παρὰ τὸ Σέφερι. Ἄλλ' ἐπὶ τῇ ὑπόθεσι ταύτῃ τὸ μεταίχμιον ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου μέχρι τῆς συναντήσεως τῶν πολεμίων στρατῶν ἦτον οὐχὶ ὀκτώ, ἀλλ' εἴκοσι σταδίων. Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην οἱ βάρβαροι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ μαραθῶν πεδίου ἀπὸ τῆς λίμνης μέχρι τοῦ σωροῦ, ἐποφθαλιμιῶντες ἐκατέρω τῶν εἰς τὸ ἄστυ ἀγουσῶν ὁδῶν, ἀλλὰ μὴ τολμῶντες νὰ προχωρήσωσιν ἐνόσῳ ἡδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐπιτεθῶσιν αὐτοῖς ἐκ τῶν νώτων ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Ἀργαλικίου. Μετὰ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἡμερῶν προσδοκίαν τῶν ἀντιμετώπων στρατῶν, ὅτε συνείθισαν οἱ Ἀθηναῖοι βλέποντες ἀφόβως τὴν μηδικὴν ἐσθῆτα, καὶ περιῆλθεν ἡ πρυτανεία εἰς τὸν Μιλτιάδην, οἱ Ἀθηναῖοι παραταχθέντες ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου πρὸς μάχην, κατέβησαν εἰς τὸ πεδίου, καὶ προσέμιξαν τοῖς βαρβάροις διανύσαντες ὀκτὼ μόνον στάδια ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου μέχρι τοῦ σωροῦ.

Διατί δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐγένετο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν βαρβάρων; Ἄρα διότι ὁ Μιλτιάδης εἶδεν ἐπιβιβάσθην τὸ ἦμισυ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων, ἵνα ζητήσῃ ἄλλοθι εὐχερεστέραν ἀπόβασιν; Ἦτον ἀνάγκη τοιοῦτου μύθου ὅπως ἐλαττωθῇ ἡ δόξα τῶν ἐλληνικῶν ὄπλων εἰς τοὺς κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνας; Οἱ ἀρχαῖοι ιστορικοὶ βεβαιοῦσιν, οὐδὲ οἱ νεώτεροι ἀμφισβητοῦσιν, ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἔμπειρος ὦν τῆς τακτικῆς τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης τῶν Περσῶν, ἀποστρεφόμενος τὴν τυραννίδα τοῦ Μ. βασιλέως, καὶ ἐπιβουλευθεὶς τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου, ἕνεκα τούτων ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας

ἀπελάμβανε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν συμπολιτῶν, καὶ τούτων ἕνεκα ἐξελέγη μετ' ἄλλων ἐννέα στρατηγῶς πρὸς ἄμυναν τῆς πατρίδος κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐκ τῶν συστρατῆγων οἱ πέντε ἄπειροι τῆς πολεμικῆς τῶν βαρβάρων ἐγνωμάτευσαν νὰ τηρήσωσι θέσιν ἀμυντικὴν ἐντὸς τοῦ ἄστεως, ὁ δὲ Μιλτιάδης ἐνθέρμως ὑπεστήριζεν ὅτι ὤφειλον νὰ συνάψωσι μάχην ἐπὶ τοῦ μαραθ. πεδίου, καὶ περὶ τούτου ἔπεισε τὸν Πολέμαρχον. Ἡ γνώμη αὐτοῦ ὑπερίσχυσε, ἀλλὰ θέλων νὰ ἔχη ἀμέριστον τὴν διεύθυνσιν, καὶ τὴν εὐθύνην τῆς μάχης, περιέμενε τὴν ἡμέραν τῆς πρυτανείας αὐτοῦ. Αὕτη ἦν ἡ 17 Μεταχειτινῶνος (12 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 490 π. Χ.) πρὸ ἐννέα ἢ ὀκτὼ ἡμερῶν ὀρισθεῖσα διὰ τὴν μάχην. Διατί νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἐξ αὐτοσχεδίου καὶ ἀπροόπτως κατὰ τῶν Περσῶν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι εἶδον αὐτοὺς ἐπιβιβαζομένους πρὸς ἀπόπλουν, καὶ ἀφοῦ ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων οἱ ἡμίσεις; Ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῶν Ἀθηναίων τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκαρὰδοκεῖ ὁ Μιλτιάδης ὅπως συνάψῃ μάχην. Ἀφοῦ εἶχεν ἤδη παρασκευάσει τὰ πρὸ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἵππικοῦ τῶν Περσῶν, ἀναλαμβάνων τὴν ἀρχηγίαν ἅμα τῇ ἔφ' ἡμῶν παρέρταξε τὸν στρατόν, τὸ μὲν μέσον ἐπὶ τάξεις ὀλίγας τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἐνισχύσας πλήθει, προσήνεγκε τὴν νενομισμένην θυσίαν, ὡς δὲ σφι τὰ σφάγια ἐγένετο καλὰ, ἐνταῦθα ὡς ἀπειθήσαν οἱ Ἀθηναῖοι δρόμῳ ἵεντο εἰς τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ Πέρσαι ὀρέοντες δρόμῳ ἐπιόντας παρεσκευάζοντο ὡς δεξόμενοι. Ἀθηναῖοι δὲ ἐπεὶ τε ἀθρόοι προσέμιξαν τοῖς βαρβάροις ἐμάχοντο ἄξιως λόγου». Τοιαύτη εἶναι ἡ ἱστορία τὴν ὁποίαν περὶ τὰ εἴκοσι ἔτη μετὰ τὴν μάχην ὁ Ἡρόδοτος ἠντλησεν ἐκ στόματος τῶν ἐπιζώντων μαραθωνομάχων, καὶ ἐπανελάμβανεν εἰς ἐπήκοον ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων. Διατί νὰ ὑποθέσωμεν ταῦτα πάντα μύθους, καὶ νὰ δεχθῶμεν ὡς ἱστορίαν τὰ διηγήματα τῶν φιλελλήλων, οἵτινες μετὰ 2,350 ἔτη ἔμαθον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξαπίνης ἐπέπεσον κατὰ τῶν Περσῶν, ἀμερίμως εἰσβιβαζομένων ἐν τοῖς πλοίοις;

Ἄλλὰ διατί δὲν φαίνεται ἵππικὸν κατὰ τὴν μάχην; ἐρωτᾷ ὁ σοφὸς Κούρτιος. Διότι ἀποβάντες ἐστρατοπέδευσεσαν οἱ Πέρσαι μηδὺλως ὑποπτεύοντες ὅτι θέλουσι πολεμήσῃ ἐπὶ τοῦ μαραθ. πεδίου. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἡ ἀρμολιωτέρα θέσις τοῦ ἵππικοῦ ἦτο παρὰ τὴν λίμνην, δι' ἧς ἔρρεεν ἀφθονον καὶ καθαρὸν ὕδωρ, περὶ ἣν ὑπῆρχε χλόη, καὶ ἐπὶ Πausανίου ἐφαίνοντο αἱ φάτναι τῶν ἵππων τοῦ Ἄρταφέρους (Α' 32). Ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ Ἀθηναῖοι παρετάχθησαν εἰς μάχην ἐν τῇ ἀντι-

θέτω πλευρᾷ τοῦ πεδίου, μετὰ ἡμίσειαν τὸ πολὺ ὥραν προσέμιξαν τοῖς βαρβάροις, εἰς ἀπόστασιν τριῶν σχεδὸν ὥρων ἀπὸ τῆς λίμνης. Ἀρξαμένης τῆς μάχης ὡς τὸ πιθανώτερον περὶ τὴν 6 ὥραν π. μ. ἔλαβον ἄρα καιρὸν οἱ Πέρσαι νὰ περισυναγάγωσι τοὺς ἵππους ἀπὸ τῶν πέριξ τῆς λίμνης βοσκῶν (ἢ κατὰ Φίνλεῦ ἀπὸ τοῦ πεδίου τοῦ Τριχορίθου) καὶ νὰ ἐνιππεύσωσι πρὸς μάχην πρὸ τῆς φυγῆς τῶν πεζῶν εἰς τὰ πλοῖα ;

Ἐπιφέρουσιν οἱ νεώτεροι ἐπικριταὶ—καὶ πῶς συμβιβάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων Περσῶν 6400, ἐὰν ἦσαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κατὰ τὴν μάχην 200,000 ; Ἀφοῦ τὰ κέρατα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν οἱ Ἀθηναῖοι «τὸ τετραμμένον τῶν βαρβάρων φεύγειν ἔων» τοῖσι δὲ τὸ μέσον ῥήξασιν αὐτῶν συναγαγόντες τὰ κέρα αἰμώτερα ἐμάχοντο, καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι· φεύγουσι δὲ τοῖσι Πέρσησι εἰποντο κόπτοντες ἐς ὃ ἐς τὴν θάλασσαν ἀπικόμενοι πῦρ αἴτεον». Οἱ ἐν τοῖς κέρασι βάρβαροι τραπέντες εἰς φυγὴν ἔμειναν ἀκαταδίωκτοι, ὀλίγων ἐξ αὐτῶν φονευθέντων. Ἡ μάχη περιωρίσθη μεταξὺ τοῦ κέντρου τῶν πολεμίων καὶ τῶν δέκα χιλιάδων Ἀθηναίων καὶ Πλαταιέων, ἐπιπεσόντων ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ πεδίου τῆς μάχης καταφεύγοντες εἰς τὰ πλοῖα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ φαίνεται ὀλίγος ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων βαρβάρων λαμβανόμενων ὑπ' ὄψει τοῦ ὀλίγου τῶν νικητῶν, δεκακισχιλίων, ἢ τὸ πολὺ ἐνδεκακισχιλίων, τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν ἀρχαίων, καὶ τοῦ μικροῦ διαστήματος τῆς διώξεως τῶν ἠττηθέντων, ἕνεκα τοῦ βραχυτάτου ἀποστήματος τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν ἀπὸ τῶν πλοίων. Ἀκριβῶς δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου ὀριζόμενος ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ἀποδεικνύει τὸ φιλάληθες τοῦ ιστορικοῦ, μὴ ἀποπλανηθέντος εἰς ὑπερβολὰς ἐκ φιλοδοξίων καυχήσεων τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν μάχην.

Εἰς τὰ παρὰ τῶν νεωτέρων ιστοριογράφων ἀντιτασσόμενα πρὸς ἀναίρεσιν τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀρχαίων, ὁ Ἐσχεμβούργ προσθέτει ὅτι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ ἡ μάχη δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ὀλιγώτερον τῶν 2 ὥρων, ὥστε καθίσταται ἄπιστον ὅτι αὐθημερὸν μετὰ τὴν μάχην ἐπεβιάσθη ὁ περσικὸς στρατὸς ἐκ 200,000 ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν πλοίων. Ἄλλ' οἱ βάρβαροι τραπέντες εἰς φυγὴν δὲν περιέμενον ἵνα τεθῶσιν εἰς τὴν γραμμὴν, κατὰ συντάγματα, τάγματα, λόχους, νὰ γίνῃ ἡ ἀριθμησις, καὶ νὰ δοθῇ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν ἡ διαταγὴ πρὸς ἐπίβασιν. Ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰσεπήδων ἐν τοῖς πλοίοις, ὡς ἐφαίνοντο γεγραμμένοι ἐν τῇ Ποικίλῃ στοᾷ (Παυσ.

Α. 15). Ἄμα τῇ τροπῇ τῶν πρώτων γραμμῶν ἐπῆλθεν, ὡς εἰκός, σύγχυσις, καὶ πανικὸς κατέλαβε πάντας τοὺς ἐν τοῖς κέρασι βαρβάρους. Οἱ στρατηγοί, οἵτινες δὲν φαίνονται ἀναμειγμένοι ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μαχομένων, ἤρχισαν δὲ νὰ δισταζῶσι περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτῶν ἀφ' ἧς εἶδον καταληφθεῖσας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τὰς πρὸς τὸ ἄστυ ὁδοὺς, ἐκπεπληγμένοι ἐκ τῆς ἀπροσδοκίτου φυγῆς τῶν στρατιωτῶν οὐδὲ τὴν δύναμιν εἶχον, οὐδ' ἐσκέφθησαν ἵνα ἐπαναφέρωσι τοὺς φεύγοντας εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης, μᾶλλον δ' ἐπέσπευδον τὴν ἐν τοῖς πλοίοις ἐπιβίβασιν τοῦ στρατοῦ. Οὕτως ἐνῶ ἡ μάχη ἐξηκολούθει ἐν τῷ κέντρῳ τὰ πλοῖα ἐπληροῦντο φυγάδων. Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐπίθεσιν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ Περσῶν ἀπὸ τῶν νώτων, δὲν ἠδύνατο οὗτοι νὰ τηρήσωσιν ἐπὶ πολὺ τὸ θάρρος, καὶ καθὰ διηγῆται ὁ Ἡρόδοτος ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν, διωκόμενοι καὶ κοπτόμενοι. Ἐτρεχον δὲ κατευθυνόμενοι πρὸς τὰ πλοῖα, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς ξηρᾶς εἰσεπήδων.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ἀκριβῶς παρίστα ἡ ἐν τῇ Ποικίλῃ γραφῇ «τὸ δὲ ἔσω τῆς μάχης φεύγοντες εἰσὶν οἱ βάρβαροι καὶ ἐς τὸ ἔλος ὠθοῦντες ἀλλήλους» ἔσχαται δὲ τῆς γραφῆς νῆες τε αἰ φοίνισσαι καὶ τῶν βαρβάρων τοὺς εἰσπίπτοντας ἐς ταύτας φονεύοντες οἱ Ἕλληνες» (Παυσ. Α, 15). Ὅσοι ἐκ τῶν νεωτέρων συνέγραψαν περὶ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης ἐκλαμβάνουσιν ὅτι τὸ ἔλος ἐν ᾧ εἰσέπιπτον οἱ βάρβαροι ἦν ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ πεδίου λίμνη ἐν μέρει ἐλώδης, παρὰ τὴν ὁποίαν εἶχον στήσει τὰς σκηνὰς αὐτῶν οἱ στρατηγοὶ τῶν Περσῶν. Ἄλλ' ὁ Παυσανίας ταύτην ἀποκαλεῖ πάντοτε λίμνην, ἔλος δὲ τὸ πρὸς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ πεδίου μεταξὺ τοῦ Ἀργαλικίου καὶ τῆς θαλάσσης, ἐν ᾧ ἔτι σώζονται ἴχνη τοῦ ναοῦ τῆς Ἑλλωτίας Ἀθηνᾶς. Ὑποτιθεμένης δὲ τῆς πρὸς μάχην παρατάξεως τῶν πολεμίων στρατῶν, ὁποῖαν προτείνει ὁ Ἐσχεμβούργ, δὲν ἐξηγεῖται ὅτι φεύγοντες οἱ βάρβαροι εἰσέπιπτον εἴτε ἐν τῇ λίμνῃ, εἴτε ἐν τῷ ἔλει· διότι τοῦτο μὲν ἀπέχετο πολὺ πρὸς τὴν ἀντίθετον ἄκρον τῆς παρατάξεως, ἡ δὲ λίμνη ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς τε παρατάξεως καὶ τοῦ στρατοπέδου τῶν Περσῶν. Ἐδει νὰ ὦσι τὰ πλοῖα ἠγκυρωμένα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀκρωτηρίου Κυνοσοῦρας ὅπως οἱ φεύγοντες πρὸς τὰ πλοῖα εἰσπίπτων ἐν τῇ λίμνῃ. Ἄριστα δὲ συμβιβάζεται πρὸς τὰς περιστάσεις τοῦ πεδίου, καὶ τὴν διήγησιν τῆς μάχης, ἡ ὑπόθεσις ὅτι συμπλακέντων τῶν ἀντιμετώπων στρατῶν εἰς τὴν θέσιν τοῦ σωροῦ, οἱ ἐν τῷ κέντρῳ Πέρσαι, ἀφοῦ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ἀθηναίων προεχώρησαν πρὸς τὸ Ἀργαλικί, μετέπειτα τραπέντες ἀριστερὰ ἔφευγον πρὸς τὴν

θάλασσαν εἰς τὰ παρὰ τὸ ἔλος προσωρισμένῃ πλοῖα· τοῦτο μὲν διότι τὴν φυγὴν αὐτῶν πρὸς τὸ περσικὸν στρατόπεδον ἐμπόδιζον οἱ ἐκ τῶν νώτων ἐπιτεθέντες Ἀθηναῖοι, τοῦτο δὲ ὅτι ἀφοῦ οἱ βάρβαροι κατεῖχον τὸ πεδίον καθ' ὅλον τὸ μῆκος, τὰ πλοῖα ἔμενον καθ' ὅλην τὴν παραλίαν ἀπὸ τῆς λίμνης μέχρι τοῦ ἔλους εἰς δὲ τὰ παρὰ τοῦτο ναυλοχοῦντα, ὡς τὰ πλησιέστερα, προσέφευγον οἱ Πέρσαι. Ἐξ αὐτῶν ἦσαν τὰ ἑπτὰ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κρατηθέντα. Ἐκ τῆς εὐκολίας δὲ τῆς ἐν τοῖς πλοίοις ἐπιβίβασεως τῶν καταδιωκομένων ἐξηγεῖται ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ἐκ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ Περσῶν.

Νομίζω ἐπὶ τούτοις ὅτι ἀνευ ἀμφισβητήσεων ἐπὶ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ κ. Ἐσχεμβούργου περὶ τῆς διαρκείας τῆς μάχης, περὶ τὴν μεσημβριαν εἶχε τελειώσει καὶ ἡ μάχη, καὶ ἡ ἐπιβίβασις τῶν βαρβάρων, ὁ δὲ στόλος παρεσκευάζετο πρὸς ἀπόπλου.

Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ «πότερον Ἀθ. κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι» 8, γράφει «Μιλτιάδης μὲν αὐτὸς ἐς Μαραθῶνα τῆ ὑστεραία τὴν μάχην συνάψας ἦκεν εἰς ἄστου μετὰ τῆς στρατιᾶς νενικηκώς» ὅπερ οἱ νεώτεροι ἐλληνισταί, καὶ ὁ Παππαρηγόπουλος, ἐρμηνεύουσιν, ὅτι αὐθημερὸν μετὰ τὴν μάχην ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐπανήλθεν εἰς τὸ ἄστου. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν λέγει τοῦτο σαφῶς καὶ ὠρισμένως «τῆσι δε λοιπῆσι (ναυσι) οἱ βάρβαροι ἐξανακρουσάμενοι καὶ ἀναλαβόντες ἐκ τῆς νήσου ἐν ἡ ἔλιπον τὰ ἐξ Ἐρετριᾶς ἀνδράποδα περιέπλεον Σούνιον, βουλόμενοι φθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἀπικόμενοι ἐς τὸ ἄστου. . . . οὗτοι μὲν δὴ περιέπλεον Σούνιον. Ἀθηναῖοι δὲ ὡς ποδῶν εἶχον τάχιστα ἐβοήθηον εἰς τὸ ἄστου, ἐφθῆσαν τε ἀπικόμενοι πρὶν ἢ τοὺς βαρβάρους ἦκειν, καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο ἀπιγμένοι ἐξ Ἡρακλείου τοῦ ἐν Μαραθῶνι ἐν ἄλλῳ Ἡρακλείῳ τῷ ἐν Κυνοσάργει». Τοῦτο μόνον λοιπὸν ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος ὅτι μετὰ τὴν μάχην ὁ περσικὸς στόλος ἀπῆρεν εἰς Αἰγλείαν (Στοῦρα) παρέλαθεν ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀνδραποδισθέντας Ἐρετριεῖς, ἐκείθεν δὲ διηυθύνθη εἰς Σούνιον, καὶ ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι εἶδον τὸν στόλον περιπλέοντα τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο «ὡς ποδῶν εἶχον τάχιστα ἐβοήθηον εἰς τὸ ἄστου». φαίνεται δὲ ἀπίθανον ὅτι ὁ στόλος ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τοιοῦτον πλοῦν αὐθημερὸν. Τεθέντος ὅτι περὶ τὴν μεσημβριαν οἱ βάρβαροι εἶχον ἐπιβιβάσθη εἰς Μαραθῶνα, τὰ πλοῖα ἠδύνατο νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς ξηρᾶς ἐξασφαλιζόμενα ἀπὸ πάσης προσβολῆς τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀταξίας κατὰ τὴν ἐπίβασιν, ἄλλων μὲν πλοίων ὑπερπληρωθέντων ἄλλων δὲ μενόντων κενῶν, τοῦ θορόβου τῶν ἐπιβατῶν, τῆς συγχύσεως τῶν ναυτῶν, μόνον μετὰ πολλὰς ὥρας ἠδύ-

ναντο νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος πρὸς ἀπόπλου· μετὰ δὲ τὴν προσόρμισιν εἰς Αἰγλείαν νέα χρονοτριβὴ πρὸς ἐπιβίβασιν τῶν ἀνδράποδων, καὶ ἀπὸ τῆς νήσου ταύτης μέχρι Σούνιου ἐχρειάζετο τοῦλάχιστον δεκάωρος πλοῦς εἰς στόλον, ὁποῖος ὑπονοεῖται ὁ περσικὸς. Ἴσως ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Πλουτάρχου παρεσέφθη λάθος διορθωτέον δὲ «Μιλτιάδης μὲν αὐτὸς εἰς Μαραθῶνα τὴν μάχην συνάψας, τῆ ὑστεραία ἦκεν ἐς ἄστου μετὰ τῆς στρατιᾶς νενικηκώς» καθόσον οὐδαμῶς πιθανολογεῖται ὅτι ἡ μάχη συνήθη τῆ ὑστεραία τῆς ἐξόδου τῶν Ἀθηναίων.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα εἰς ἀπάντησιν ὄσων ὁ κ. Πετρὴς διδάσκει περὶ τῶν ἀποριῶν, τὰς ὁποίας ὁ λοχαγὸς Ἐσχεμβούργου προτείνει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης, καθ' ἣν ἡ νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐν Μαραθῶνι συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι εἰσβιβαζομένων τῶν βαρβάρων εἰς τὰ πλοῖα, ὅπως ἐπιχειρήσασιν ἄλλοθι μᾶλλον τελεσφόρον ἀπόβασιν, καιροφυλακήσας ὁ Μιλτιάδης, μετὰ τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ ἱππικοῦ, καὶ τοῦ ἡμίσεως τῶν πεζῶν, ἐπετέθη ἐξαπίνης κατὰ τῶν ἐπιβιβαζομένων, καὶ ἀπέκτεινέ τινας ἐξ αὐτῶν.

Ἀναγκαῖον νομίζω ἐπὶ τούτοις νὰ προσθέσω τινὰ ἰδίως ἀφορῶντα εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς μάχης.

Παρέσχε τοῖς νεωτέροις ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἀμφιλογίας τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου (Ζ. 112) «Ὡς δὲ σφι διετέτακτο, καὶ τὰ σφάγια ἐγένετο καλά, ἐνταῦθα ὡς ἀπειθήσαν οἱ Ἀθηναῖοι, δρόμῳ ἔεντο ἐς τοὺς βαρβάρους· ἦσαν δὲ στάδιοι οὐκ ἐλάσσονες· τὸ μεταίχιμιον αὐτῶν ἦ ὀκτώ . . . Ἀθηναῖοι δὲ ἐπεὶ τε ἀθροοὶ προσέμιζαν τοῖσι βαρβάροις ἐμάχοντο ἀξίως λόγου, πρῶτοι μὲν γὰρ Ἑλλήνων πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν δρόμῳ ἐς πολεμίους ἐχρήσαντο». Τινές, ἐν οἷς καὶ ὁ Γρότε, ἐνοοῦσιν ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου, ἔνθα παρετάχθησαν, μέχρι τοῦ στρατοπέδου τῶν βαρβάρων, ἔνθα ἡ μάχη συνήθη, οἱ Ἀθηναῖοι διήνυσαν τὰ ὀκτὼ στάδια τροχάδην (au pas de course de la charge). Ἄλλ' ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ἐναντίον τῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Ἡροδότου ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι «ἀθροοὶ προσέμιζαν τοῖσι βαρβάροις» κλ. δὲν ἠδύνατο διατρέξαντες ὀκτὼ στάδια, ἦτοι ἐν ῥωμαϊκὸν μίλλιον, τροχάδην νὰ τηρήσωσι τὰς τάξεις, ἐφθانون ὅπως ἀσύντακτοι, κεκμηκότες, ἀσθμαίνοντες, ἀνίκανοι πρὸς ἐφοδον, οὐχὶ δὲ συγχρόνως καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς παρατάξεως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν βαρβάρων. Ἀπέναντι τῆς ἀντιρρήσεως ταύτης ὁ Λήκ καὶ ὁ Φίλιαυ, μεθ' ὧν συμφωνεῖ καὶ ὁ Stein, ἐρμηνεύουσιν τὸ «δρόμῳ ἔεντο» ὡς σημαῖνον: βῆμα ταχύ. Ἰδίως ὁ Λήκ καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ V. Campe ὑποθέτουσιν

ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι παρηγγέλησαν εἰς ἔφοδον τροχάδην ἀφοῦ ἐπλησίασαν πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ὁ Γρότε ὁμῶς νομίζων ὅτι μένει πιστότερος εἰς τὸ γράμμα τῆς φράσεως τοῦ Ἡροδότου ἐπιμένει φρονῶν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τροχάδην διέδραμον τὰ ὀκτὼ στάδια, τοῦτου δ' ἕνεκα τὸ κέντρον ἀσθμαῖνον δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην σταθερότητα, καὶ διασπασθὲν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐτρέπη εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ἀλλὰ τούτου ὑποτιθεμένου οἱ ἐν τῷ κέντρῳ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποχωρῶσι τακτικῶς, ὀλίγοι δὲ ἀπέναντι τῶν ἀπειραριθμῶν Περσῶν καὶ Σακῶν, τῶν μαχιμωτάτων τοῦ πολεμίου στρατοῦ, κοπτόμενοι ἐπιπτον ἀφίνοντες νεκροὺς πολὺ πλείονας τῶν 192, ὅσοι ἐν συνόλῳ ἠριθμοῦντο οἱ φονευθέντες Ἀθηναῖοι ἔκ τε τοῦ κέντρου καὶ τῶν κέρατων.

Αἱ ἀμφισβητήσεις αὐταὶ προέρχονται διότι δὲν ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς φράσεως τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ. Ὅτι «δρόμῳ ἔντο» σημαίνει: ἐβάδιζον τροχάδην, βεβαιοῦται ἐκ τῆς ἐπομένης φράσεως «πρῶτοι Ἑλλήνων πάντων δρόμῳ εἰς πολεμίους ἐχρήσαντο». Τὸ βῆμα ταχὺ δὲν ἦτο ἀσύνηθές τι, καὶ τοσοῦτο παράδοξον, ὅσον ἢ κατὰ τῶν πολεμίων προσβολὴ τροχάδην. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ σημασίαν ἐχρήσαντο τῇ φράσει ὁ Ξενοφῶν (Ἀναβ. Α, 8, 18) καὶ ὁ Διόδωρος (ιδ, 23). Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δρόμῳ ἔντο ὡς ἀπειθήσαν, ὅτε ἀφείθησαν, ὅτε δηλαδὴ ἐδόθη τὸ παράγγελμα—εἰς ἔφοδον, τροχάδην. Ναὶ μὲν τὸ κατωφερές τῆς θέσεως τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων συνετέλει πρὸς ταχυτέραν πορείαν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' οὔτε ἀνάγκη εἶχον, οὔτε ἠδύνατο ἕνεκα τῆς ἀνωμάλου καὶ πετρώδους κατωφερείας, καὶ τῶν παρεμβληθέντων ἐμποδίων εἰς τὴν προσβολὴν τοῦ πολεμίου ἱππικοῦ, νὰ βαδίσωσι τροχάδην πρὶν ἢ φθάσωσι εἰς ὄλως ὀμαλὸν πεδίον. Ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι διελθόντες διὰ τοῦ συνήθους, εἴτε καὶ ταχέος βήματος, τὸ πλεῖστον τῶν ὀκτὼ σταδίων, προσήγγισαν τοῖς βαρβάροις ἐντὸς τοξεύματος, ἐδόθη τὸ παράγγελμα εἰς ἔφοδον τροχάδην, τοῦτο μὲν ὅπως ἀποφύγῃ τὰ βέλη τῶν πολεμίων, τοῦτο δὲ ὅπως διὰ τῆς ἀπροσδοκίτου ἐφόδου πτοήσωσι τοὺς βαρβάρους, ἀφοῦ δὲ τὰ κέρατα τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ὅσον τάχιον συναγόμενα ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν Περσῶν. Νομίζω δὲ ἀνυπόστατον τὴν δόξαν τοῦ ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ἕνεκα τῆς κοπώσεως ἐκ τοῦ δρόμου τὸ κέντρον ἀφίχθην ἀσύντακτον καὶ ἀσθμαῖνον ἡσοῦτο κατὰ τὴν μάχην. Ὁ Μιλτιάδης μεμελετηκότως παρέταξε «τὸ μὲν αὐτοῦ μέσον ἐπὶ τάξις ὀλίγας, καὶ ταύτη ἦν ἀσθενέστατον τὸ στρατόπεδον, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἔρρωτο πλήθει». Ἦτο

ἀρα προμελετημένον τὸ σχέδιον τῆς μάχης ὅπως ἀνθιστάμενον τὸ κέντρον ὑποχωρῇ πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου, ἕως οὗ τὰ κέρατα τρέψαντα εἰς φυγὴν τοὺς βαρβάρους ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπαλλάξωσι τὸ κέντρον, καὶ καταστή γεινική ἢ τροπὴ τῶν πολεμίων, ὡς πράγματι ἀπέβη.

I. A. Τυπάλδος.

ΛΕΞΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΟΝ

Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, λέγουσιν οἱ σοφοί, ἐξευγενίζουσι τὰς ψυχάς. Πεισθεὶς εἰς τὸ θεῖον τοῦτο ἀποτέλεσμα συνιστῶ ἐνθέρμως τὴν παράφρασιν αὐτῶν εἰς τὸ σημερινὸν ἰδίωμα, ποθῶν διακαῶς καὶ εὐχόμενος ὅπως ἡ μόρφωσις τῶν ἡθῶν λάβῃ μείζονα παρ' ἡμῶν ἐπέκτασιν, καὶ ἀποβῇ ἢ χαρακτηρίζουσα τὸ ἔθνος λαμπρότης ἔργον ὅπερ ἢ ὑπὸ τῶν νόμων, τῆς θρησκείας καὶ τῆς διδασκαλίας ἐπιβαλλομένη ἠθικὴ δὲν ἴσχυσε μέχρι τοῦδε νὰ κατορθώσῃ, οὐδὲ θὰ ἰσχύσῃ ἐπὶ οὐδενὸς τῶν ἔθνων, οἷα δὴ ἐπιβαλλομένη. Εἰ δὲ που δείκνυται τις ἀρετὴ σήμερον οὐδεὶς δύναται νὰ βεβαιώσῃ τὴν γνησιότητα αὐτῆς, ἢ, καὶ γνησίαν ὑποτιθεμένην, ὅτι παρεσκευάσθη ὑπὸ τῶν νόμων ἢ τῆς θρησκείας. Ἀληθινὴν καὶ ἀκράδαντον ἠθικὴν ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν μόνην τὴν ἐκπηγάζουσαν ἐκ τῆς ἀνεπηρέαστου θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου: «οὐ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει». Ὁ Ὀμηρος, ἐντὸς τῆς ζωῆς παραστάσεως τῶν γεγονότων, συγχωνεύει τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ, πρὸς ἣν φαίνεται ὅτι δὲν σκοπεῖ: σὺ ὁμῶς ἀναγνούς μετὰ δέοντος ἐνδιαφέροντος τὴν Ἰλιάδα εὐρίσκεσαι ὁ ἀναγεννηθεὶς ἄνθρωπος, αἰσθάνεσαι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν σου καὶ συνδιαγεις μετὰ τῶν ὁμοίων σου ἐν τρόπον παρὰ σοῦ ἀπῆτουν οἱ νόμοι καὶ ἡ θρησκεία, οἱ μὲν τὴν μάστιγα ἀνατεινόμενοι, ἡ δὲ τὸ φόβητρον ἐπισειούσα. Ἔτι δὲ ἡ ψυχὴ σου αἴρεται μεγάλη, ἀνω τῶν γήινων, καὶ ἀπολήγει εἰς τὸ νὰ οἰκτερῇ τὴν οὐτιδανότητα τῶν παραλόγως ἀξιούντων ὅτι εἶναι τι ἐν τῷ κόσμῳ.

Ὁ Ὅμηρος λοιπόν, διὰ μυστηριώδους τινός τέχνης, στρέφει τὴν συνείδησιν πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἀκριβοῦς τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ φωταγωγεῖ τὴν διάνοιαν μέχρι τοῦ «*γνωθὶ σαυτόν*». Τὸ πλεῖστον ἀπαιτεῖται πρὸς ἠθικὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου; Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ἢ ἔχον ἀδιάσειστον οἱ πάλαι πεποιθήσιν εἰς τὴν θαυμασίαν ταύτην δύναμιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀφοῦ βάσις τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς τῶν παιδῶν ἦσαν αὐτά, ὧν οἱ γραμματισταὶ εὐκόλυνον ἀπλῶς εἰς αὐτοὺς τὴν κατάληψιν καὶ ἐπέβαλλον τὴν ἐκμάθησιν. Τὸ κατ' ἐμὲ καὶ αὐτὴ ἡ χάρις, ἡ εὐγένεια, τὸ ἀπτικὸν λεγόμενον ἄλλας, τὸ ἔμμουσον, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγαλοφροσύνη, ἀπερ καταφαίνοντο εἰς τὰς συνδιαλέξεις καὶ εἰς τοὺς τρόπους κυρίως τῶν Ἀθηναίων, καὶ καταφαίνονται εἰς τὰ σωζόμενα συγγράμματα αὐτῶν, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῆς ἐσκεμμένης ἀναγωγῆς τῶν θείων ἐκείνων ἐπῶν. Παραλείπω νὰ ἀναμνήσω δ' ὅσης θρησκευτικῆς, τολμῶ εἰπεῖν, τιμῆς εἶχον ταῦτα ἔξοχοι ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, συναισθανόμενοι ὅτι ταῦτα καρπούμενοι περιεβάλλοντο ἀδύτου δόξης οὐ μικρὰν μοῖραν. Σήμερον μόλις ἀκρῶ δακτύλῳ παρέχομεν εἰς τὰ ἄθῳα μεράκια νὰ γευθῶσι τοιοῦτου θεῖου νάματος, ἐνῶ ὑποχρεούμεν αὐτὰ νὰ κατατρίβωσι τὸν χρόνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἀνεμῶλια τυπικῶς διδασκόμενα, μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων ἀπολύομεν τῶν διδασκαλείων, ὀνόματι μὲν τελειοδιδάκτους, πράγματι δὲ ἐπιπολαίους, φέροντας τοὺς πλείστους πλείονα οἴησιν ἢ μάθησιν. Ἄλλ' ἐκταθῶμεν ὀπισθοῦν περὶ τούτων. Ἄτεχνοι λοιπὸν οὗτοι ὄντες ἀποβαίνουσιν ἀχρηστοὶ εἰς τε τὴν πατρίδα καὶ εἰς ἑαυτούς. Ἐκ τούτων σήμερον ὑπάρχει πλησμονή, δίκην κηφῆνων περιφερόμενοι καὶ ὄχληροὶ ἐπαῖται κατακταντῶντες παρὰ τὰς θύρας τῆς ἐξουσίας, μέχρις οὐ ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχῆτου ἀνάγκης βιασθέντες τραπῶσι τὴν ἀγούσαν ἐπὶ τὰ ἄνοσια, προαιρούμενοι νὰ διατρέφωσιν ἀπὸ τοιοῦτων μᾶλλον ἢ ἀπὸ ἐντίμου τινός ἐπιτηδεύματος. Καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἐπ' ἐσχάτων, οὐ μόνον ἀχρηστοὶ, οὐ μόνον «*ἀρούρης ἀχθη ἐτάσια*», ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν κοινωνίαν, φαῦλα πράττοντες καὶ φαῦλα ὑποδείγματα εἰς τοὺς ἄλλους γινόμενοι, ἀντὶ πάσης παρ' αὐτῶν προσδοκωμένης ὠφελείας, ὅποια οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Παράδοξος εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τῶν νέων τούτων λογιωτάτων ἢ πρὸς τὰς τέχνας ἀποστροφή. Ὁ Ὅμηρος, σιμὰ τοσούτων καλῶν παραδειγμάτων, ὅσα εἰς ἡμᾶς ὑποδεικνύει, ἐπαινεῖ καὶ τοὺς τεχνίτας καὶ τῶν τεχνιτῶν τὰ ἔργα. Ἡ δὲ σοφωτάτη μυθολογία τῶν Ἑλλήνων τάσσει τῆς παντεχνίας τὴν θεότητα τὸν Ἡφαιστον, καίτοι χωλὸν καὶ ἀυχμῶντα, ἐν τοῖς δώδεκα θεοῖς τοῦ παντός, ἐνῶ

αἱ Μοῦσαι μένουσιν ὑποδεέστεραι θεότητες. Αἱ τέχναι ἄρα καὶ πᾶσα πρακτικὴ γνῶσις ἦσαν ποτε, ὡς εἰκός, τιμιώτεραι καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιστημῶν· πολλῶ δὲ μᾶλλον πρέπει νὰ εἶναι τῆς σχολαστικῆς εἰκαιομαθείας, οὐσης ἀκάρπου· διότι φανερόν ὅτι ἄνευ μὲν λογιωτάτων δύναται κοινωνία οὐ μόνον νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀκμάσῃ διὰ μόνον τῶν τεχνῶν· ἄνευ δὲ τεχνῶν ἀμήχανον ὅλως. Ἐπικειμένου, λόγου χάριν, κινδύνου τῇ πατρίδι, εἰς τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς ἐν ἔργῳ ἐπιστήμονας ἤθελε τὸ ἔθνος εὐελπιστεῖ· ἐκ δὲ τῶν λογιωτάτων οὐδὲν ὄφελος. Ἀρξάμενης τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, οὐδενὸς συγγράμματος στρατηγικοῦ εὐρέθη ἔτοιμος ἢ μετάφρασις ὅπως φωτισθῇ τὸ ἔθνος εἰς ὃν ἐπεχειρήσθη ἄνισον ἀγῶνα. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀνῆκεν εἰς τοὺς λογίους νὰ πληρώσωσιν. Οὐδὲ εἰς μεταξὺ αὐτῶν ἀνεφάνη ἐπιστημονικόν τι γνωρίζων δυνάμενον νὰ εφαρμοσθῇ εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἔργα. Πάντα ἐμεθοδεύσαντο καὶ κατωρθώσαντο ἀγράμματοι μὲν, ἀλλὰ κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἄνδρες. Μόλις εἶδομεν βραδέως τὸν τοῦ Ὀνησιάνδρου Στρατηγικὸν Λόγον ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Κοραῆ ἐκδοθέντα, καὶ περὶ τακτικῆς συγγράμματός τινός τὴν μεταγλώττισιν, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐμμανῶς προσκεκολλημένοι πάντες εἰς τὰ κατὰξῆρα γραμματικά τῶν οὐδὲν εἶχον προπαρασκευάσει χρήσιμον εἰς τὸν μέλλοντα ἱερὸν ἀγῶνα, ὃν δὲν ἠγνόουν. Αὐτονομήσαντος δὲ τοῦ ἔθνους οὐδεὶς εὐρέθη μηχανικός, ἢ ἀρχιτέκτων, ἢ ἀγρονόμος, ἢ χημικός, ἢ ὀρυκτολόγος, ἢ καλλιτέχνης, ἢ ἐξ ἐπαγγέλματος μαθηματικός, ἢ οἰκονομολόγος, ἢ ἄλλος τις ἐπιστήμων ἔχων ὑψηλὴν ἱκανότητα ὥστε νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπανόρθωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ καταβολὴν τῶν θεμελίων αἰσίου μέλλοντος.

Ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλος ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐμπνέεται εἰς τὰ παιδία ὁ πρὸς τὰς τέχνας ἔρωσ· κάλλιον εἰπεῖν πρέπει νὰ ἐνισχύεται· διότι ὁ ἔρωσ οὗτος ὑπάρχει ἐμφυτος εἰς πάντα ἄνθρωπον. Τίς δὲν παρετήρησε τὰ παιδιάρια παίζοντα νὰ καταγίνωνται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὸ δημιουργεῖν τι διὰ λιθαρίων, ξύλων, καλάμων ἢ ἄλλης ὕλης, μοναδικὰ ὄργανα ἔχοντα τὰς χεῖρας καὶ τὸ μαχαίρακι αὐτῶν; μᾶλλον δὲ τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸν πρὸς τοῦτο ὄργανον τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας; Ἄλλ' ἡ κατάρτος σχολαστικότης ἐσβέσεν ἀπανθρώπως ἀπὸ τῶν τρυφερῶν ψυχῶν τὸν σωτήριον τοῦτον ἔρωτα, ἀντ' αὐτοῦ τὴν κενόσπουδιαν ἀντικαταστήσασα. Ἐάν τις ἐξετάσῃ ποῦ τείνει σήμερον ἡ ἐκπαίδευσις, θέλει ἀνεκδοιάστως εὐρεῖ ὅτι τείνει, ὡς καὶ πρότερον, εἰς τὸ νὰ πλάσῃ ἔθνος γραφῶν καὶ γραμ-

ματοδιδασκάλων, και τούτων ἀδεξίων. Οὐδαμοῦ φαίνεται ὅτι ἀποβλέπει εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἀφοῦ οὐδέως φροντίζει νὰ ἐμφυτεύσῃ και ριζώσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν παιδῶν και τῶν γονέων τὴν ιδέαν ὅτι τῶν γραμμάτων ἡ σπουδὴ δὲν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὁ πρὸς ὃν ὄρος, ἀλλ' ὅτι εἶναι μέσον τῆς μαθήσεως τῶν τεχνῶν. Πολλῶν τεχνῶν μάλιστα ἡ μάθησις, ἤθελέ τις εἰπεῖ, γίνεται και ἄνευ γραμμάτων. Ναί μὲν, ἀπαντῶμεν, ἀλλ' οὐδέποτε καλῶς, διότι πᾶς τεχνίτης, ἔχων ἀνάγκην νὰ τελειοποιηθῇ, χρεωστῆ νὰ μελετᾷ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ εἶδος τοῦ συγγραμμάτα· τοιαῦτα δὲ ὑπάρχουσιν εἰς τὴν πολυδαίδαλον Εὐρώπην διὰ πᾶσαν μίαν ἐκ τῶν τεχνῶν. Τῶν συγγραφῶν τούτων εὐχομαι νὰ ἔλθῃ και παρ' ἡμῶν ἡ ἀνάγκη τῆς μεταφράσεως, ν' ἀποσκορακισθῶσι δὲ τὰ δι' ἐπιτετηθευμένης ἡδονῆς καταφαρμάσσοντα τὰς νεαρὰς ψυχὰς μυθιστορήματα, πρὸς ἃ σήμερον ἐγκύπτουσιν, ὡς πρὸς σειρῆνας, ἀμφοτέρω τῶν νέων τὰ φύλα!

Ἡ σπουδὴ ἄρα τῶν γραμμάτων και τῆς γλώσσης εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὴν κοινωνίαν· εἶναι, τολμῶ εἰπεῖν, χρέος ἐκάστου πολίτου, ὡς μέσον ὅμως, οὐχὶ ὡς τέλος. Καθὸ δὲ μέσον, ἡ σπουδὴ αὐτὴ ἀπαιτεῖ σύντομον και ἄνετον ὁδόν, εὐδιέξοδον μέθοδον ὅπως τὸ παιδίον φθάσῃ ἔνωρις εἰς τὸ τέλος, ὅπερ ἐστὶ νὰ ἐκμάθῃ ἐπιτήδευμά τι πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ μέλλοντός του. Δυστυχῶς ὅμως ἦν μέθοδος σήμερον ἀκολουθοῦμεν εἶναι μακρὰ και σκολιὰ, πολλὰ τε τὰ περιττὰ ἔχουσα. Τούτου ἕνεκα, ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ παῖς κατὰ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔχει κάμει σημαντικὴν ἤδη πρόοδον εἰς τὸ θεωρητικὸν και πρακτικὸν τῆς γλώσσης του και ἀποκτήσῃ ἀπαραιτήτους τινὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις², κατὰ δὲ τὸ δέκατον τέταρτον ἀρχεται μαθητῶν τέχνην τινὰ, παρ' ἡμῶν μάλιστα ἐξέρχεται τοῦ συνδιδασκτικοῦ σχολείου. Αἴτιον λοιπὸν τῆς βραδύτητος ταύτης δὲν εἶναι ἡ δῆθεν δυσκολία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡ κακὴ μέθοδος. Ἐὰν δὲ κατὰ κακὴν του μοῦραν εἰσαχθῇ εἰς τὴν ἀνωτέραν λεγομένην ἐκπαίδευσιν, τότε ἐμπλέκεται εἰς ἀδιέξοδον λαβύρινθον· κό-

¹ Τῆς νεολαίας τὴν πρὸς τὰ ἡδέα τάσιν και τροπὴν ταύτην, ἣτις κατήνησεν παρ' ὀλίγον ἔθνη, γνωρίζοντες οἱ βιβλιοκάπηλοι τῆς Ἑλλάδος πληροῦσι τραγωδιῶν και ψευδοπροφητειῶν τὰ ἡμερολόγια των, ἄπερ ἀλλοκότως ὀνομάζουσι Καζαμίας, ἀντὶ νὰ δημοσιεύωσι δι' αὐτῶν, κατὰ μίμησιν τῶν πεπολιτισμένων και φιλέργων λαῶν, ὀδηγίας γεωργικὰς, βιομηχανικὰς οικονομικὰς και ἄλλας πρακτικὰς γνώσεις.

² Αἱ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν και γραφὴν ἀπαραίτητοι ἐπιστημονικαὶ γνώσεις εἰς πᾶν στάδιον βίου εἰσὶν αἱ τῆς ἀριθμητικῆς, ἰχνογραφίας, γεωγραφίας, φυσικῆς και τῆς περισπουδάστου ἐφηρμοσμένης χημείας.

πιάζει δίχως νὰ μαθηθῇ, ἢ και βαρυνόμενος δὲν ἀσχολεῖται διόλου. Ἐπὶ τέλος ἀπολύεται μεθ' ὅλης τῆς ἐπιστημότητος, νεανίας ἤδη, ἀδιάφορον ἂν ξυμάθῃ τι· ἀρκεῖ ὅτι διήνυσε τὸν ὄρισμένον σχολιακὸν χρόνον. Ὅστις τότε χρηστὸς ἀνὴρ, γνωρίσας αὐτὸν ἀθῶν παιδίον, εἶδεν αὐτὸν ἔπειτα και νέον, ἀνακαλύπτει εἰς τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν τῆς θεοσυγοῦς δοκησισοφίας τὸ αὐθαδὲς και ἀφόρητον ἀγέρωχον, και κτηνώδη ἀριστοκρατικὴν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν εἶδος ἐπιτηδεύματος ἄλλου παρὰ τὸν σχολαστικισμόν του. Ὁ χρηστὸς οὗτος ἀνὴρ δικαίως ἐκ τούτου ἀγανακτῶν κατεύχεται ἐν τῇ ἀθημονίᾳ του και γυμνασίῳν και πανεπιστημίῳν, ὡς αἰτίων τῆς ἐξ ἀθρότητος εἰς διαφθορὰν οἰκτρᾶς τῶν νέων μεταπτώσεως, και τῆς ἀπωλείας τοσοῦτου πολυτίμου χρόνου καθ' ὃν, νεανίσκος τις, ὡς ἐν παραδείγματι, ἐὰν δημιουργικὸν ἐνεφορεῖτο πνεῦμα, και οὐχὶ σχολαστικόν, κατ' εὐφημίαν λεγόμενον φιλόμουσον, ἠδύνατο, μαθῶν τι ἐπιτήδευμα χρήσιμον εἰς τὸν βίον, και τίμιος νὰ διάγῃ και τοὺς γονεῖς αὐτοῦ εὐπορῶν νὰ γηροκομῇ, τοῦθ' ὅπερ παρέχει τὴν θειοτάτην τῶν ἡδονῶν, και διὰ τοῦ σώφρονος γάμου νὰ δώσῃ χρηστοὺς εἰς τὴν πατρίδα πολίτας. Συνέβη νὰ γνωρίσω φοιτητὴν τοῦ ἐλληνικοῦ πανεπιστημίου, ὅστις, ἀντιγράφων τι ἀπὸ συγγραμμάτος καλῶς διωρθωμένου, ἔκαμνε λάθῃ ὀρθογραφίας τοῦλάχιστον, τρία καθ' ἕκαστον στίχον, καιῖτοι, κατὰ τὸν ἀγοραῖον λόγον, ἔχων τὸν τυφλοσύρτην ἔμπροσθέν του. Τίς ὅμως τολμᾷ τὸν τοιοῦτον, ἄνευ κινδύνου αἰκισμῶν, ν' ἀποκαλέσῃ ἀμαθῆ; ἰδοὺ ἀνεπανόρθωτος ἀπώλεια χρόνου. Τοῦτό μ' ἐλύπησε και οὐχὶ τὸ ἄμουσον αὐτοῦ. Ἡ οἴησις εἶναι χρόνιον τοῦ ἐγκεφάλου νόσημα, ὅπερ ὅμως θεραπεύεται, προβαίνουσας τῆς ἡλικίας, μέχρις οὐ δηλονότι ὁ πάσχων πεισθῇ ἐκ τῆς πείρας και τῆς σκέψεως ὅτι «ἐν οἴδεν ὅτι οὐδὲν οἴδεν»· εἰδ' ἄλλως ἡ οἴησις μεταβαίνει εἰς τὸ δεύτερον αὐτῆς στάδιον ἢτοι τὴν μονομανίαν, σχεδὸν τότε ἀνίατον.

Σκέψαι λοιπὸν σύ, ἀφοῦ ὁ ἀμαθὴς ἀξιοῖ νὰ πιστευεῖται ὡς λόγιος, ὁποῖαν θὰ ἔχῃ ἀξίωσιν ὁ τοῦ ἀμαθοῦς λογιώτερος; Και ὅμως τοιοῦτοι περίπου ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν ἐλληνοδιδασκάλων ἐπὶ τῆς παρφημένης γενεᾶς, και τοιαύτην ἀξίαν ἔδιδον τότε εἰς τὰ καλὰ γραμματικὰ των, ὥστ' ἐὰν ποτέ τις ἀνεφαίνετο μαθηματικὸς ἢ ἐν γένει ἐπιστήμων, εἰς μὲν τοὺς ἰδίους αὐτῶν μαθητὰς συνίστων τὸν ἀνδρα ὡς μικροῦ λόγου ἀξίον, εἰς δὲ τὸν τυφλώττοντα λαὸν ὡς μηδὲν τοῦ ταριχοπῶλου διαφέροντα. Περιφρονουμένων λοιπὸν τῶν ἐπιστημῶν ὑπὸ τοῦ φθόνου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσαχθῶσιν αἱ τέχναι, συνδεδεμένα οὔσαι μετὰ τῶν ἐπιστημῶν, οὐδὲ νὰ τελειοποιηθῶσιν

αί εἰς βάνουσον κατάστασιν σωζόμεναι. Οὕτω δὴ νομίζοντες καὶ τοὺς ἄλλους πείθοντες ὅτι ὁ τὰ γραμματικὰ εἰδὼς «σοφίας ἐν ἀκροισὶ θαμίζει», κατάρθουν νὰ γίνωνται παρὰ τοῖς ἀπείροις νέοις ζηλωτοὶ καὶ ἀξιωματικοί. Ἴνα δὲ δείξωσιν ὅτι ἡ γνώσις αὕτη, μεγάλη οὖσα τελειότης, δεῖται, κατ' ἀναλογίαν τοῦ μεγέθους αὐτῆς, καὶ κόπων ἐπὶ μάλιστα χρόνον καταβαλλομένων ὅπως μεταδοθῆ, μετεχειρίζοντο μέθοδον μεταδόσεως βραδύνουσαν τὴν εἰς τὸν σκοπὸν προσέγγισιν. Καὶ ἦτο μὲν τῇ ἀληθείᾳ ἡ μέθοδος αὕτη ἐφεύρημα προγενέστερον, ἀλλ' ἐπειδὴ συνέφερον εἰς αὐτοὺς δὲν ἐφρόντιζον περὶ εὐχερεστεράς. Ἀπαρἀλλάκτως ἐφέροντο καὶ οἱ μουσικολογιάται. Ἔτεροι δέ, πάντῃ περιωρισμένοι τὸν νοῦν καὶ τὴν μάθησιν, παρέδιδον μὴχανικῶς ὅσα εἶχον μάθει ἄνευ τινὸς ἀναπτύξεως λεκτικῆς, ἱστορικῆς, ἠθικῆς ἢ κριτικῆς, διότι οὐδὲν τοιοῦτον ἐγνώριζον. Διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἀπῆντας τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν ἀγοντας μὴπω δὲ τὸν κύκλον περατώσαντας τῶν ἐλληνικῶν μαθημάτων, ἀφοῦ ἡ ἀμάθεια, ὡς βλέπεις, τῶν διδασκόντων, ἡ εὐήθεια καὶ πολλάκις ἡ κακοβουλίᾳ διήνοιγον ὑπὲρ τὸ δέον αὐτόν. Λοιπὸν οἱ μὲν ὑπομείναντες εἰς τέλος τῆς σχολαστικῆς φλυαρίας, οὗτοι χειραφετηθέντες ἤξιούντο μολὶς ἢ παρὰ τοῖς ὑψηλοῖς κληρικοῖς νὰ γραμματεῦσιν, ἢ παιδαγωγοὶ νὰ γίνωνται παρὰ τοῖς πλουσίοις, ἢ καὶ δημοδιδασκαλοὶ. Οἱ δὲ νουνεχέστεροι ἐκ μέσης τῆς εἰκαιορρημοσύνης ἀποδιδράσκοντες κατέφευγον εἰς τὴν ἐμπορείαν ἢ τὴν βιομηχανίαν, ἔνθα πολλοὶ, διὰ τῆς ἰκανότητος αὐτῶν, ὑποχείριον λαβόντες τὸν *μεγάρωρα πλοῦτον* ἐμεγαλύνθησαν πράγματι καὶ ἀπῆθανατίστησαν μεγάλας εἰς τὸ ἔθνος προσενεγκόντες ὑπηρεσίας καὶ εὐεργεσίας, πρὸς οὓς καὶ ἡμεῖς, «*θαλερόν κατὰ δάκρυ χεῦντες*» ὑπὸ εὐγνωμοσύνης, φωνοῦμεν «*γαῖαν ἔχοιτε ἐλαφράν*», ἄνδρες ἐθνοφιλεῖς.

Περὶ τῶν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι οἱ παρὰ τοιοῦτοις σπουδάζοντες νέοι, ὅσῳ περισσότερον ζηλωταὶ αὐτῶν ἦσαν, τόσῳ καὶ προθυμότερον ἐμιμοῦντο αὐτῶν τὸ ἱταμόν καὶ τραγὺ τοῦ τρόπου ὃν ἀναγώγως μετεχειρίζοντο εἰς τὰς παραδόσεις. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι, ὁπόταν τῶν νέων τούτων ἡ σειρά ἤρχετο νὰ διδάξωσι, μετῆρχοντο τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο κατὰ τὰ βάνουσα ἔχνη ἐκείνων παρ' ὧν ἔμαθον· καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ὡστε, ἂν διασώζεται τὸ ἀπότομον εἰς τὰ ἦθη τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, καὶ ἡ θρασύτης φαίνεται εἰς τὸν παρατηρητὴν ἀποπνεύουσα ἐκ τῶν ὀμμάτων καὶ τῆς λοιπῆς ὄψεως τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀτόμων αὐτῆς, καὶ ἂν ἡ χάρις καὶ ἡ ἀβρότης, ἐκ τῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς χρηστῆς ἀγωγῆς ὡς τὰ πολλὰ ἀπαυγάζουσαι, σπανίως παρ' ἡμῶν ἔτι

καὶ νῦν διαλάμπωσι, τοῦτο ἀποδοτέον κατὰ μέγα μέρος εἰς ἀπομίμησιν τινὰ τοῦ τυραννικοῦ καὶ ἀγροίκου τρόπου τῶν προγενεστέρων διδασκάλων, ὧν γνήσιοι μιμηταὶ ἀναβαίνουσιν ἔτι τὴν διδασκαλικὴν ἔδραν.

Καὶ εἰς μὲν τὰς μετ' ἀλλήλων ἡμῶν σχέσεις καὶ συμπεριφορὰς τὸ στρυφνὸν καὶ ἄχαρι τοῦ τρόπου σχεδὸν οὐδὲ ὅπως ἐπηρεάζει· βλάπτει ὅμως κυρίως τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀπέναντι τῶν ἀδυσωπῆτων ξένων, οἵτινες, κούφως καὶ ἄνευ ἐμβριθείας, κρίνουσι καὶ κατακρίνουσι τὰ ἔθνη, μὴ σκεπτόμενοι ὅτι ἔθνος τι διέρχεται ἀναγκαιῶς πολλὰς καὶ ποικίλας φάσεις ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ, καὶ μὴ γνωρίζοντες ὅτι ὁ γνήσιος Ἕλληνας φύσει μισῶν τὴν ἀριστοκρατίαν, δὲν φροντίζει νὰ μάθῃ τὴν τέχνην τοῦ νὰ διαθέτῃ κολακευτικῶς τὴν μορφὴν αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος μέλη, οὐδὲ νὰ ἐκμάθῃ τυπικὰς τινὰς τῆς ἀβροφροσύνης φράσεις ὅπως ἀρέσῃ εἰς τὸν παιδαριώδη ἀριστοκρατικὸν ξένον. Διὰ τοῦτο τὸν μὲν Ἕλληνα οὗτος ἐμίσησεν ἀνεπαρκῆ ἐκλαβὼν τὴν λιτὴν ἀλλ' ἄδολον αὐτοῦ φιλοφροσύνην, τὸν δὲ Ἀσιανὸν ἐρώτεῦται, διότι λαμβάνει παρ' αὐτοῦ ἐδαφιαίας προσκυνήσεις, ὡς τὰ πολλὰ ἠρτυμέναι χρυσῷ, ὁποίας οὐδ' ὠνεῖρεῦετο, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων θαμβωθείς, ἢ ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνῃ τὴν ἐν αὐταῖς κρυπτομένην πανουργίαν, ἢ ἀποφασίζει νὰ προσποιῆται. Τοιοῦτοτρόπως ἐκείνον μὲν συνιστᾷ κακῶς εἰς τὸν κόσμον, τὸν δὲ Ἀνατόλιτῃν ἐγκωμιάζει. Γνωστὸν εἶναι κατὰ πόσον διέστρεψαν τὴν συνείδησιν καὶ κατῆσχυναν τὸ γῆρας ὀνομαστῶν τινῶν συγγραφῶν καὶ ἄλλων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις οἱ ἄσιατικοὶ οὗτοι τρόποι ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανερχόμενοι περαίνομεν λέγοντες ὅτι, προκειμένης ἐξημερώσεως καὶ ἐξευγενισμοῦ τῶν ἠθῶν, δραστηκωτέραν μέθοδον πρὸς τοῦτο θεωροῦμεν, οὐχὶ τὴν ἐπιτακτικὴν καὶ ἐπιβλητικὴν, οὐχὶ τὴν δι' ἀπειλῶν καὶ φοβήτρων γινομένην, οὐχὶ τὴν διὰ τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἣν καλοῦμεν *ὀμηρικὴν*, ἥτις ἀγεί τὸν νέον ἡρέμα εἰς θέσιν κριτοῦ ἀντιφερομένων προσώπων ἢ ἀντιθέτων πράξεων ἢ ἰδεῶν, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ καταστάσῃ αὐτὸν ἐπιτηδεῖως ἐν πλήρει γαλήνῃ καὶ ἀμεροληψίᾳ. Ἡ συνείδησις αὐτοῦ τότε, ἐλευθέρα καὶ ἀνεπηρέαστος οὖσα, διατίθησιν αὐτόν, ὡς εἰκός, ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ καὶ δικαίου, ὅπερ μετ' ἐνδιαφέροντος ἐρευνῶν ἐξευρίσκει καὶ ἀπονέμει ὃ τινὶ ἀνήκει. Ἐκτοτε ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ λαμβάνει ἔδρασαν διαμονὴν ἐν αὐτῷ, ὅστις τούντεῦθεν, αἰσχυρόμενος νὰ πράττῃ ἐναντία τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν, ἅς οἶονεὶ αὐτὸς παραγα-

γὼν περιθάλλει καὶ ὑποστηρίζει, θέλει ἄρα πράττει σύμφωνα πρὸς αὐτάς. Ἴδου ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς ψυχῆς. Ἐκαλέσαμεν δὲ τὴν μέθοδον ὁμηρικὴν, διότι τοιοῦτον στοχαζόμεθα τὸ λαυθάνον σχέδιον, ὅπερ ὁ Ὅμηρος μετέρχεται ὅπως ἐλκύσῃ τοὺς νέους εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον τοῦτον, δι' οὗς μᾶλλον ἔγραψε παιδικὸν θαυμασιῶς ἐπιτηδευθεὶς τρόπον τοῦ λέγειν ὡς ἀφελέστερον καὶ ἐπομένως ἐπαγωγότερον καθ' ἣν ἡλικίαν κατορθοῦται ἢ πρὸς τὰ καλὰ τροπὴ διὰ τὸ εὐκαμπτον αὐτῆς. Πόσον λοιπὸν καθίσταται εὐκταία ἢ ἀνάγνωσις τῶν θείων αὐτοῦ ἐπῶν! Καὶ προτιμητέα μὲν ἢ τοῦ κειμένου μετ' ἐπιστασίας γινομένη, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαιτεῖται χρόνος μακρὸς, τό γε νῦν ἔχον, ἕως ὁ παῖς προσκτήσῃται τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐννοεῖν δεόντως αὐτό, ἢ δὲ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐκμάθῃ τινὰ βιομηχανίαν κατεπείγει, δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ληφθῇ φροντίς μὴ ὁ παῖς δυστυχῶς μείνῃ ἀλλότριος τῶν ἀγαθῶν ὅσα ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτόν; Ἴδου διατί συνιστῶμεν τὴν παράφρασιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καὶ παραγγέλλομεν νὰ ἐνδιατριβῇ ὁ παῖς εἰς αὐτὰ πλειότερον ἢ εἰς ἄλλα εἶδη μαθήσεων. Ζήτημα φύεται ὁμως πῶς θέλουσι μετενεχθῆ καὶ συγκερασθῆ εἰς ὕφος εὐκατάληπτον τοῖς πολλοῖς αἱ ὁμηρικαὶ καλλοναὶ καὶ χάριτες. Τοιαύτη παράφρασις δὲν εἶναι λοιπὸν τοῦ τυχόντος ἔργον, ἀλλ' ἀνδρὸς ὑπὸ τῆς φύσεως προικισθέντος δι' ἐξόχων προτερημάτων κρίσεως καὶ καλκισθησίας, ἄλλου Ὁμήρου, τολμῶ εἰπεῖν, ὅπως ἢ ἀνάγνωσις φέρῃ τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα.

Τινὲς τῶν Ἀγγλων θέλουσι τὸν Ἀγγλον Σακεσπῆρον ἐπιτηδεύτερον τοῦ Ὁμήρου ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐξευγενισμοῦ. Εἰς ἕτερος, μὴ Ἀγγλος, μὴδ' Ἕλληνας, ἤθελεν εἶναι ἀρμοδιώτερος νὰ ἐπιφέρει κρίσιν ἐπὶ τούτου. Καίτοι δ' Ἕλληνας ἐγὼ, ἀπαξ εὐρισκόμενος εἰς περίστασιν νὰ εἶπω τὴν γνώμην μου, ἐκφέρω αὐτὴν συνεπεῖα τῶν ἐντυπώσεων οἷας ἢ ἀνάγνωσις τῶν μεγάλων τούτων ποιητῶν ἐμποιεῖ εἰς τὸν νοῦν. Παρατηρῶ λοιπὸν ὅτι ὁ μὲν Σακεσπῆρος ἀγωνίζεται νὰ σὲ πείσῃ ν' ἀγαπήσῃς τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦ πρὸς τὴν κακίαν μίσους· ὁ δὲ Ὅμηρος μηχανάται νὰ σὲ καταστήσῃ μεγαλόφρονά ὥστε νὰ θεωρῆς τὴν ἀθέμιτον καὶ ποταπὴν πράξιν ἀναξίαν τῶν εὐγενῶν σου φρονημάτων. Πότερον κρεῖττον;

Καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος οὕτως, οἱ δὲ λοιποὶ ἠθικολόγοι, ἄνδρες πάντες ἀξιοὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἀνθρώπων, πάντες πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος ἀφορῶντες, ὁ ἔστι τὸ ἐμποδίσαι τὸν ἀνθρώπον μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὸν κρημνὸν τῆς διαφθορᾶς, ἢ ἀποσπᾶσαι αὐτὸν ἐκεῖθεν ἐξοκειλάντα, εὖρον ἀλλοίαις μεθόδους ἐκλεξάμενοι ἕκαστος ἦν πρὸς τὸν σκοπὸν

τοῦτον ἐνόμισε πρόσφορον. Ὁ μὲν δηλονότι προέκρινε τὴν παραινετικὴν, ὁ δὲ τὴν παραδειγματικὴν, ὁ δὲ τὴν διὰ τοῦ φόβου τοῦ ἀπὸ τῆς θρησκείας ἢ τῶν νόμων, ὁ δὲ τὴν διὰ τῆς εἰρωνείας καὶ τῶν σκωμμάτων, ὁ δὲ τὴν διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, οἷος ὁ Σωκράτης, ὁ Κομφύκιος καὶ ἄλλοι, ὁ δὲ τέλος μικτὴν τινα. Ἀνοικεὶς δὲ ἢ μᾶλλον ἐπιβλαβὴς εἰς ἐμὲ φαίνεται ὄν οἱ νῦν μυθιστοριογράφοι μεταχειρίζονται θέλοντες νὰ καταστήσωσι τοὺς ἀναγνώστας αὐτῶν ἐμμανεῖς μισητὰς πρὸς τινὰς κακίας, ἢ ἐμμανεῖς ἐραστὰς τινῶν ἀρετῶν, ταῦτόν εἰπεῖν *φανταστικὸς*. Ἔργον τῶν διδασκάλων εἶναι νὰ συμβουλεύωσι τοὺς νεοὺς καὶ τὰς νεάνιδας νὰ μὴ ἀναγινώσκωσι τὰ συγγράμματα τούτων, ἐπιφέροντες καὶ τοὺς λόγους δι' οὗς ἢ ἀνάγνωσις αὕτη μακρὰν ἀπέχει τοῦ εἶναι ὠφέλιμος μεθ' ὅσα ἤθελεν ἔχει γόητρα.

Οὕτω λοιπὸν οἱ νέοι, καρπούμενοι τὴν ἠθικὴν ὁμοφροσύνην ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καὶ τηροῦντες αὐτὴν μετὰ εὐγενοῦς σταθερότητος μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ βίου, εἶναι ἐφικτὸν σεβόμενοι ἀλλήλους νὰ διατελῶσιν ἐν χρηστότητι καὶ εἰρήνῃ εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις καὶ ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, πέποιθα δὲ καὶ καθ' ὄν καιρὸν ἔτι ἤθελον τύχει ἀντιπολιτευόμενοι. Δὲν εἶναι τοῦτο ἢ ἐπιζήτητος χρηστὴ ἀγωγὴ;

Ἐν Νάξῳ.

A. Ποθητὸς ἱατρός.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΟΥΛΙΟΥ

Ἐν Σουλίῳ πολλὰ ὡς γνωστὸν αἱ διαπρεπεῖς οἰκυγένειαι, κατὰ δὲ τοὺς πρώτους χρόνους, ὄνομα ἀπολαύον γενικῆς ὑπολήψεως καὶ σεβασμοῦ, ἦτο τὸ τοῦ Γεωργίου Βότσαρη μετὰ τὴν ἔναρξιν ὁμως τῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πολέμων διέστη πρὸς αὐτὸν ἢ μερὶς τοῦ Τζαβέλα καὶ ἢ διάστασις αὐτὴ προσέλαβε χαρακτῆρα ἐπιβλαβῆ διὰ τὸ ἀκρως ὀξὺ τοῦ χαρακτῆρος τῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Εἰς τὴν διάστασιν ταύτην προσετέθη καὶ ἡ πονηρία καὶ τέχνη τοῦ Ἀλῆ δραξαμένου τῶν περιστάσεων καὶ ἔχοντος ἀπέναντι αὐτοῦ πρόσωπα ἀγνοοῦντα τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπιστίαν, καὶ οὕτως ἐπῆλθε τὸ ἀτυχὲς ἀποτέλεσμα τῶν ἠρωικῶν ἀγῶνων τῶν Σουλιωτῶν. Δύναται ν' ἀποδώσῃ τις εἰς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ὑπερβάλλουσαν φιλαρχίαν καὶ πολλὴν εὐπι-

στίαν, ἀλλ' οὐδενὶ ἐπιτρέπεται νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν οὐδενός. Δὲν εἶνε εὐλογοὶ αἱ ὑπόνοιαι περὶ τοῦ χαρρακτῆρος τοῦ Γερο-Βότσαρη, οὐδ' ἐπιτρέπεται ἄλλη ἐξήγησις τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ Σουλίου ἢ ὅτι εἰς ἄκρον εὐλαβῆς πρὸς τὰς συνθήκας (Σουλιώτικη Μπέσα) δὲν ἠνείχετο τὴν ἀταξίαν καὶ τὴν ἀνευ λόγου καταπάτησιν τῶν συμπεφωνημένων, διότι δὲν εἰσηκούετο πλέον ὅπως πρότερον μετὰ τῶν Σουλιωτῶν· δικαίως δὲ ἐθεώρει καὶ τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ προσβληθεῖσαν προτιμηθέντος τοῦ νεαρῶτάτου Φώτου Τζαβέλα ἀντ' αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ, ἀλλ' ὅτι θέλων ὅμως ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ εὐρίσκηται καὶ πλησίον ὅπως συμπράξῃ μετὰ τῶν πατριωτῶν καὶ συνταυτίσῃ τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τύχης ἐκείνων, διὰ τοῦτο δὲν μετέβη νὰ ἐγκαταστῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων, τὴν ὁποίαν εἶχε παραχωρήσει αὐτῷ ὁ τύραννος· εἶνε δὲ ἀψευδῆς ἔνδειξις ἀπατηθέντος ἀγνοῦ πατριώτου ἐξ ἰδίων πιστευόντος τὸν ἄπιστον, ὁ ἐκούσιος θάνατος αὐτοῦ, ἀληθῶς ἀξιωμανημόνευτοι δὲ καὶ θερμότητα πατριωτισμοῦ ἀποπνέοντες οἱ κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ θανάτου ῥηθέντες πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ λόγοι, μαρτυροῦντες τὴν θανατώσασαν αὐτὸν λύπην, διότι ἀπατηθεὶς ἀπεστέρησε τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτοῦ τὴν πατρίδα.

Πῶς ἐξηγεῖται ἔπειτα ἡ ἀπάντησις τοῦ Κ. Βότσαρη εἰς τὸν τύραννον προτείναντα νὰ φονεύσῃ τὸν Τζαβέλαν; «Σουλιώτης, εἶπεν ὁ μεγαλόψυχος Βότσαρης, δὲν σκοτόνει Σουλιώτην· ἐγὼ δὲν μισῶ τὸν Τζαβέλαν». Πασίγνωστος εἶνε ἡ ἀναγκαστικὴ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον συμμετοχὴ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σουλίου ἐστρατείαν καὶ καπετάνων Ἑλλήνων, ὁ τρόπος τῆς συμπλοκῆς καὶ ἡ χορηγία εἰς τοὺς Σουλιώτας νύκτωρ τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου· διὰ τί δὲ νὰ κατακριθῇ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀποστολὴ τοῦ Κ. Βότσαρη πρὸς συνθηκολογίαν, καταστᾶσαν ἀναπόδραστον ἤδη, ὅτε τὸ Σοῦλι ἐκινδύνευεν ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τροφῶν, ἐξ ἧς οἱ ἐν αὐτῷ εἶχον καταστῆ ἄμορφοι σκελετοί, ἐστεροῦντο πολεμοφοδίων, ὅτε ἐξωτερικῆς τιнос βοήθειας ἐλπίς οὐδαμῶθεν ἐφαίνετο, ὅτε εἶχον περιζωσθῆ σφιγκτότατα διὰ τῶν 11 πύργων καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ τυράννου ἐκινδύνευον νὰ θανατωθῶσιν 24 ὄμηροι τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν, ἀφοῦ καὶ οἱ προτεινόμενοι ὄροι ἔσωζον τὴν τιμὴν τῶν Σουλιωτικῶν ὄπλων καὶ ἔμενεν αὐτοῖς ἡ ἐλπίς τῆς ἐπανακτῆσεως τοῦ προσφιλοῦς βράχου εἰς εὐθετωτέρους καιρούς; Μὴ δὲν ἠδύνατο καὶ τότε ἐν αὐτῷ τῷ Σουλίῳ νὰ συμβῇ τὸ ἐν Ζαλόγκῳ καὶ Σέλτῳ πρωτοφανές δράμα; Ἄλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι ἐπιστῆ ἡ ὥρα. Ἄλλ' ἡ μάλ-

λον ἀναληθῆς καὶ βλάσφημος ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων παρατηρεῖται ὡς πρὸς τὸν ἀνδρείον θεῖόν μας Πήλιον, τοῦ ὁποίου τόσον ἀσυστόλως καὶ ἀπλῶς παρέστησαν τὴν διαγωγὴν κατὰ τὴν συνθηκολογίαν τοῦ Σουλίου ἀναξίαν Σουλιώτου. Ποῦ εὐρίσκουσι τὸ ἀξίον μομφῆς καὶ πῶς ἐπλασαν εὐκόλως τὸν μῦθον, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταπλημμυρῆσῃ τὰ περίξ τοῦ Σουλίου, ὅλαι αἱ φᾶραι εἶχον συνθηκολογήσῃ ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ἤρξαντο ν' ἀναχωρῶσιν ἐγκαταλείπουσαι τὰς οἰκίας, τὰς ὁποίας σπεύδοντες κατελάμβανον οἱ Τοῦρκοι, ἢ δὲ φᾶρα κυρίως τοῦ Τζαβέλα ἀνέμενεν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ἐκεῖνη, ἐπῆλθε δὲ ἡ τελευταία ῥῆξις κατὰ τὴν σύγχυσιν ἐκείνην ἐκ τυχαίου συμβάντος, μεθ' ἣν ἀπῆλθε καὶ αὕτη; Εἶνε δὲ ὅλως ἀντιμαχόμενα πρὸς ἄλληλα χαρακτῆρ προδοτικὸς καὶ ἠρωϊκὴ ἐν Ζαλόγκῳ ἀντίστασις· εἶνε ὑπερήφανος ἡ ψυχὴ ἐκείνου, ὅστις ἀπετίναξε περιφρονητικῶς τὸ ῥυπαρὸν φέσι, τὸ ὁποῖον ἔθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ οἱ συλλαβόντες αὐτὸν Ἀλβανοί, εἰπών: «Ἐ, παληόκυλα, τέτοιο φέσι δὲν φορεῖ ὁ Πήλιος...» — Σουλιώτου δὲ γενναϊότητα καὶ παρρησίαν μαρτυροῦσιν οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους προσαχθεὶς ἐνώπιον τοῦ Ἀλῆ εἶπε πρὸς αὐτὸν «Ἄπιστε, δὲν ἐκράτησε τὸν λόγον σου καὶ μᾶς ἔσφαξες ἀδίκῃ ὁ Θεὸς θὰ σὲ τιμωρήσῃ...» Ἐμπεσῶν δὲ εἰς χεῖρας τοῦ τυράννου ποίαν, ἐὰν ἦτο προδότης, τύχην θὰ ἐλάμβανεν;

Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ἐπτάνησον μετάβασιν ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ἐκεῖνος ἀνემιγνύετο καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῶν κοινῆ συμφερόντων καὶ τῆς πατρίδος, ὅτι ὑπερέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς μετὰ τῶν λοιπῶν πατριωτῶν τοὺς διαδοχικοὺς κυρίους τῆς Ἐπτανήσου, ὅτι συνεπολέμησε κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ὅτι τέλος εὐρισκόμενος ἐν Πελοποννήσῳ ἔσπευσε μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος αὐθόρμητος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πολιορκούμενον Μεσολόγγιον, κατὰ δὲ τὴν ἔξοδον τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ πάσχωσιν καὶ μὴ δυνάμενος νὰ περιπατήσῃ καλῶς, ἐτοποθετήθη παρὰ τῆ μεγάλη πύλῃ τοῦ τείχους καὶ παλαιῶν καρτερικῶς κατὰ τῶν εισορμούντων ἰππέων τοῦ ἐχθροῦ κατεκρεουργήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς πρὸ ὀλίγου εἶχε ῥίψῃ κατὰ γῆς, τὴν δὲ κεφαλὴν του, ἀποκόψαντες οἱ πολέμιοι καὶ θέσαντες ἐπὶ ἀκοντίου, περιήγαγον ἀνά τὴν πόλιν ὡς ἐπιφανὲς αἱματηρὸν τρόπαιον, εἶχε δὲ τότε βαθμὸν ἀντιστρατήγου. Ποίας δὲ τιμῆς ἀπέλαυεν ὁ ἀνδρεῖος Πήλιος καὶ εἰς ποίαν ἐπιφανῆ οἰκογένειαν ἀνήκε, μαρτυρεῖ προσέτι καὶ τοῦτο ὅτι τὰς θυγατέρας αὐτοῦ ἐνυμφεύθησαν ἐκ τῶν ἐπιφανέ-

στάτων Σουλιωτῶν ὁ Ζηγοῦρ Τζαβέλας, ὁ Ζέρβας, ὁ Κουτσονίκας καὶ ὁ Σέχος.

Ἄν δὲ δὲν ἐπέτυχον οἱ ἔνδοξοι ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν, συνέβη τοῦτο καὶ δι' ἄλλα, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν φιλαρχίαν καὶ ἀσυμφωνίαν, τὰ ὅποια μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος ἐξεμεταλλεύθη ὁ πανοῦργος τύραννος ὁ τὸν ὄλεθρον τῶν Σουλιωτῶν μηχανώμενος καὶ ἐπιδιώκων. Ὁ διαφιλονεικῶν δὲ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸν ἠρωϊσμὸν τῶν ἐν λόγῳ ἀνδρῶν λίαν ὑποτιμᾷ ἢ μάλλον μηδενίζει τὴν ἀξίαν τῶν μετὰ ταῦτα ἀγῶνων αὐτῶν καὶ τῶν μοναδικῶν θυσιῶν τοῦ Ζαλόγκου καὶ Σέλτσου.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀναγράφομεν τὰ κυριώτερα γεγονότα τὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν στενότερον συνδεόμενα καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ πατρὸς ἡμῶν Λάμπρου Γούση Μπούσμπου καὶ τὰς μαρτυρίας πατριωτῶν ἄλλων αὐτοπτῶν.

Πρὶν ἢ ὁ διαδόχτος Ἄλῃ Πασᾶς σατραπεύσῃ τῆς Ἡπείρου, ἀναφέρονται πολλοὶ σπουδαῖοι πόλεμοι γινόμενοι εἰς οὐχὶ πολὺ προγενεστέρους χρόνους πρὸς διαφόρους πασάδες καὶ ἀγάδες, μετὰ τούτους δὲ ἀρχονται οἱ ἔνδοξοι καὶ ἠρωϊκοὶ κατὰ τοῦ ῥηθέντος τυράννου ἀγῶνες. Κατὰ τὸν ἕνατον Σουλιωτικὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἔλαβον μέρος καὶ αἱ γυναῖκες 80 μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κίτσος Ζέρβας, ἐφονεύθησαν, 150 δέ, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ θεῖός μας Πήλιος καὶ Καραμπήτσος Σέχος, ἐπληγώθησαν, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ὑπερτρισχίλιοι. Ἡ νίκη ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικὴν τέχνην τοῦ Γεωργίου Βότσαρη, πρὸς τὸν ὅποιον μετὰ τὴν οἰκτρὰν ἤτταν αὐτοῦ ὁ Ἄλῃς ἔγραψε ζητῶν τὴν φιλίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀποκρύπτων τοὺς δολίους αὐτοῦ σκοποὺς καὶ πολλὰ εἰς αὐτοὺς ὑποσχόμενος. Τὰς προτάσεις ταύτας ὁ Γ. Βότσαρης ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς Σουλιώτας, προσθέσας ὅτι πρέπει νὰ σκεφθῶσιν ὠρίμως καὶ ἀποφασίσωσι, διότι ἐννοεῖ ἅμα δῶσῃ τὸν λόγον του νὰ τηρήσῃ αὐτόν· οἱ πάντες τότε ἀπεδέχθησαν, κατὰ τὴν ἀπουσίαν ὅμως τοῦ Βότσαρη ἐγένετο ἄλλη σκέψις παρ' ἄλλων, οἵτινες καὶ γράφουσι πρὸς τὸν Ἄλῃν, οὗτος δὲ γράφας ὅπισθεν τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς «τί εἶνε αὐτὰ ὅπου βλέπω τώρα», ἀποστέλλει ταύτην εἰς τὸν Βότσαρη· ἔκπληκτος οὗτος ἀναγινώσκει καὶ σπεύσας παρατηρεῖ εἰς τοὺς γράψαντας ὅτι ἤδη ἐγένετο συνθήκη καὶ δὲν ἐννοεῖ τὴν ἀναρχίαν καὶ παρασπόνδησιν· εἰς ταύτην προσετέθη καὶ ἡ κλοπὴ ἵππων τοῦ Ἄλῃ ὑπὸ κλεπτῶν, τοὺς ὁποίους συνέδραμόν τινες Σουλιῶται. Γράφει καὶ πάλιν πρὸς τὸν Βότσαρη, ὅστις ἀπαντᾷ: «ἐγὼ δὲν εἰσακούομαι πλέον εἰς τὸ Σοῦλι· ἔδωκα τὸν λόγον μου καὶ τὸν βαστῶ· κάμετε μετὰξὺ σας

ὅ,τι θέλετε». Διὰ ταῦτα καὶ διότι δὲν ἐτιμήθη διὰ τὴν μνημονευθεῖσαν λαμπρὰν νίκην, διὰ τὴν ἐπιστημότητα τοῦ οἴκου καὶ τὴν ἠλικίαν διὰ τῆς γενικῆς ἀρχηγίας, προτιμηθέντος ἀντ' αὐτοῦ, τοῦ Φώτου Τζαβέλα, ἀπεσύρθη καὶ ἔμενεν εἰς Λάκκων. Ἐπωφεληθεὶς τῆς δυσαρσεκείας ταύτης ὁ Ἄλῃς ὑποκρίνεται φιλίαν καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ πρὸς ἐγκατάστασιν τὴν ἐπαρχίαν Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων, ὅπου ὁμως ὑποπτεύων δόλον ἔκρινε καλὸν νὰ μὴ μεταβῆ, ἀλλὰ νὰ μένη πλησίον τοῦ Σουλίου, ἵνα ἐν ἐνδεχομένη ἀπιστίᾳ συμπράξῃ καὶ ἐνώσῃ τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν. Ἐν Λάκκῃ δὲ μένων ἐφορολόγει τὰ πέριξ καὶ αὐτὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν Ἄλῃν. Προλαμβάνων ὁμως ὁ πανοῦργος τύραννος ὑποκρίνεται ὅτι στρατεύει κατὰ τῶν κλεπτῶν καὶ ἀποστείλας ἄνδρας συνέλαβεν αὐτὸν ἀνύποπτον ὄντα καὶ ἀπροφύλακτον· καὶ τότε δὲ μυρία προβάλλει, μετὰ πολλὰς δὲ φιλοφρονήσεις καὶ τιμὰς ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ ὀμώσῃ καὶ πάλιν πιστιν, ἀποστέλλει εἰς Βουργαρέλι κρατήσας παρ' ἐαυτῷ ὡς ἑμνηρον τὸν Κίτσον. Τὴν ἀπάτην αὐτοῦ κατανοήσας ὁ Γ. Βότσαρης ἐλυπήθη πικρότατα καὶ πῶν δηλητήριον ἐτελεύτησεν, εἰπὼν τοὺς γνωστοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς ἐκείνους λόγους πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ.

Ἀποτυχὼν κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐκστρατείαν αὐτοῦ ὁ Ἄλῃς διέταξε τὴν ἀνοικοδόμησιν 11 πύργων περὶ τὸ Σοῦλι, ἀναγκάσας τοὺς περιόικους νὰ ἐργασθῶσι καὶ ἀποπερατώσωσιν αὐτοὺς ἐν τάχει. Ἐκαστος τῶν πύργων τούτων εἶχε χωρητικότητα 400—500 ἀνδρῶν, ἀπεῖχον δὲ ἀπ' ἀλλήλων 2—3 ὥρας· βλέπων ὁμως ὁ τύραννος ὅτι οἱ Σουλιῶται δι' ἐπιτηδειῶν ἐξόδων κατάρθουν νὰ εἰσάγωσιν ἐπιτήδεια καὶ ἐπιφέρωσι βλάβας εἰς τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ματαιοῦντες ἐν μέρει καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο, προτείνει εἰς αὐτοὺς εἰρήνην, ἣν καὶ ἐκεῖνοι πάντοτε κακουχούμενοι ἀπεδέξαντο δόντες καὶ 24 ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν· δις παρεβιάσθη ἔτι ἡ συνθήκη ἕως οὗ συνήθη πάλιν τὸ τρίτον ἤδη διὰ τὸν Κίτσον Βότσαρη. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐστασίασαν κατὰ τοῦ τυράννου οἱ Τσάμηδες καὶ ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς τοῦ Δελβίνου, τοὺς ὁποίους ἐβοήθησεν ὁ Τζαβέλας μετὰ τινῶν ἄλλων. Τοῦτο ἐθεώρησεν ὁ Ἄλῃ πασᾶς ὡς παραβίασιν τῆς συνθήκης καὶ ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν Σουλιωτῶν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Τζαβέλα ἐκ τοῦ Σουλίου. Παρακληθεὶς δὲ οὗτος χάριν τῆς πατρίδος ν' ἀπέλθῃ ὑπεβλήθη εἰς τὴν δοκιμασίαν ταύτην καὶ ἀπῆλθε, τῇ ἐπιμόνῳ δὲ προτροπῇ φίλων Ἀλβανῶν Μπέϊδων παρουσιάσθη καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τύραννον· τότε δὲ ὁ ὦμος τοῦρκος προέτεινεν ἀμοιβαίως εἰς τε τὸν Τζαβέλαν καὶ τὸν Βότσαρη νὰ φονεύσῃ ὁ εἰς τὸν

έτερον, άλλ' άμφότεροι άπέκρουσαν τήν βδελυράν πρότασιν.

Κατά μήνα 'Απρίλιον του 1802 γαλλική φρεγάτα άπεβίβασεν εις Πάργαν πολεμοφόδια σταλέντα υπό του Μεγάλου Ναπολέοντος· τετρακόσιοι Σουλιώται μετά γυναικῶν κατώρθωσαν νά εισαγάγωσιν αυτά δια νυκτός εις τό Σούλι. Τό γεγονός τουτο έξεμεταλλεύθη ό τύραννος 'Ινα προκαλέση Σουλτανικήν διαταγήν και έξστρατεύση υπέρ ποτε φοβερώτερος κατά του Σουλίου· ότε δε άνηγγέθη αύτῳ και ή καταστροφή του ισχυροτέρου τῶν περι τό Σούλι πύργων, τής «Βίγλας», έγένετο μανιώδης και έπολλαπλασίασε τās παρασκευάς· συγκεντρῶσας πολυάριθμον στρατεύμα υπεχρέωσε και καπετάνους έλληνας νά συνεκστρατεύωσιν, οίτινες όμως συνήνεσαν υπό τόν όρον ν' άποτελέωσιν 'Ιδιον σώμα και κατ' 'ιδίαν νά μάχωνται· ούτω δε ταχθέντες ήρχοντο και εις συνεννοήσεις προς τούς Σουλιώτας και παρείχον αύτοις πολεμοφόδια και τροφάς εκ του τουρκικού στρατοπέδου. 'Εν τούτοις μεθ' 'όλας τās έπιτυχίας τῶν Σουλιωτῶν ή θέσις αυτῶν από ήμέρας εις ήμέραν έδεινούτο δια τās άπειρους στερήσεις, παμπληθείς δε οι έχθροι περιέσφιγγον τό ταλαιπωρούμενον Σούλι πανταχόθεν· 'όλοι αι φάραι ή μία μετά τήν άλλην ήναγκάσθησαν νά στέρξωσιν εις ειρήνην, καθ' 'ην ήσαν έλεύθεροι ν' άπέλθωσι φέροντες και τὰ όπλα των· ένῳ εκένουν τās οικίας και τās θέσεις των οι Σουλιώται, άμέσως κατελάβανον αύτάς οι έχθροι· μεταξύ δε τῶν πρώτων οικιῶν, αίτινες κατελήφθησαν, ήτο και ή οικία μας κειμένη εις άκραν τινά, μεμονωμένη, και εις τήν όποιαν, όπως και εις άλλας όχυράς θέσεις και οικίας, όχυροῦντο και οι πολέμιοι. 'Εν τῇ έπικρατούσῃ εκείνη συγχύσει, φευγόντων και εισορμούντων, συνέβη τυχαία εκπυρσοκρότησις, ένῳ δε ή φάρα κυρίως του Τζαβέλα όχυρωθεῖσα εις τήν Κιάφαν άνέμενεν αυτόν έξ 'Ιωαννίνων 'Ινα άπέλθῃ και αύτη, αρχεται αίφνης, ένεκα τής τυχαίας ταύτης εκπυρσοκροτήσεως, νέα μάχη άπεγνωσμένη, καθ' 'ην ήσαντο περιφανῆ νίκην οι ήμέτεροι καταθραύσαντες τούς έχθρούς, μετά τήν όποιαν έλθόντος του Τζαβέλα ήναγκάσθησαν και οι τελευταίοι έναπομείναντες ν' άπέλθωσι του ήγαπημένου βράχου, πλὴν του καλογήρου Σαμουήλ, όστις μετά τινων άλλων έμενεν 'Ινα επισφραγίσῃ δια τής θυσίας αυτου τούς ήρωϊκούς του Σουλίου άγῶνας.

Τῇ 16 Δεκεμβρίου του 1803 μετά τήν συνθηκολογίαν έγκατέλιπον πάντες τήν γλυκειάν πατρίδα, άφου ήγωνίσθησαν υπερανθρώπους άγῶνας εναντίον τῶν πολυαριθμων έχθρικῶν στρατευμάτων άνευ τής έλαχίστης βοθηείας, συναινέσαντες εις τήν συνθηκολογίαν, ότε πλέον

ή πείνα είχε καταστήσει σκελετούς τὰ γιγάντια σώματα, ότε έβλεπον περι έαυτούς λιμώττοντα τὰ γυναικόπαιδα, ότε τόσην έλλειψιν πολεμοφοδίων είχαν, ώστε άντήλασσαν άντι φουσιγγίων αίχμαλώτους, έλπίζοντες τήν ταχεϊαν επανάκτησιν του προσφιλοῦς Σουλίου. 'Εξήλθον πάντες φέροντες τὰ όπλα συν γυναιζι και τέκνοις, φορτώσαντες τὰ κινητὰ πράγματά των επί ζῶων, τὰ όποια έδωκεν αυτός ό τύραννος, λαβόντες δε και όμήρους προς ασφάλειαν· και οι μεν περι τόν Τζαβέλαν έτράπησαν προς τήν Πάργαν, εκ τῶν λοιπῶν δε υπό τόν Κ. Βότσαρην, Γούσην Μπουσμπον και Κουτσουνικαν, άλλοι εις Βουργαρέλι και άλλοι εις Ζαλόγκον. 'Επίστευσαν ότι τότε τουλάχιστον δεν μετήρχετο δόλον και ότι θα ήρκειτο εις τὰ μέχρι τουδε· αλλά και φεύγοντας ήδη παρασπονδῶν καταδιώκει τούς Σουλιώτας επίζητῶν τήν παντελή έξόντωσιν αυτῶν· και τούς μεν εις Πάργαν διευθυνθέντας δεν κατώρθωσε νά βλάβῃ και στρέφεται κατά τῶν λοιπῶν· οι δύο αυτου υιοί Μουχτάρ και Βελῆ πασάς επί κεφαλῆς πολυαριθμου στρατου έπέρχονται κατά τῶν έν Ζαλόγκῳ· εκπληκτοι οι άτυχείς φυγάδες βλέπουσιν όπισθεν αυτῶν επερχόμενον τόν έχθρόν· εις τήν πρότασιν αυτου περι παραδόσεως και τās υποσχέσεις άμοιβῶν και άξιοματων άπαντῶσι δι' άντιστάσεως· λυσσαλέοι όρμῶσι κατ' αυτῶν οι Τουρκαλθανοί, άλλ' ήρωϊκώτατα άποκρούουσι τās έφόδους αυτῶν οι Σουλιῶται· εκθαμβοι ήδη οι πολέμιοι θεωροῦσι τās ήρωϊδας έν χορῳ παρὰ τό χεῖλος του ύψηλου του Ζαλόγκου βράχου ριπτούσας πρώτον τὰ τέκνα αυτῶν και έπειτα έαυτάς κάτω δια ν' άποφύγωσι τήν αίχμαλωσίαν, έν ῶ τό φρικτόν τουτο θέαμα έξερεθίζει έτι μάλλον τούς μαχομένους ήρωας εις τήν άντίστασιν· έπέρχεται ή νύξ και άποφασίζουσι διεξοδον δια τῶν τάξεων του έχθρου· ή όρμη έγένετο ακράτητος· επήλθεν όμως ή σύγχυσις και οι πλείστοι έφονεύθησαν ή επληγώθησαν· πολλά μάλιστα γυναικόπαιδα πλανηθέντα δια τό σκότος και τήν άγνοϊαν του τόπου συνελήφθησαν ζῶντα ή τετραυματισμένα· μεταξύ τῶν φονευθέντων ήσαν ό γερο-Γούσης Μπουσμπος πάππος μας, ό γερο-Κουτσουνικας, οι άνεψιοί του 'Αποστόλης και Γεώργιος και δύο τέκνα των, έσφάγη ή κόρη του θείου μας Πήλιου, τήν όποιαν έφερεν ή σύζυγος αυτου επ' 'ώμων, ήχμαλωτίσθη ή μητηρ του, αι δύο θυγατέρες του Χρυσῶ και Μαρία, ό άνεψιός του Λάμπρος, ό Νότης Μπότσαρης πληγωμένος και αυτός ό θεός μας Πήλιος. Τότε οι συλλαβόντες αυτῶν 'Αλβανοί αρχάσαντες τό ώραϊον φέσι, τό όποϊον έφέρει, επέθηκαν επί τής κεφαλῆς αυτου έτερον πεπαλαιωμένον· «'Ε, λέγει, εις αυτους όργίλος, παληόςκυλα, τέτοιο φέσι

δὲν φορεῖ ὁ Πήλιος». Μαθὼν ὁ τύραννος ὅτι συνελήφθησαν οἱ δύο οὗτοι ἐκάλεσε τὸν Σαλιχτάρ Πότα ἵνα διαβεβαιωθῆ καὶ ἀκούσας παρ' αὐτοῦ ὅτι ὄντως συνελήφθησαν καὶ ἔχει αὐτούς εἰς τὴν οἰκίαν του, ἦσαν δὲ ἀμφοτέροι οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἀρχαῖο φίλοι αὐτοῦ, διέταξεν ὅπως προσαχθῶσιν ἐνώπιόν του· ἅμα εἰσελθὼν ὁ Πήλιος μετὰ τῆς διακρινούσης τοὺς Σουλιώτας εὐτολμίας λέγει πρὸς τὸν Ἄλῆν: «Ἄπιστε, δὲν ἐκράτησες τὸν λόγον σου καὶ μὰς ἔσφαξες ἄδικα· ὁ θεὸς ἴθ' ἀ σὲ τιμωρήσῃ». Κατεπλάγη ἐκ τῆς τοιαύτης τόλμης ὁ τύραννος καὶ ἄκων κατεβίβασε τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς λόγους τούτους. Περιέργος τῷ ὄντι χαρακτήρ ἀνθρώπου! Ὁ Σαλιχτάρ Πότας ὅμως φοβηθεὶς μὴ ἐκραγῆ ἢ ὀργῆ τοῦ τυράννου διὰ τοῦτο, λέγει πρὸς τὸν Πήλιον: «Καπετὰν Πήλιο βέμε (ὕπαγωμεν)»· ἅμα δ' ἐξῆλθον τοῦ παλατίου προσέθηκέν: «Ὁ, τι ἔκαμεν εἰς ἐσὰς εἶχε σκοπὸν νὰ κάμῃ καὶ εἰς ἡμᾶς διὰ νὰ χαλάσῃ τὰ μεγάλα σπήτια τῆς Ἠπείρου».

Εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ τυράννου ἔφερον κεφαλὰς Σουλιωτῶν, εἶχε δὲ προκηρύξῃ διὰ τοῦτο ἀμοιβὰς καὶ δῶρα· προσήγοντο δὲ οἱ αἰχμαλῶται καὶ ἡρωτῶντο ποῖοι ἦσαν οἱ φονευθέντες ἵνα βεβαιωθῆ ὁ τύραννος εἰς ποίας οἰκογενεῖας ἀνήκον· ἐξέφραξε δὲ τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ ἰδίως ὅταν ἡ κεφαλὴ ἦτο ἐπισήμου τινός. Δὲν εἶχεν ὅμως ἐπιτύχῃ ἐντελῶς τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ· ἵνα καταλάβῃ λοιπὸν ἀνυπόπτους καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας προσποισεῖται πάλιν ὅτι λάθος ἔγινε. Μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ζαλόγκου ἢ θυγαττῆρ τοῦ Κώστα Δαγκλῆ, χήρα δὲ Γεωργίου Μπότζη, ἐκλείσθη εἰς τὸν «Πύργον Δημοῦλα» λεγόμενον μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς· μία τῶν θυγατέρων τῆς διὰ τινος ὀπῆς διακρίνει ἐξῶθεν διερχομένους Τζοχανταραίους καὶ λέγει πρὸς τὴν μητέρα: «Τοῦρκοι ἔρχονται», ἐκείνη δὲ «Πάρε τὸ μπαροῦτι, λέγει πρὸς αὐτὴν, καὶ ρίξε το 'ς τὴ φωτιὰ νὰ καοῦμε, παρὰ νὰ μὰς πιάσουν σκλάβαις οἱ ἄπιστοι». Ὑπήκουσεν ἡ κόρη καὶ οἱ ἄπιστοι σπεύσαντες εὗρον τοὺς ἐν τῷ πύργῳ ἄλλους μὲν νεκρούς, ἄλλους δὲ ἡμιθανεῖς. Ἐκεῖ πλησίον ἠχμαλωτίσθη ἡ κόρη τοῦ Κίτσου Μπαλαμπάνη Μαρία φημιζομένη ἐπὶ καλλονῆ· ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Τζοχανταραίων παρεκίνει αὐτὴν ν' ἀλλοξοπιστήσῃ ἵνα λάβῃ ὡς σύζυγον, ἀλλ' ἐκείνη μετὰ περιφρονήσεως ἀπορρίψασα τὰς προτάσεις τοσοῦτον ἐξώργισε τὸν Ἄλθανόν, ὥστε διέταξε καὶ ἀπέκοψαν αὐτῆς τὴν ρίνα καὶ τὰ ὦτα, εἶτα δὲ ἔδωκεν αὐτὴν ὡς σύζυγον εἰς Χριστιανὸν ὑπηρετοῦντα παρ' αὐτῷ. Οἱ ἐν Βουργαρελίῳ Σουλιῶται μετὰ τὸ δράμα τοῦ Ζαλόγκου συναθροισθέντες ἀπεφάσισαν ὑπὸ τὸν Κίτσον Βότσαρην νὰ μεταβῶσι πρὸς τὰ Θεσσαλικά ὄρη καὶ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Κλεφτῶν· ἐγκαίρως ὅμως ὁ Ἄλῆ

Πασᾶς προκατέλαβε τὰς διόδους δι' ἑπτακισχιλίων μαχιμωτάτων Ἄλθανῶν τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Σουλιώτας νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σέλτσου παρὰ τὸ χωρίον Βρεστενίτσα καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Κοράκου λεγομένην. Ὁ Παλάσκας ὁ ἐπικαλούμενος Λεοντάρης βλέπων ἤδη καθαρῶς τί ἐπεδίωκεν ὁ κακοῦργος Ἄλῆς, ἀκούσας δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ τούτου «ἔβγαλα τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τὸ Σοῦλι τοῦ εἶχα 18 χρόνια πόλεμο, τώρα θὰ τοὺς χτυπήσω νὰ μὴ ἀφήσω κανένα.....», ἀποστείλας ἀνθρώπους εἰς τὸ χωρίον αὐτοῦ Γότσισταν ἐξησφάλισε τὴν οἰκογένειαν εἰς Βάλτον παρὰ τῷ φίλῳ Ἰσκιῶ, αὐτὸς δὲ ἔσπευσε ν' ἀνακοινώσῃ τὰ βουλευμάτα τοῦ τυράννου εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ συμμετάσχῃ καὶ αὐτὸς τοῦ μετ' ὀλίγον ἐπαναληφθέντος φρικώδους δράματος, κλεισθεὶς ἐν τῇ πολιορκουμένῃ μονῇ.

Ἦτο μὲν Ἰανουάριος τοῦ 1804· αἱ ἐπανειλημμένοι ἔφοδοι τῶν πολεμίων ἀποτυγχάνουσι ὑποστάντων αὐτῶν πολλὰς ζημίας· ἐγκαταλείπουσι διὰ τοῦτο τὸ σχέδιον τῆς ἐξ ἐφόδου ἀλώσεως τῆς θέσεως καὶ ἀναμένουσι τὴν ἐκ τῶν ἐλλείψεων ἐξάντλησιν τῶν πολιορκουμένων. Παρῆλθε τρίμηνον καὶ ὁ τύραννος ἀδημονεῖ, ἀπειλεῖ δὲ τοὺς ἀρχηγούς Ἄλθανούς καὶ ἐξαναγκάζει αὐτούς νὰ ἐπιχειρήσωσι γενικὴν καὶ λυσσώδη ἔφοδον· οἱ Σουλιῶται ἡμύνοντο, καὶ τοὶ ἐξηντλημένοι, ἡρωϊκώτατα· ἀλλ' ὀχύρωμά τι ἀσθενῶς φυλαττόμενον διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν ἀνδρῶν προσβληθὲν ὑπὸ πολυαριθμοῦ ἐχθρικοῦ σώματος ἐκυριεύθη· ἐκ τῶν 36! ἀνδρῶν τῶν ὑπερασπιζόντων αὐτὸ ἐφονεύθησαν γενναϊότατα πολεμήσαντες πάντες, ἐσώθησαν δὲ μόνον διεθόντες ξιφῆρεις διὰ τῶν πολεμίων ὁ Λάμπρος Γούσης, πατήρ μας, φέρων δύο πληγὰς καὶ ὁ Παλάσκας· εἰσορμησάντων τῶν βαρβάρων ἐπακλουθεῖ φοβερὰ ἀνθρωποκτονία· μετὰ τῶν ἡρώων μάχονται καὶ αἱ ἡρωίδες μεταχειριζόμεναι ὅ,τι εὗρισκαν ὡς ὄπλον· πολλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν φεύγουσαι τὴν αἰχμαλωσίαν μιμοῦνται τὰς ἐν Ζαλόγκῳ καὶ ρίπτονται εἰς τὸν Ἀχελῶν. Τοῦτο βλέποντες πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν ἔσπευσαν καὶ κατέλαβον τὴν ὄχθην αὐτοῦ· Ἄλθανός τις ἐξ αὐτῶν βλέπων τὴν κόρην τοῦ Νότῃ Βότσαρῃ ἐτοιμὴν νὰ πνιγῆ θαυμάσας τὸ κάλλος αὐτῆς ἐφώνησε ζητῶν νὰ τὴν ἐμποδίσῃ· ἔτεινεν αὐτῇ τὴν χεῖρα πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἐκείνη λαβούσα αὐτὸν τῆς χειρὸς ρίπτεται εἰς τὸ βεῦμα τοῦ ποταμοῦ συμπαρασύρουσα καὶ τὸν Ἄλθανόν· ἤθελε νὰ ἐκδικήσῃ ἡ Σουλιωτοπούλα τὸ πεφλημένον Σοῦλι καὶ τόσας ἀδελφάς τῆς..... Ἐκ τῆς φρικτῆς ταύτης σφαγῆς διεσώθησαν δι' ἀτραποῦ τινος ἐν ὄλῳ 54 ἄνδρες, ἐν οἷς ὁ Κίτσος Βότσαρῃς μετὰ τοῦ μικροῦ ἥρωος Μάρκου καὶ μία μόνη γυνὴ ἡ Μαρία Πανταζῆ!..... ὁ πατήρ μας Λάμ-

προς τετραυματισμένος και μόλις περιπατών ἐσώθη εἰς δάσος ἐλατῶν, ὅπου βαδίζων ποιμὴν Χριστιανὸς και εὐρὼν ἐκτάδην ἡμιθανῆ σχεδὸν ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκούσας πυροβολισμοὺς και φωνὰς Τούρκων ἔκρυψεν εἰς τινὰ βωγμὴν και μετὰ τὴν ἀποράκρυσιν τούτων ἀναλαβὼν πάλιν αὐτὸν μετήνεγκεν εἰς τὴν καλύβην του, ὅπου περιέδεσεν αὐτοῦ τὰς πληγὰς και ἔδωκε γάλα νὰ πῖη· τότε φθάνει φεύγουσα τοὺς Τούρκους και τις Σουλιώτισσα Πανάγω καλουμένη. Συνελθὼν ὁ πατήρ μας ἤδη ἠρώτησεν αὐτὴν «Τί ξέρεις ἀδελφὴ Πανάγω;» «Βουνά, κάμποι και λαγκάδια εἶναι γεμάτα, λέγει, ἀπὸ κορμιὰ δίχως κεφάλια». Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀνεχώρησεν εἰς Πάργαν, ὅπου διεσώθησεν οἱ μετὰ τοῦ Τζαβέλα και λοιποὶ, ἐκεῖ δὲ χειρουργὸς τις ἐξήγαγε τὴν σφαῖραν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Λάμπρου πατρὸς μας.

Ὁ καπετὰν Παλάσκας ἐσώθη εἰς Βάλτον παρὰ τῷ ἀρχαίῳ φίλῳ αὐτοῦ Ἰσκα· τοῦτο μαθὼν ὁ τύραννος ἐξωργίσθη σφόδρα κατὰ τοῦ καπετὰν Ἰσκα και ἀπέστειλεν ἄνδρας, οἵτινες ἐπιτηδείως συνέλαβον αὐτὸν και προσήγαγον εἰς Ἰωάννινα· ἀμα ἰδὼν τὸν Παλάσκαν «Ἄπιστε, τῷ λέγει, μοῦ ἐπρόδωκες τοὺς σκοπούς μου και ἐγλύτωσαν τόσοι Σουλιῶται»· διέταξε δὲ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλοῦ πλήθους Τούρκων νὰ θραύσωσι τὰς ἀρθρώσεις αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ γενναῖος Παλάσκας, ὁ μετὰ τόσων ἄλλων ἀδίκως κατηγορηθεὶς ὡς ἐξυπηρετῶν τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ, ὑπέστη καρτερικώτατα τὸ μαρτύριον και μὲ ὑπερήφανον ἦθος ὑβρίζων αὐτὸν εἶπεν: «Ἐγὼ, ἄπιστε, τ' ἀδελφιά μου ἐγλύτωσα ἀπὸ τὴν σφαγὴν». Ἐπειτα διέταξε νὰ κρεμασθῆ παρὰ θείαν, μετ' ὃ νὰ δοθῆ τοῖς Ἑβραίοις, οἵτινες ἔσυραν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν πρὸς καταφρόνησιν.

Οἱ περισωθέντες ἐκ τῆς σφαγῆς τοῦ Ζαλόγκου και Σέλτσου μεταβάντες, ὡς εἶπομεν, εἰς Πάργαν και ἐνωθέντες μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγκατέλιπον και τὴν πόλιν ταύτην, ἵνα ἀπαλλάξωσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Ἀλῆ και ἀπεχαιρέτισαν τὸ ἔδαφος τῆς Ἡπειροῦ τὴν 26ην Ἀπριλίου 1804 διαβάντες ἀντικρὺ εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἐδέχθη αὐτοὺς ὁ Ῥώσος στρατηγὸς Ἄντρεπ. Πληροφορηθεὶς ὁ τύραννος ὅτι οἱ Σουλιῶται διεσώθησεν εἰς Κέρκυραν ἐλυπήθη σφόδρα και προσκαλεῖ εἰς τὸ παλάτιον τοὺς ἐπισημοτέρους Μπέηδες, Σελιχτάρ Πότα, Ἄγο Βεῖσάρη, Ἰσμαῆλ Πρόκον και ἄλλους, και ἐκφράζει αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τούτῳ λύπην αὐτοῦ λέγων: «Αὐτοὶ μοῦ ἔχουν βάλῃ ἕνα καρφὶ καμένο ἔς τὴν καρδιά· ποῦ πολέμοῦσα τόσα χρόνια μὲ αὐτούς»· οἱ ἐξέχοντες οὗτοι Ἄλβανοὶ μετὰ θάρρους ἠλεγξαν αὐτὸν εἰπόντες ὅτι

αὐτὸς παρεβίασε τὰς συνθήκας πολλάκις, ὅτι ἐσχάτως ὑπεσχέθη αὐτοῖς ἀσφάλειαν και ὁμῶς ἐπετέθη δολίως ἐναντίον αὐτῶν, προσέθηκάν δέ, ὅτι οἱ Σουλιῶται, τῶρα ὁπότε ἐσφάγησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν τὰ προσφιλέστερα αὐτῶν ὄντα θὰ γείνωσι σκληρότεροι. Οἱ λόγοι οὗτοι κατέστησαν αὐτὸν σκεπτικὸν και διατάσσει ἀμέσως ν' ἀφθῶσιν ἐλεύθεροι ὅσοι και ὅσαι εἶχον αἰχμαλωτισθῆ· μεταξύ τῶν αἰχμαλώτων Σουλιωτισσῶν ἦτο και ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μάρκου Βότσαρη· τὰς αἰχμαλώτους δὲ πάσας ὁ Ἀλῆς εἶχε παραδώσει εἰς τὴν κυρὰ Βασιλικήν.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εὐρέθη ἐν Κερκύρᾳ και ὁ συγγραφεὺς ἱστορίαν τοῦ Σουλίου Περραιβός· ἐνταῦθα προσκαλεῖ τοὺς Σουλιώτας εἰς Συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προέτεινε νὰ διορισθῆ πληρελούσιοι και μεταβῆ εἰς Βιέννην, ὅπου εὐρίσκετο ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, εἰς δὲ νὰ ἐπιδώσῃ ἀναφορὰν, δι' ἧς νὰ ἐξαίτωνται τὴν προστασίαν αὐτοῦ. Τότε ὁ θεὸς μας Πήλιος, βλέπων τὸν ὑπερήφανον αὐτοῦ χαρακτῆρα και τὴν ἄτοπον αὐτοῦ εἰς πάντα ἐπέμβασιν και φιλοπρωτίαν, ὀργίλος τῷ λέγει: «Περραιβέ, οἱ Σουλιῶται ἔχουν ἄνδρας νὰ ὑπερασπισθοῦν τὰ δίκαιά των, καθὼς και ὅταν πρὸ ἐτῶν ἔστειλαν εἰς Πετροῦπολιν εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴν Μεγάλην». Δυσηρεστήθη μεγάλως ὁ Περραιβὸς ἐκ τῶν λόγων τούτων· ἡ συνεδρίασις ἐλύθη ἀνευ ἀποτελέσματος, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος κατορθῶναι νὰ λάβῃ τὴν ὑπογραφήν ἐνὸς μόνοῦ Τζαβέλα και ὑποδεστέρων τινῶν ἄλλων και μεταβαίνει εἰς Τεργέστην (Ἱστορ. Ἴον. Κράτους Κεφ. 8)· ἐκεῖθεν γράφει πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ Ἰωάννην Καποδίστριαν, παρὰ τοῦ ὁποίου ὁμῶς ἔλαβεν ἀπάντησιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κέρκυραν, διότι ἔχει αὐτὸς τὴν φροντίδα. Ἐπανελθὼν ἐκεῖ συντάσσει ἐτέραν ἀναφορὰν και μεταβαίνει εἰς Πετροῦπολιν, ἐνθα ἤδη εἶχε μεταβῆ ὁ αὐτοκράτωρ· ἡ ἀναφορὰ αὕτη συνταχθεῖσα παρ' αὐτοῦ τοῦ Περραιβοῦ διελάμβανε και τὸν τρόπον τῆς ἐπαναστατήσεως τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν· ἡ Ῥωσικὴ ὁμῶς ἀστυνομία ἀνακαλύψασα, τίς οἶδε τίνας σκοπούς, ἐφυλάκισεν αὐτὸν μετὰ τινος ἄλλου Ἰθακησίου αὐτοχειροτονηθέντος κόμητος Νικολάου Γαλάτη, ἀλλὰ διὰ τῶν μεσιτειῶν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων κατορθώθη ἡ ἀποφυλάκισις των.

Ἐπιστρέψας ἐκ Πετροπόλεως ὁ Περραιβὸς ἐξωργισμένος συνέταξε τὴν ἱστορίαν ἐν ἧ ἐκχύνει τὴν χολὴν αὐτοῦ κατὰ τῶν οἰκογενειῶν μας και ἐκ τοῦ πάθους ὠθούμενος ζητεῖ νὰ ἀμαυρώσῃ ὀνόματα ἐπισημοτάτων οἰκογενειῶν λαμπρυνθέντα εἰς τὸ Σοῦλι, τὸ Ζαλόγκον, τὸ Σέλτσο και κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐν Κερκύρα ὁ στρατηγὸς Ἄντρεπ ἔλαβεν εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν τοὺς Σουλιώτας καὶ ἄλλους Ἕλληνας συμποσούμενους εἰς 2500 περίπου· ἐπὶ κεφαλῆς τούτων ἐτέθη ὁ Ἕλλην ἐν τῇ Ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ στρατηγὸς ἐκ Κέας Παπαδόπουλος. Οἱ Ῥῶσοι τότε ἐπολέμουν πρὸς τὸν μέγαν Ναπολέοντα ἔχοντες συμμάχους καὶ τοὺς Ἀγγλους, μετὰ δὲ τοῦ εἰς Νεάπολιν πεμφθέντος στρατοῦ ἦσαν καὶ οἱ Σουλιῶται· ἐκεῖ συνηνώθησαν μετὰ τοῦ συμμάχου στρατοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως καὶ ἐπεζήτησαν νὰ κατορθώσωσιν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατόν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐν Ἀουστερλίτση νίκην τοῦ Ναπολέοντος ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος κράξας τὸν Λάμπρον Γούσην, τὸν ὁποῖον ἠνύθει, εἶπεν αὐτῷ· «Ὁ Θεὸς μᾶς ἀγαπᾷ καὶ θέλει ν' ἀφήσωμεν τὰ κόκκαλά μας εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ ὄχι εἰς ξένην γῆν». Μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως ἀπεβιδάσθησαν εἰς Σικελίαν ὅπου ἦσαν ἐξησφαλισμένοι, διότι κατὰ θάλασσαν ἐκυριάρχουν οἱ σύμμαχοι Ἀγγλοὶ μετ' ὀλίγον καταφθάνει εἰς Νεάπολιν ὁ Γαλλικὸς στρατὸς καὶ γίνεται κύριος τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως.

Κατὰ τὴν εἰς Κέρκυραν ἐπιστροφὴν τῶν Ῥώσων περὶ τὸ 1807 ἀρχεται ὁ πόλεμος μετὰ τὴν Ῥωσσίαν καὶ Τουρκίαν. Ὁ ναύαρχος Σινέφ συμπαραλαβὼν καὶ τέσσαρας λόχους Σουλιωτῶν ἐξέπλευσεν εἰς Τένεδον, ὅπου ἐξεληθόντος τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐκ Δαρδανελίων, συγκροτεῖται ναυμαχία, καθ' ἣν κατεστράφη ὀλόκληρος ὁ τελευταῖος· κατ' αὐτὴν ἐφρονεῖται ὁ λοχαγὸς Γκόγκας Δαγκλῆς καὶ ἄλλοι Σουλιῶται.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ Σουλιῶται ἐπέστρεψαν εἰς Κέρκυραν, τὴν ἑποῖαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑπτάνησου κατέλαβον κατὰ τὴν γενομένην συνθήκην οἱ Γάλλοι· καὶ ὁ Ναπολέων ἐκράτησεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τοὺς Σουλιώτας ὡς πιστοὺς καὶ ἀνδρείους συγκροτήσας αὐτοὺς εἰς δέκα λόχους· ἔμειναν δὲ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη ἕως οὗ κατελήφθη ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Εἰς τοὺς ὑπηρετήσαντας τὸν μέγαν Ναπολέοντα ἀπενεμήθη τὸ μεταλλικὸν τῆς Ἁγίας Ἐλένης ὑπὸ τοῦ Γ' Ναπολέοντος· τοιοῦτον ἐδόθη καὶ τῷ μακαρίτῃ πατρί μας Λάμπρῳ. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Δημήτριος Σαχίνης ταξιδεύων δι' ἰδίῳ πλοίου μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σπλάντζας· ἐκεῖ ὁμως ἐφρούρουν Ἄλβανοί, οἵτινες γυμνώσαντες τὸ πλοῖον καὶ συλλαβόντες τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπήγαγον εἰς Ἰωάννινα, ὅπου

ὁ τύραννος ἐφόνευσε τὸν πατέρα διαφυγόντος τοῦ υἱοῦ Γεωργίου εἰς Κέρκυραν.

Οἱ Ἀγγλοὶ εἶναι οἱ τελευταῖοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπηρετήσαν οἱ ἐκπατρισθέντες ἥρωες καὶ διδάσκαλοι τῶν ὀπλων, μεθ' ὃ κατῆλθον εἰς τὴν πατριὸν γῆν καὶ προσήνεγκον τὰς πολυτιμοτάτας αὐτῶν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Σουλιῶται καὶ ἔξω ὄντες τῆς Ἡπείρου καὶ ἐκεῖ παρηκολούθουντο ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ ἔχων γείτονας τόσον ἐπικινδύνους· ἀναμιμνησκόμενος ὁποίας συμφορᾶς καὶ ταπεινώσεως ὑπέστη ἐξωργίζετο καὶ ἠδημόνει· δι' ὃ ἀπεφάσισε καὶ ἐκεῖ ἀκόμη νὰ βλάβῃ αὐτούς. Ἀποστέλλει πρὸς τοῦτο ἐξ Ἰωαννίνων δέκα ἀνδρας ἐκ τῶν πιστοτάτων αὐτῷ δοὺς διαταγὴν καὶ ὁδηγίας νὰ μεταβῶσιν εἰς Κέρκυραν καὶ φονεύσωσιν οἶον δῆποτε καὶ ὅσους δῆποτε δυνηθῶσι Σουλιώτας! Ὁ Νότης Βότσαρης μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ κατῴκει ἔξω τῆς πόλεως ἐν τῷ χωρίῳ Μπενίτσα· ἐκεῖ μετέβησαν διὰ λέμβου ἐκ τοῦ τουρκικοῦ καὶ αὐτὸν μὲν δὲν εὔρον εὐρισκόμενον τότε ἐν τῇ πόλει, ἐφόνευσαν ὁμως τὸν δεκαεξαέτη υἱὸν τοῦ Γεωργίου, τοῦ ὁποίου ἀποκόψαντες τὴν κεφαλὴν μετήνεγκον εἰς Ἰωάννινα εἰπόντες τῷ τυράννῳ ὅτι ἔπραξαν τοῦτο διότι δὲν εὔρον τὸν πατέρα· «Δὲν πειράζει», ἀπήντησεν ὁ τύραννος, αἱμὰ του εἶναι!..

Τὸ γεγονός τοῦτο ἀμέσως οἱ Σουλιῶται κατήγγειλαν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν λέγοντες ὅτι καὶ ἐντὸς τοῦ κράτους αὐτῆς καταδιώκονται· καὶ ἐκείνη μὲν ὑπέσχετο ὅτι θὰ λάβῃ τὰ προσήκοντά μέτρα, οἱ δὲ Σουλιῶται προσεῖχον καὶ αὐτοὶ ἔκτοτε. Ὁ πονηρὸς Ἀλῆς ἐφρόντισεν, ὅπως ἐπιτύχῃ κάλλιον τοῦ ποθουμένου, νὰ συνάψῃ σχέσεις καὶ πρὸς τὰς Ἀγγλικὰς ἀρχάς· δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ προσκαλεῖ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς νήσου Ἡπειρωτικὴν παραλίαν κατὰ τὴν θέσιν Βουθρωτὸν τὸν στρατηγὸν Μέτλανδ, τὸν ὁποῖον ἐδέχθη μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ δώρων· ἡ συνέντευξις αὐτῆ εὐνόητον ὅτι ἀπέβλεπε τὴν βλάβην τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς ὁποίους εἶπε νὰ παύσῃ τοῦ νὰ διατηρῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κυβερνήσεώς του καὶ μισθοδοτῆ, διότι αὐτοὶ εἶναι οἱ θανάσιμοι ἐχθροὶ τῆς Τουρκίας. Ἐπιστρέψας ὁ στρατηγὸς εἰς Κέρκυραν μετ' ὀλίγον προσκαλεῖ τοὺς Σουλιώτας καὶ λέγει αὐτοῖς ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην νὰ διατηρῇ ξένους στρατιώτας, διότι ἡ εἰρήνη ἀποκατέστη ἐν Εὐρώπῃ· ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς πέντε μηνῶν μισθοὺς ἕως οὗ εὐρωσι πόρον ζωῆς καὶ ὑπέσχετο ὅτι θὰ γράψῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ὅπως παραλάβῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, διότι εἶχεν

ὕπηρετοῦντας καὶ ἄλλους Ἕλληνας. Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν ὅτι ἐδόθη ὑπόσχεσις αὐτοῖς νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐν τῷ ἐγγυωρίῳ στρατῷ· ἀλλ' ἐκεῖνος ἔμενεν ἀμετάπειστος· ἀπελπισθέντες ἐκ τούτου ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ τοῦτο ὁμῶς ἠρνήθη αὐτοῖς εἰπὼν ὅτι τὸ ἔθνος αὐτοῦ διατελεῖ ἐν φιλίᾳ μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ διαταραχθῇ ἡ ἡσυχία φίλης δυνάμεως, ἐξέδωκε δὲ καὶ προκήρυξιν, δι' ἧς ἀπηγορεύετο ἐπὶ αὐστηρᾷ ποινῇ εἰς πάντα Σουλιώτην νὰ διαβῇ εἰς Ἡπειρον. Ὁ Μέτλανδ' ἐξεπροσώπει τὴν Ἀγγλικὴν πολιτικὴν, καθ' ἣν δὲν συνέφερε τότε εἰς τοὺς κυρίους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπτανήσου ἐξέγεσις τις ἀντικρῶ ἐν Ἡπειρῷ· τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπονείδιστος πώλησις τῆς Πάργας εἰς τὸν τύραννον.

Κερκυραῖός τις Ῥίζος ὀνόματι γινώσκων κάλλιστα τοὺς ἀγγλικούς νόμους ἔκραξε τὸν πατέρα μας καὶ λέγει ἐμπιστευτικῶς εἰς αὐτὸν περὶ τῶν ἀγγλικῶν νόμων σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτῶν καὶ δούς ἀντίγραφον ἔρριπεν αὐτὸν εἰς τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος νὰ τηρήσῃ μυστικότητά διὰ τὸν φόβον τοῦ Μέτλανδ'. Ὁ πατήρ μας συγκαλεῖ τοὺς πατριώτας, καὶ γράφουσιν ἀναφορὰν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γεώργιον, καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτὴν δι' ἀνθρώπου ἐπὶ τούτῳ.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ ἐκπατρισθέντες μετῆρχοντο διαφόρους ἐργασίας πρὸς πορισμὸν τοῦ ἄρτου!

Ἡμέραν τινὰ ὁ Λάμπρος Βεῖκος καὶ ὁ πατήρ μας μετέβησαν εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον διὰ νὰ μάθωσι νέον τι περὶ τῆς πατρίδος· ἐκεῖ ἦλθε καὶ Χότζας τις πωλῶν σφάγια· τὰ σφάγια ταῦτα ἠγόρασαν οἱ ἀνωτέρω καὶ ἔκτοτε συνῆψαν σχέσεις φιλίας· ἐκεῖ παρατυχὼν καὶ Σκοδριάνος τις, Ρεῖζης τὸ ὄνομα, γνωστὸς τοῦ πατρὸς μας Λάμπρου εἶπεν εἰς αὐτὸν «Διὰ τί δὲν πηγαίνετε εἰς τὸν ἀφέντην μου Σκοδριάν Πασᾶ πού ἔχει πόλεμον μὲ τὸν Ἀλῆ;» ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι ἐξέφραζον ἐνδοιασμούς ἂν θὰ γένωνται δεκτοί, προσθέτει «Ἐσὺς δὲν θέλει πού εἶσθαι τὰ πρῶτα παλληκάρια; γράψετε ἐν γράμμα ὅλοι οἱ καπεταναῖοι καὶ τὸ δίδω ἐγὼ εἰς τὸν ἀφέντην μου». Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Συνῆλθον οἱ Σουλιῶται καὶ ἔγραψαν τὴν ἐπιστολήν, ἡ δὲ πατήρ μας ἐνεχειρίσεν αὐτὴν εἰς τὸν Σκοδριάνον, καὶ ὁ Χότζας ἐπεδοκίμασε τοῦτο· ἀλλ' ἀναχωρήσας μετὰ τοῦ Σκοδριάνου διὰ νὰ τύχῃ τῆς εὐνοίας τοῦ Ἀλῆ παραπίθει τοῦτον ἵνα δώσῃ τὴν ἐπιστολήν εἰς τὸν τύραννον ἐπ' ἐλπίδι μεγάλης ἀμοιβῆς· ὁ Σκοδριάνος ἐπέισθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ Χότζα καὶ μεταβάς εἰς Ἰωάννινα ἐνεχειρίσεν τὴν ἐπιστολήν εἰς τὸν Ἀλῆν, δι' ἣν πρὸς ἐκδούλευσιν ἠμειφθησαν ἀμφοτέρω

γενναιότατα. Ὁ τύραννος γράφει ἀμέσως τότε εἰς Πρέβεζαν νὰ ἐτοιμασῶσιν ἐν μέγα πλοῖον καὶ 3 ἢ 4 κανονιοφόρους ναυλοχούσας ἐν τῷ λιμένι· τοὺς ναύτας τοῦ μεγάλου πλοίου εἶχε μετεμφίσει μὲ ναυτικὴν ἐνδυμασίαν Τουλτζάνικην καλουμένην, οἷαν ἐφόρουσαν οἱ ναῦται τοῦ Πασᾶ τῆς Σκόδρας· καὶ τοῦτο μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς Κέρκυραν, τὰς δὲ κανονιοφόρους εἰς Βουθρωτόν. Ἀμα κατέπλευσε τὸ πλοῖον εἰς τὸν λιμένα τῆς Κερκύρας ἐξῆλθεν ὁ γνωστὸς Σκοδριάνος μετ' ἄλλου τινὸς ἐπισήμου Βέη νεανίου φέροντος χρυσοκέντητον στολὴν διὰ μεγάλης λέμβου εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον, ὁπόθεν ἀπέστειλαν φύλακὰ τινα καὶ ἐκάλεσαν τὸν πατέρα μας μεταβάνα ἀμέσως παρ' αὐτοῖς· ἀφ' οὗ ἐχαιρετίσθησαν, ὁ ἐκ Σκόδρας γνωστὸς Ρεῖζης εἶπεν εἰς τὸν Γούσην: «Καπετὰν Λάμπρο, σὰς ἐδούλεψα, τὸ γράμμα τὸ ἔδωκα εἰς τὸν Σκοδριάν Πασᾶν καὶ ἰδοὺ πού στέλλει τώρα τὸν πρῶτον Τσοχαντάρην του μὲ τὴν ἀπάντησιν» λαβὼν τὴν ἐπιστολήν ἔσπευσε νὰ συγκαλέσῃ τοὺς πατριώτας καὶ ἀνεγνώσθη εἰς ἐπήκοον πάντων· εἶχε δὲ οὕτω:

«Σουλιῶται ἔακουστοὶ καὶ πολεμάρχοι φοβεροί.

Ἐλαβα τὴν ἐπιστολήν σας μὲ τὸν Καπετὰν Ρεῖζην καὶ ἐχάρηκα πολὺ πού μου γράφετε νὰ ἔλθητε εἰς τὸ ὄτζάκι μου, ἔλαβα πολλὴ χαρὰ· ἰδοὺ ὅπου σὰς στέλλω τὸν πρῶτον Τσοχαντάρην τοῦ σεραγίου μου καὶ τὸν φίλον σας Καπετὰν Ρεῖζην μὲ καρὰβι καὶ νὰ κινήσητε νὰ ἔλθητε χωρὶς ἄλλο· τὰ παλληκάρια ἔχουν ἕνα γρόσι τὴν ἡμέρα, εἰς τοὺς καπεταναῖους ξέρω μόνος μου τί θὰ τοὺς δώσω.

Ἰγιαίνετε.

Σκόδρα 10 Αὐγούστου 1817.

(Τ. Σ.) ΜΑΧΜΟΥΤ ΠΑΣΑΣ ΣΚΟΔΡΙΑΝΟΣ».

Ἀφ' οὗ ἀνεγνώσαν τὴν ἐπιστολήν ἀμέσως μετέβησαν καὶ εἰδοποίησαν τὸν Καπετὰν Ρεῖζην καὶ τὸν Τσοχαντάρην ὅτι εἶναι ὅλοι οἰκογενειάρχαι καὶ νὰ περιμένῃ ἐπὶ 6—7 ἡμέρας νὰ ἐτοιμασθῶσι καὶ οἰκονομήσωσι τὰς οἰκογενείας αὐτῶν· εἰς τοῦτο συνήνεσαν καὶ οἱ ἀνωρῆθέντες Τοῦρκοι. Μετὰ μίαν ἡμέραν ἦλθεν εἰς Κέρκυραν ὁ Χότζας συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ δύο ἄλλων, ὧν ὁ εἰς ἦτο Χριστιανός· ὁ Χότζας ἐδικαιολόγησε τὴν βραδύτητα αὐτοῦ προφασισθεὶς ἀσθένειαν καὶ προσέειπε ὅτι ἔρχεται τώρα νὰ ἐξοφλήσωσιν τοὺς λογαριασμούς φέρων προσέειπε καὶ ἄλλα σφάγια. Ὁ ῥηθεις ὁμῶς Χριστιανός ἀκόλουθος αὐτοῦ, ἄμα ὁ Χότζας ἀπεμακρύνθη, ἔκραξε κρυφίως τὸν πατέρα μας καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν «Καπετὰν Λάμπρο, θὰ ὑπάγῃς καὶ σὺ μὲ τὸ κα-

ράβι ;» «Θά υπάγω, άπαντᾶ ὁ πατήρ μας· δια τί μ' έρωτᾶς ;» 'Εγώ εἶμαι Χριστιανός, λέγει ἐκεῖνος, ἔχω πάρει μία Σουλιωτοπούλα, τὴν ὁποῖαν εἶχε πιάσει σκλάβο ὁ Ἄγας μου εἰς τὸ Ζάλογκον, τὴν θυγατέρα τοῦ Κίτσου Μπαλαμπάνη· ὁ πατήρ μας προσθέτει· «ἐδῶ εὐρίσκονται καὶ δύο ἀδελφιά της...» «Σὲ ὀρκίζω, ἐξακολουθεῖ ὁ Χριστιανός, νὰ μὴ μάθῃ κανένας ὅ,τι θὰ σοῦ εἰπῶ· τὸ καράβι αὐτὸ εἶναι τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ καὶ τώρα ποῦ ἐπεράσαμεν ὁ Χότζας ἔδωκεν εἰς τὸ πλοῖον πέντε κριάρια καὶ ἐκεῖ εἰς τὸ Βουθρωτὸν εἶναι ἀκόμη τρία τέσσαρα μικρότερα καὶ τουρκικὸς στρατὸς καὶ δὲν ἀφήνουν κανένα νὰ περάσῃ πέρα διὰ νὰ μὴ ἀνακαλυφθοῦν τὰ σχέδια τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ». Εὐχαριστήσας τὸν Χριστιανὸν εἶπεν εἰς αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῇ διὰ νὰ μὴ παρατηρηθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἔδραμε δὲ ὁ πατήρ μας καὶ ἀνήγγειλε τὰ τεκταινόμενα καὶ εἰς τοὺς πατριώτας, οἵτινες κατήγγειλαν τοὺς σκοποὺς τοῦ τυράννου εἰς τὸν ἀρμοστήν Μέλτανδ· ἔλαβον ὅμως ὡς ἀπάντησιν ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ καὶ ὅτι ἂν καταβάλωσι 50,000 ταλλήρων δύναται νὰ κατασχῇ τὸ πλοῖον ! Ἐν τούτοις εἰδοποιήθη τὸ πλοῖον νὰ ἐγκαταλίπη τὸν λιμένα· ὁ πατήρ μας μετὰ τριῶν ἄλλων μεταβὰς εἰς τὸ λιμεναρχεῖον καὶ εὐρῶν ἀνθρώπους τοῦ πλοίου εἶπεν, ὅτι ὁ Χότζας ἐπρόδωκε τοὺς σκοποὺς τῶν· τοῦτο μαθὼν ὁ Ἄλῃς διέταξε νὰ φονευθῇ ὁ Χότζας.

Μετὰ 5 ἢ 6 μῆνας ἐστάλη βασιλικὴ διαταγὴ εἰς τὸν ἀρμοστήν Μέλτανδ, δι' ἧς παρείχετο ἡ ἄδεια εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταβῶσιν ὅπου θέλουσιν· ἰδὼν ὁ ἀρμοστής μετὰ τῆς βασιλικῆς διαταγῆς καὶ τὴν ἐπιστραφεῖσαν ἀναφορὰν τῶν Σουλιωτῶν ἐξωργίσθη καὶ καλεῖ εἰς τὰ ἀνάκτορα πάντας τοὺς Σουλιώτας ἀξιωματικούς· μέμφεται αὐτούς, διότι ἔγραψαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνηνέχθησαν εἰς τὸν βασιλέα καὶ ἐζήτησε νὰ μάθῃ τίς ἦτο ὁ εἰσηγῆσας εἰς αὐτούς τὸ διάβημα τοῦτο· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπήντησαν ὅτι ὑπηρετοῦντες ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῷ ἀγγλικῷ στρατῷ γινώσκουσι καὶ τοὺς ἀγγλικούς νόμους· δὲν ἠδύνατο ὅμως πλέον μετὰ τὴν βασιλικὴν διαταγὴν ὁ Μέλτανδ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτούς ν' ἀπέλθωσιν.

Ὁ Ἄλῃ Πασᾶς εἶχε καταστήσει διοικητὰς τῆς Πελοποννήσου τὸν υἱὸν τοῦ Βελῆν καὶ τὸν ἐπ' ἀνεψιᾶ γαμβρὸν Ἰσμαῆλ Πασόμπεην. Ἡ Ὄθωμανικὴ κυβέρνησις συνεπέα παραπόνων τῶν κατοίκων αὐτῆς διέταξε τὴν μετάθεσιν τοῦ Βελῆ Πασᾶ μετὰ βαθμοῦ ἀνωτέρου εἰς Θεσσαλίαν· ἀλλ' ὁ Ἄλῃς πληροφορηθεὶς τοῦτο δι' ἐκτάκτου ταχυδρόμου διατάσσει αὐτὸν νὰ μὴν ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὅτι δύναται νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν δεκακισχιλίους ἄν-

δρας καὶ ἄλλους ἀκόμη ἐν ἀνάγκῃ, ἐὰν δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς· ὁ Πασόμπεης συνεβούλευσε τὸν Βελῆν νὰ σεβασθῇ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου καὶ οὐχὶ τὰς τοῦ πατρὸς· ὑπήκουσε καὶ ἀμφότεροι ἀπῆλθον εἰς Θεσσαλίαν· ὁ τύραννος μαθὼν τὴν παρακοὴν ταύτην ἐγένετο παράφρων ἐξ ὀργῆς· νοήσας δὲ ὅτι ὁ Ἰσμαῆλ παρεκίνησεν εἰς τοῦτο τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἶπε «Καὶ εἰς τὸ κέρατο τοῦ βωδιοῦ νὰ ἐμβῇ δὲν θὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ χέριά μου»· γράφει δὲ πρὸς τὸν Βελῆν τὰ ἑξῆς :

«Τέκνον μου· δὲν ἔπρεπε ν' ἀναχωρήσῃς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἀφ' οὗ σοῦ ἔγραψα· σοῦ στέλλω τοὺς ἰδικούς μου ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι μὲ παρεκάλεσαν νὰ ἦναι μαζί σου».

Ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους νὰ φονεύσουν τὸν γαμβρὸν τοῦ Πασόμπεην ὑποσχεθείς αὐτοῖς ἀρκούσαν ἀμοιβήν, ἀλλ' ὁ Πασόμπεης ἐνόησε τὸν σκοπὸν καὶ προφυλάττετο. Ἡμέραν τινα συναντήσαντες αὐτὸν ἐν Λαρίσσει, ὅπου μετέβη, ἐπυροβόλησαν, ἀνεπιτυχῶς ὅμως, ἀντεπυροβολήθησαν δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνου καὶ ἐπληρώθησαν δύο· ὁ τύραννος ἠὲ χαρίστησεν αὐτούς ἐν τούτοις, διότι ἐπετέλεσαν τὸ καθήκον αὐτῶν· ὁ Βελῆ Πασᾶς ὠργίσθη διὰ τὸν δόλον τοῦ πατρὸς ἐν ᾧ ὁ Πασόμπεης βλέπων ἑαυτὸν διακινδυνεύοντα ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ δολίου Ἄλῃ, μετέβη εἰς Εὐβοίαν· ἐκεῖ ἔτυχε φιλικωτάτης ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Ὁμέρ Πασᾶ· ἀλλ' ὁ ἐπιδιώκων τὸν φόνον αὐτοῦ τύραννος ἀποστέλλει καὶ ἐκεῖ ἄνδρας, οἵτινες ἔθνηκαν βαρέλιον πυρίτιδος ἵνα ἀνατινάξωσι τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ διέμενε· ἡ πυρίτις δὲν ἀνεφλέχθη ὅμως καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ ἐπέστρεψαν ἀπρακτοί. Ἐκ τῆς θρασεῖας ταύτης ἀποπέρας καταταραχθεὶς ὁ Πασᾶς τῆς Εὐβοίας ἔδωκεν αὐστηρὰς διαταγὰς πρὸς σύλληψιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνοι εἶχον ἤδη ἀναχωρήσῃ· ὁ ἀτυχῆς Πασόμπεης οὕτω διωκόμενος ἀπῆλθεν εἰς Βιτώλια, ἀλλὰ πανταχοῦ παρηκολούθει αὐτὸν ὁ φοβερός Ἄλῃς· καὶ ἄλλη ἀπόπειρα καὶ ἐκεῖ· μόλις δὲ διεσώθη καὶ ἐκ ταύτης πηδήσας ἐκ τινος παραθύρου. Οὕτω διωκόμενος κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου κατήγγειλε τὰ συμβαίνοντα, ἀτινα ὅμως διέψευδον οἱ αὐτόθι πολυάριθμοι καὶ ἰσχυροὶ φίλοι τοῦ τυράννου· διὰ τῶν ἐκεῖ φίλων αὐτοῦ πληροφορεῖται ὁ Ἄλῃς τὴν ἐκεῖσε μετάθεσιν τοῦ Ἰσμαῆλ· καὶ δὲν ἐφοβήθη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπὸν του· πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε πέντε ἵππους δούς αὐτοῖς τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας· ἅμα ἀφικόμενοι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἠρέψαν νὰ μάθωσι τὴν κατοικίαν τοῦ Ἰσμαῆλ καὶ μαθόντες ταύτην μετέβησαν εἰς ἐκτέλειαν τοῦ φόνου ἔχοντες ἐτοίμους τοὺς ἵππους πρὸς φυγὴν· ὁ Ἰσμαῆλ ἐκάθητο καπνίζων εἰς παράθυρον· καὶ ἐπυροβόλη-

σαν μὲν κατ' αὐτοῦ διὰ πιστολίων, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, ἐκ τῶν θραυ-
σθεισῶν ὄμως ὑέλων ἐπληγῶθη ἐλαφρῶς· μετὰ τοῦτο ἐτράπησαν εἰς φυ-
γὴν. Περιδεῆς ὁ Ἰσμαῆλ ἔσπευσε ν' ἀνακοινώσῃ τὸ γεγονός εἰς τοὺς
μεγιστάνας ἀναγγειλαντας τοῦτο εἰς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον, ὅστις το-
σοῦτον ὠργίσθη ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ, ὥστε καθήρσεν αὐτὸν τοῦ ἀξιώ-
ματος αὐτοῦ, ἔδωκε δὲ τοὺς τίτλους τούτου καὶ τὸν βαθμὸν στρα-
τάρχου εἰς τὸν Πασόμπην μετὰ τῆς διαταγῆς νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς
πολυαριθμοῦ στρατοῦ καὶ ἐκτελέσῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἀλῆ ἀπόφασιν· οἱ
ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλου του καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν τολμηρο-
τάτην ἀπόπειραν δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ υπερασπίσωσιν αὐτόν.

Ἐπιστρέψας εἰς Θεσσαλίαν ὁ Πασόμπης συνεκέντρωσεν αὐτόθι πο-
λυαριθμὸν στρατόν, γινώσκων δὲ ἅτι γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν
Ἡπειρῷ τὴν ἀξίαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὴν πρὸς τὸν τύραννον ἔχθραν
αὐτῶν προσκαλεῖ αὐτοὺς γράψας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην:

Ἀπὸ τὸν ὑψηλότατον Ἰωαννίνων καὶ Δελβίνου Βαλεσῆ πρὸς τοὺς
Σουλιώτας καπεπαναραιοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ὅπου εὕρισκεςθε
εἰς τοὺς Κορφοὺς καὶ εἰς ὅλα τὰ ἐπίλοιπα νησιά, μετὰ τὸν χαιρετι-
σμόν μου σᾶς φανερόνω ὅτι ὁ κραταιότατος καὶ πολυχρόνιος ἡμῶν
βασιλεὺς μοῦ ἔκαμεν ἰναγέτι τρία τούγια (μοῦ ἔχαρισε τρία ἀξιώ-
ματα) καὶ μασοῦση τὰ Ἰωάννινα καὶ Δέλβινον· τὰ δὲ τούγια τοῦ
Ἀλῆ Πασᾶ καὶ Βελῆ Πασᾶ καὶ ἐπίλοιπα αὐτῆς τῆς οἰκογενείας
τὰ ἐσήκωσε καὶ μὲ ὑψηλὸν φερμάνι τοὺς προστάζει νὰ σηκωθῇ ὅλη
αὐτὴ ἡ οἰκογένεια, μικροὶ καὶ μεγάλοι, νὰ ὑπάγουν νὰ κατοικήσωσιν
εἰς τὸ Τεπελένι. Λοιπὸν, ἀφ' οὗ λάβετε τὸ παρὸν μπουγιουρτί μου
(διαταγὴν) εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ σηκώσητε ὅλοι σας τὰ ὄμματά σας
καὶ τὰς χεῖράς σας εἰς τὸν οὐρανὸν νὰ κάμητε δουὰ (δέησιν) διὰ τὴν
ζωὴν τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως ὅπου μὲ αὐτὸ τὸ μεγάλο του γεχ-
μέτι (εὐσπλαγγνίαν) κράζει ὀπίσω εἰς τὴν πατρίδα τους ὅλους ἐσᾶς
διὰ νὰ πάρητε τὰ μούλκιά σας (κτῆματα) καὶ σπήτιά σας καὶ νὰ
μεταγνωρίσητε τοὺς συγγενεῖς σας καὶ ἰδικούς σας· διὰ τοῦτο δὲν
χρειαζέται ἀργοπορία, ἀλλ' ἀμέσως ν' ἀρματωθῆτε μὲ τὴν πρὸς τὸν
βασιλέα σας ὑπακοὴν καὶ μὲ τὸν ζῆλον καὶ πόνον τῆς ἀγαπημένης
σας πατρίδος νὰ σηκωθῆτε νὰ ὑπάγητε ὅλοι εἰς τὸν καπετὰν μπέην,
νὰ ἐμβῆτε ὑποκάτω εἰς τὴν σημαίαν τῆς βασιλικῆς ἀρμάδος καὶ ν'
ἀκολουθήσητε ταῖς ὀρδινίαις τῆς (διαταγᾶς τῆς) καὶ νὰ δώσητε παρά-
δειγμα τῆς ἀνδρείας ὅλων τῶν συμπατριωτῶν σας, νὰ θαυμάσῃ ὅλος
ὁ κόσμος πόσῃ ἐπιθυμίαν ἔχετε εἰς τὴν βασιλικὴν προσταγὴν καὶ

πόσον ἠξέυρετέ νὰ τιμᾶτε τὴν πατρίδα σας καὶ τὰ χόματα ὅπου σᾶς
ἐγέννησαν.

Υγιαίνετε.

Λάρισα 30 Ἰουλίου 1826.

(Τ. Σ.) ΒΕΖΥΡ ΙΣΜΑΗΛ ΠΑΣΑΣ

Ἀφ' οὗ οἱ Σουλιῶται ἔλαβον ἐν Κερκύρα τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰ-
σμαῆλ Πασᾶ συνῆλθον καὶ ἀναγκῶσαντες αὐτὴν διώρισαν τρεῖς πλη-
ρεξουσίου τὸν Νότην Βότσαρην, Πήλιον Γούσην καὶ Ναστούλην
Δαγκλῆν ὅπως μεταβῶσιν εἰς Πρέβεζαν καὶ συνεννοθῶσι μετὰ τοῦ
Καπετὰν Πασᾶ· τούτους ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα ἐν τῇ ναυαρχίδι.

Μετὰ τὴν περὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ συνδιάσκεψιν ἀπέβησαν
εἰς Ἡπειρον περὶ τοὺς 700 καὶ μεταβάντες εἰς Ἰωάννινα, ὅπου εὗρον
ικανοὺς ἐξέχοντας Ἀλβανοὺς ἐγκαταλιπόντας τὸν τύραννον, ἠνώ-
θησαν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ· μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ὁ
Πασόμπης μετ' ἀρκετῆς δυνάμεως στρατοῦ κατέφθασεν ἐκ Λαρίσσης
καὶ ἀναλαμβάνει ὅλην τὴν διοίκησιν ὅλου τοῦ συναθροισθέντος στρα-
τοῦ συμποσομένου εἰς 60,000 ἄνδρας περίπου. Οἱ ἐντὸς τοῦ φρουρίου
πιστοὶ τῷ τυράννῳ ἐναπομείναντες ἦσαν ὡσεὶ ἐξακισχίλιοι.

Λαβὼν τ' ἀναγκαῖα πρὸς πολιορκίαν μέτρα καὶ διατάξας πάντα
πρὸς τοῦτο ὁ Ἰσμαῆλ προσκαλεῖ τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς καὶ εὐ-
χαριστεῖ αὐτούς, διότι πρῶτοι ἐπολέμησαν τὸν Ἀλῆν καὶ παρέσχον
ἐκδούλευσιν εἰς τὸν Σουλτάνον· ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πο-
λιορκίας οἱ Σουλιῶται ζητοῦσι παρὰ τοῦ Ἰσμαῆλ κατὰ τὰ ὑπεσχῆ-
μένα τὴν ἀπόδοσιν τῆς προσφιλοῦς πατρίδος ὅπως ἐγκαταστῶσιν
ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν· ἀλλ' ἐκεῖνος συνέστησεν αὐ-
τοῖς ὑπομονὴν ὑπισχνούμενος τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς· μετὰ δύο μῆνας
ἐπαναλαμβάνουσι τὴν αἴτησιν· ἀλλὰ πάλιν παρέχεται εἰς αὐτοὺς
ἡ διαβεβαίωσις ὅτι θὰ πληρωθῇ ὁ πόθος αὐτῶν ἀφ' οὗ κατατραφῆ ὁ
Ἀλῆς βραδύτερον, διότι ἐπὶ τοῦ παρόντος παρέχουσι καλύματα καὶ
οἱ Μπέϊδες, ὧν αἱ οἰκογένειαι κατοικοῦσιν ἤδη ἐντὸς τοῦ Σουλίου ὅ-
που ἀνήγειραν οἰκίας καὶ ναοὺς· ἦσαν δὲ τότε ἐντὸς τοῦ Σουλίου
1800 οἰκογένειαι τουρκικαί, ἐφοβεῖτο δ' ἔλεγε νὰ ἐπιβληθῇ αὐτοῖς
μὴ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Ἀλῆ. Οἱ Σουλιῶται ἐνόησαν τότε ὅτι μάτην
ἀνέμενον καὶ ὅτι ἐξηπατῶντο, λαβόντες δὲ καὶ ἐπιστολὰς τῶν Φιλι-
κῶν, εἰς τὰς ὁποίας συνίστων αὐτοῖς νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ἐλη-
σμόνησαν τόσα αἵματα, τόσα μαρτύρια, τὴν καταδιώξιν καὶ κατα-
στροφὴν χάριν τῆς κοινῆς πατρίδος, καὶ νύκτωρ ἦλθον εἰς συνεννόησιν
καὶ συμφωνίαν πρὸς τὸν ἐχθρόν των Ἀλῆν· καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἔδωκαν

δημούς τους Κ. Βότσαρη, Ναστούλην Δαγκλήν, Γ. Ζέρβαν, Κ. Τζαβέλαν και Κίτσον Κολιοδημήτρην, ὁ δὲ Ἄλῃς τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Χασιὰν Πασᾶ μετὰ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ ἔδωκεν ὁ Ἄλῃς και τὸ κομβολόγιόν του ἵνα ἐπιδείξωσι τοῦτο εἰς τὸν φρούραρχον τῆς Κιάφας Μούρτον Τζάλην και ἐπιτραπῆ αὐτοῖς ἢ εἰς αὐτὴν εἰσοδος.

Μετὰ τσαυτὰ δεινοπαθήματα και τοσοῦτων ἐτῶν ἀπουσίαν ἐπανεύκτων πάλιν τὸ ἡγαπημένον Σοῦλι.. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπιούσαν ἐνωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Βασιλικῶν στρατευμάτων τῶν περὶ τὸ Σοῦλι και τρέψαντες αὐτὰ εἰς φυγὴν κατεδίωξαν φονεύοντες και αἰχμαλωτίζοντες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.

Ὁ Νότης Βότσαρης και Πήλιος Γούσης ἔγραψαν ἀμέσως εἰς Κέρκυραν εἰς τὸν Λάμπρον Γούσην νὰ συναθροίσῃ ὅλους τοὺς πατριώτας, ν' ἀναγνώσῃ τὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀνήγγελλον τὴν μετὰ τοῦ Ἄλῃς συμμαχίαν και πάντα τὰ συμβάντα περὶ τοὺς 500 τότε Σουλιώτας ὑπὸ τὸν Λάμπρον Γούσην και Γεώργιον Μαλάμον ἐπιβάντες πλοίων ναυλωθέντων ὑπὸ τῶν Φιλικῶν Αὐγουστίνου Καποδίστρια, Ἰωάννου Κεφαλά και Γεροστάθη ἀπέπλευσαν ἀφέντες εἰς αὐτοὺς τὴν περὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν φροντίδα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Σουλτάνος βλέπων παρατεινομένην τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἄλῃς ἀντικατέστησε τὸν ἀνίκανον Πασόμπην διὰ τοῦ ἱκανοῦ διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου γαμβροῦ τοῦ Χουρσίτ Πασσᾶ ὅστις ἐμπιστευθεὶς τὴν σύζυγον και τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐξέχοντας ἐν Τριπόλει ἀπῆλθεν εἰς Ἡπειρον και διὰ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἄλῃς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου ἐπέδειξεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν και ἔστειπεν ἔπειτα εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῆς περιφήμου Βασιλικῆς.

Μαθὼν ὁ Χουρσίτ τὸν ἐκ Κερκύρας ἀπόπλου τῶν Σουλιωτῶν διατάσσει τὸν Καπετὰν Πασσᾶ εἰς Πρέβεζαν νὰ περιπολῇ κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου ὅπως μὴ ἀποβῶσιν, συνάμα δὲ και ἕτερον Πασσᾶν νὰ καταλάβῃ πάντα τὰ ὑποπτα μέρη τῆς Ἡπειρωτικῆς παραλίας μετὰ ἀρκετῆς δυνάμεως, ἐκπλεύσαντες ἐκ Κερκύρας οἱ Σουλιῶται κατέπλευσαν αὐθημερόν εἰς Σπλάντζαν ἀντικρὺ νύκτωρ και κατηυθύνοντο πρὸς τὸ Σοῦλι· καθ' ὁδὸν συναντῶσι τὴν προφυλακὴν τῶν Τούρκων πρὸς οὓς ἐρωτηθέντες ποῖοι ἦσαν ἀπήντησαν Ἄλβανιστὶ «Τοῦρκοι τοῦ ὁμῆρ Πασσᾶ»· εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτῶν νὰ πλησιάσωσιν οἱ Σουλιῶται ἀπήντησαν νὰ περιμένωσιν ὀλίγον ὅπως τοποθετήσωσι τὰ πράγματα τῶν· κατὰ τὸ μεταξὺ δὲ παρεσκευάσθησαν καταλαβόντες ἀμυντικὰς θέσεις· μετ' ὀλίγον ἐννοοῦσιν οἱ Τοῦρκοι ὅτι

εἶνε Σουλιῶται και ἐπιτίθενται κατ' αὐτῶν καταφθάνουσιν ὁμως και ἄλλοι Σουλιῶται ἐκ συνεννοήσεως και συγκροτεῖται σπουδαία μάχη, καθ' ἣν ἐξ αὐτῶν μὲν ἐφονεύθησαν πέντε και ἐπληγώθησαν ἑπτὰ ἐκ δὲ τῶν Τούρκων οὐκ ὀλίγοι.

Τὸ φρούριον Γλυκὺ πλησίον τοῦ Σοουλίου κατὰ τὸ Φανάριον κατεῖχετο ὑπὸ Τσαμηδῶν ὑπὸ τὸν Χουσεῖν Τσαπάρη· τοῦτο ἐπολιόρκησαν περὶ τοὺς 400 Σουλιῶται· ὁ φρούραρχος Χουσεῖν ἀρχαῖος φίλος τοῦ Λάμπρου Γούση πατρός μας καταδιωκόμενος και αὐτὸς ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Ἄλῃς και σχετισθεὶς μετ' αὐτῶν ἐν Κερκύρᾳ παρέδωκε τὸ φρούριον· κατεῖχε δὲ τὸ φρούριον τοῦτο σπουδαίαν θέσιν ὡς πρὸς τὸ Σοῦλι και ἐδέσποζεν ὅλης τῆς πλουσίας πεδιάδος τοῦ Φαναρίου.

Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Χουρσίτ ἐκ Τριπόλεως και ἀνεφάνησαν ἐπαναστατικὰ ἐν Πελοποννήσῳ κινήματα· ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἀποστέλλει ἐσπευσμένως τὸν Ἰταλὸν ἱατρὸν αὐτῆς μετ' ἐπιστολῆς εἰς Ἰωάννινα· κατὰ τὴν θέσιν «Πέντε Πηγάδια» ἐφύλαττον Σουλιῶται περὶ τοὺς 150 ὑπὸ τὸν Λάμπρον Γούσην και Νικόλαον Κάσκαρην οἵτινες διερχόμενοι ἐκεῖθεν τὸν ἀπεσταλμένον και μαθόντες παρ' αὐτοῦ ὅτι μεταβαίνει εἰς Ἰωάννινα συλλαμβάνουσι και εὐρίσκουσιν ἐρευνήσαντες αὐτὸν τὴν πρὸς τὸν Χουρσίτ ἐπιστολήν· ὠδήγησαν ἔπειτα εἰς τὸ Σοῦλι ὅπου συνενόηθησαν μετ' αὐτοῦ Ἰταλιστὶ διὰ τοῦ γινώσκοντος τὴν ἰταλικὴν Γ. Ζέρβα· ἐζήτησε συγγνώμην διότι νομισας Ἄλβανὸς ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς, ὅτε τοὺς συνήντησε, τραχέως, και τοὺς ἠυχαρίστησε διότι ἔτυχε παρ' αὐτῶν περιποιήσεων· ἀπεσφράγισαν ἔπειτα τὴν ἐπιστολήν γεγραμμένην Τουρκιστὶ, ἔχουσαν δὲ οὕτω «Βεζύρη μου· φθάσε τὸ ταχύτερον ἐδῶ, διότι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἴμεθα εἰς χεῖρας τῶν Γκιαούριδων αἰχμαλώτοι»· ἐκράτησαν αὐτὴν, τὸν δὲ ἱατρὸν ἀπέλυσαν.

Ἐν ᾧ ἐν τῷ ἐν Ἡπειρῷ στρατοπέδῳ παρεσκευάζοντο πρὸς ἀναχώρησιν, ὁ Πασόμπης παρουσιάζει τοὺς πέντε δημούς (βεχέμια) Σουλιώτας, οἵτινες εἶχον δοθῆ τῷ Ἄλῃς, εἰς τὸν Χουρσίτ, οὗτος δὲ παρακινεῖ αὐτοὺς νὰ γράψωσιν εἰς τοὺς συγγενεῖς και πατριώτας τῶν εἰς τὸ Σοῦλι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του μὲ διπλοῦν μισθὸν και ἐκστρατεύσωσιν εἰς Πελοπόννησον· «θὰ πάγω νὰ πωλήσω ταῖς Μωραϊτίσσαις, εἶπεν, ἕνα γρόσι τῆ μία»· ἄλλ' οἱ Σουλιῶται ἀπήντησαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον «εἴμεθα ὠρμισμένοι νὰ πολεμήσωμεν ὄχι τοὺς ἀδελφούς μας, ἀλλὰ τὸν κοινὸν ἐχθρόν». «Ἐξω φρενῶν ἐγένετο ἀκούσας τὴν τολμηρὰν αὐτὴν ἀπάντησιν, ἔσυρε τὴν γενειάδα του ἐξ ὀργῆς· «τοὺς ἀπειλεῖ ὅτι δὲν θὰ ἀφήσῃ πέτρα ἐπάνω σὲ πέτρα εἰς τὸ

Σουλί» και διατάσσει άμέσως ν' άποκεφαλισθώσιν οι όμηροι και μόμον δια τής παρεμβάσεως τών περι αυτόν εσώθησαν. Φοβούμενος ν' άφήση όπισθεν αυτού τούς Σουλιώτας ό Χουρσίτ άναγκάζεται να μείνη έν Ήπειρω μετά του πλείστου του ύπ' αυτού στρατού άποσπάσας μόνον μέρος δια τήν επαναστατήσασαν Ελλάδα, όπου άντ' αυτού εισβάλλει εκ Λαρίσσης ό Δράμαλης. Έπτακισχίλιοι άνδρες τίθενται υπό τας οδηγίας ενός Πασσά και εκστρατεύουσι κατά τών Σουλιωτών οίτινες έδραμον ν' άπαντήσωσιν αυτούς εις τήν θέσιν «Πέντε Πηγάδια» όπου γινομένης μάχης κατετροπώθησαν οι πολέμιοι καταδιωχθέντες μέχρις ολίγον έξω τών Ιωαννίνων ή ήττα αυτή κατελύθησεν τόν Χουρσίτ όστις επιμένων πέμπει και άλλας δυνάμεις κατά κράτος και ταύτας ήττηθείσας, μη εκστρατεύσας αυτός διότι ήτοιμάζετο να εισβάλη εις Πελοπόννησον όπουθεν ελάμβανε συχνάς τής συζύγου αυτού επιστολάς παριστάσας τά πράγματα από ήμέρας εις ήμέραν δινούμενα· ή ήττα όμως αυτή έξώργισεν αυτόν και οι φόβοι αυτού εκ τών Σουλιωτών έμεγαλύνθησαν, προσέτι δε οι κυριώτεροι Μπέηδες Άλβανοί ήρνούντο να έγκαταλίπωσι τήν πατρίδα των και μετάσχωσι τής εκστρατείας· ήναγκάσθη δια τούτο και πάλιν να παραμείνη έν Ήπειρω πολεμών τούς Σουλιώτας καθ' ών και αυτοπροσώπως ήδη εκστρατεύει τεθείς επί κεφαλής πολυαρίθμου στρατού· τοιαύτη όμως ήτο ή άποτυχία αυτού, ώστε απέβαλε τήν υπομονήν και άφεις τήν διεξαγωγήν του προς τούς Σουλιώτας πολέμου εις τόν ικανώτατον Όμέρ Βριώνην άπήλθεν εις Λάρισσαν. Πριν ή απέλθη εκεί, μαθών ό Σουλτάνος τήν καταστροφήν του Δράμαλη έζήτησε παρ' αυτού ως αρχιστρατήγου λόγον· έδικαιολογήθη δε ότι έβιάζετο να μείνη έν Ήπειρω δια τούς Σουλιώτας και διότι οι Άλβανοί ήρνούντο να έγκαταλίπωσι τήν Ήπειρον. Όργίλος προσκαλεί τόν Πασόμπηην δεικνύει εις αυτόν τό φερμάνιον δι' ου έδίδετο υπό του Σουλτάνου εις τούς Σουλιώτας τό Σουλι και έλέγχει αυτόν πικρώς διότι δέν υπήκουσεν εις τήν Σουλτανικήν διαταγήν· άπολογούμενος ό Ίσμαήλ Πασόμπηης είπεν ότι άντετάσσοντο εις τούτο οι Μπέηδες οι έχοντες οικόγενείας έν αυτόφ και δέν ήθελον να γείνη ό τόπος εκείνος «πάλιν Σουλι»· διετάχθη όμως ή άποκεφάλισις του.

Και τοι ή νίκη πανταχού και πάντοτε έστρεψε τά Σουλιωτικά όπλα, τό Σουλι ήρξατο όπως και άλλοτε να καταπονήται και πάσχη εκ τών στερήσεων· έγκαταλειφθέν και υπό τών συμμαχησάντων Άλβανών πεισθέντων ήδη ότι οι Σουλιώται πολεμοῦσιν υπέρ πίστεως, ύφιστάμενοι τας συνεχείς προσβολάς πολυαρίθμου έχρικού στρατού

υπό τόν Όμέρ Πασσάν απέστειλαν τόν Μάρκον Βότσαρην να ζητήσει τήν επικουρίαν τής προσωρινής κυβερνήσεως τής Ελλάδος· ή διοργανωθείσα εκστρατεία άποτυγχάνει μη γενομένης κατορθωτής τής συγκεντρώσεως ισχυράς επικουρίας· ό γενναίος Κυριακούλης Μαυρομιχάλης άποβιβάζεται εις Ήπειρον, πλησίον του Φαναρίου όμως προσβάλλεται υπό ισχυρού έχθρικού σώματος και φονεύεται· ό Μάρκος Βότσαρης πειραθείς να διέλθη δια τών «Πέντε Πηγαδίων» φυλαττομένων ισχυρότατα άποτυγχάνει, πίπτουσι έν Πέτα ήρωϊκώτατα, οι έξαλλοι υπέρ τής άπελευθερώσεως ήμών σπεύσαντες να μετάσχωσι του άγώνος φιλέλληνες Ταρέλλας, Μιρζεύσκης, Δάννιας, Ζαίχμαν, Μινιακ· τό Σουλι εισέτι άντείχεν· συναγονται περι αυτό πάσαι τού έχθρου αι δυνάμεις και πολιορκείται στενότατα· ό νικητής του Πέτα στρέφεται κατ' αυτού μη τολμών να έπωφεληθή τής έν Πέτα άποτυχίας και εισβάλη άμέσως εις Ελλάδα. Οι τότε κυρίαρχοι τής Έπτανήσου Άγγλοι ειργάζοντο και αυτοι και συνέτεινον ουχ ήττον ή οι πολέμιοι και αι στερήσεις, να σεσθθ κατά τήν Ήπειρον ή Έπανάστασις, ήτις παρείχε φόβους εις αυτούς μη οι ύπ' αυτούς όμοφυλοι Έλληνες ταράχθωσι, διό και βραδύτερον έν τφ συνεδρίφ του Λονδίνου ό δουξ Βέλιγκτων έξέφρασε γνώμην να μη αύξηθώσι τά όρια τής Ελλάδος κατά τήν Ακαρνανίαν και Ήπειρον.

Υπό πάντων πολεμούμενον τό ήρωϊκόν Σουλι ήναγκάσθη να δεχθθ προτάσεις συνθήκης καθ' ήν ήσαν ελεύθεροι οι Σουλιώται ν' απέλθωσι σόν γυναίξι και τέκνοις εις τας Ιονίους νήσους· κατά τήν συνομολόγησιν τής συνθήκης έν φ έλεγον οι Πασάδες να τεθθ έν αυτή «Σουλιώτης ή Ρωμηός να μη κατοικήση εις τό Σουλι», έν όργη και πόνφ ψυχής στραφεις ό πατήρ μας Λάμπρος Γούσης «ουτε Τουρκος» είπεν· έκπληκτος εκείνος «καλά· ουτε Τουρκος» προσέθηκάν· και όντες ό όρος αυτός μέχρι σήμεραν τηρείται.

Τό Σουλι είδε μυρία ένδοξα κατορθώματα τών ήρώων τούτων, έπρεπε να τιμηθώσι και άλλοι τόποι. Ή πατρίς εκάλει αυτούς εις εύρύτατον στάδιον άγώνων και δόξης.

Τη 22α 7/βρίου 1822 Άγγλικά πλοία κατέπλευσαν εις Σπλάντζαν, όπουθεν οι Σουλιώται άποβιβάσθέντες απέπλευσαν εις Κεφαλληνίαν, ώρίσθη δε τόπος διαμονής αυτών τό φρούριον Άσος, ένθα έμελλον να τελέσωσι καθαρσιν, εκεί μετέβαινε δις τής εβδομάδος προς έπίσκεψιν αυτών ό Άγγλος στρατηγός Νάπιερ παρηγορών και ένθαρρύνων αυτούς, πολλάκις δε επανελάμβανε «Σουλιώται μη λυπήσθε διότι άφήσατε τήν πατρίδα σας τό καθήκόν σας έξετελέσατε υπέρ πάντας· εγώ γνω-

»ρίζω κάλλιστα τοὺς ἀγῶνάς σας. Ἡ Ἑλλάς θέλει ἐλευθερωθῆ, μικρὰ
 »ἢ μεγάλη δὲν σας ὑπόσχομαι· ἢ ἐπανάστασις θ' ἀρχίσῃ σπουδαίως·
 »σεῖς ὡς στρατιῶται θὰ φανευθῆτε οἱ περισσότεροί· ὅσοι ἐξ ὑμῶν ζή-
 »σουν, θ' ἀποθάνουν ἔς τὴν ψάθα, ἄλλοι θ' ἀπολεύσονται τοὺς ἀγῶ-
 »νάς σας». Τόσῃ δὲ ἐντύπωσιν παρήγαγον οἱ Σουλιῶται εἰς τὸν Νά-
 »πιερ, ὥστε μεταξύ ἄλλων πολεμιστῶν διέκρινεν αὐτοὺς καὶ δεικνύων
 ἔλεγε: «Σὺ Σουλιώτης... Σὺ ὄχι Σουλιώτης, σὺ Λακκιώτης...» Θαυ-
 »μάζων τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ὑπερήφανον ἦθος αὐτῶν ἔλαβε σύζυγον
 Σουλιώτισσαν, ἐξ ἧς ἐγέννησε δύο θυγατέρας, ἠθέλησε δὲ νὰ στείλῃ
 εἰς Ἀγγλίαν κοράσια Σουλιωτῶν ἵνα σπουδάσωσιν, ἀλλ' οὐδεμία συγ-
 »κατένευσεν εἰς τοῦτο.

Μετὰ τὴν ἐν Πέτρα ἀποτυχίαν ὁ Μάρκος Βότσαρης ἀπεσύρθη εἰς
 τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπουθεν γράφει πρὸς τοὺς ἐν Κεφαλληνίᾳ συμ-
 »πωτριώτας «Πληροφοροῦμαι ὅτι εἰς Κεφαλληνίαν ἔρχεται ἐπίσημον
 »πρόσωπον ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, τὸ ὅποῖον θέλει νὰ μεταβῇ εἰς Τρίπο-
 »λιν πρὸς συνάντησιν τοῦ Μαυροκορδάτου εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι κατα-
 »βαίνει εἰς Ἑλλάδα νὰ θυσιάσῃ τὴν περιουσίαν, τὴν ζωὴν καὶ πάντα
 »τ' ἀγαθὰ του διὰ νὰ ἐλευθερωθῆ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐκ τῆς δουλείας·
 »ἀλλὰ μὴ τὸν ἀφήσετε νὰ υπάγῃ λέγοντες ὅτι, ἂν θέλῃ δόξα καὶ
 »τιμὴν νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐμελλε νὰ φθάσῃ καὶ ὁ Μαυ-
 »ροκορδάτος». Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐν Ἄσσω καθάρσεως μετέβησαν
 οἱ Σουλιῶται εἰς Ἀργιστόλιον, ὅπου ἔτυχον πολλῶν περιποιήσεων
 ὑπὸ τῶν κατοίκων· ἄμα τῇ ἀφίξει ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μάρ-
 »κου, συγχρόνως δὲ ἔφθανεν ἐξ Ἀγγλίας ὁ ἐπίσημος ξένος, ἦτο δὲ ὁ
 λόρδος Βύρων· μαθόντες τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιω-
 »τῶν ἔδραμον πρὸς ἐπίσκεψιν· ὡς τόπος συνεντεύξεως δὲ ὄρισθη τὸ
 Δρέπανον καὶ οὐχὶ τὸ μέγαρόν του, διότι δὲν ἐπεθύμει νὰ καταστῇ
 γνωστὸν εἰς τοὺς Ἄγγλους ὅτι εἶχε σχέσεις μετὰ τῶν Σουλιωτῶν·
 κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ Σουλιῶται ἐπέδωκαν αὐτῷ τὴν ἐπι-
 »στολὴν τοῦ Μάρκου Βότσαρη, τοσοῦτον δὲ ἐνθουσιάσθη ὁ Βύρων, ὥστε
 μετέβαλε καὶ τὸν σκοπὸν τῆς εἰς Τρίπολιν μεταβάσεως· μετ' ὀλίγον,
 ἀτυχῶς, ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ καὶ τὴν εἰδησιν τοῦ ἐνδόξου θανάτου τοῦ
 ἥρωος, δι' ἃν ἐνεθουσία καὶ τοῦ ὁποίου θρηνητῶν τὸν θάνατον ἔλεγεν·
 «Ἄχ· ὁ Θεὸς δὲν ἀφῆσε νὰ ἰδῶ τὸν ἥρωα αὐτόν...» Ἐπενθηφόρησε
 δὲ καὶ αὐτὸς καὶ ἔβαν τὸ προσωπικόν του διὰ τὸν λατρευόμενον ἥρωα.
 Μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινος παραλαβὼν ἐν τῷ πλοίῳ αὐτοῦ κρυ-
 φίως καὶ πολλοὺς Σουλιώτας ἐξέχοντας ἀπέπλευσεν εἰς Μεσολόγγι
 ὅπου τῷ ἔλεγεν ὁ ἥρωας ἐκεῖνος ὅτι «εἶναι ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα». Ἐτε-

ροι φιλέλληνες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐξόδου τῆς φρουρᾶς Μεσολογγίου
 ὁ ἀρμοστής τῆς Ἑπτανήσου Φρειδερίκος Πόνσονθ καὶ ὁ πλοίαρχος
 Σπέντσερ ἔσωσαν εἰς Ἑπτάνησον πολλὰ γυναικόπαιδα διὰ μέσου τοῦ
 ἔξω τοῦ Μεσολογγίου φυλάττοντος τουρκικοῦ στόλου.

Ι. Γούσης (Σουλιώτης)

Ἰπποστράτηγος.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

1886—87

Πρὸς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον «Παρνασσόν».

Κύριε Πρόεδρε

Κατὰ τὸν κανονισμόν ὑποβάλλομεν ὑμῖν τὴν ἔκθεσιν τοῦ σχολικοῦ
 ἔτους 1886—1887.

α') Περὶ τῆς ἐν τῇ Σχολῇ φοιτήσεως.

Καθ' ὄλον τὸ ἔτος ἐνεγράφησαν μαθηταί.

Εἰς τὴν Α' τάξιν α' τμήμα 471

β' » 184

655

Εἰς τὴν Β' τάξιν 88

» » Γ' » 48

Τὸ ὄλον 791

Ἐξεταζόμενοι κατὰ τὸν τρόπον γεννήσεως οἱ τῆς Α' (β' τμήμα) Β' καὶ
 Γ' τάξεως ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Ἐκ Πατρῶν	Α' τάξ. β' τμήματος	Β' τάξεως	Γ' τάξεως
» Λακεδαιμόνος	—	—	2
» Ἀθηνηῶν	—	5	4
» Κορινθίας	12	6	—
» Αἰγίνης	28	21	10
» Μεγαλοπόλεως	—	—	1
» Γορτυνίας	—	17	10
» Ἄνδρου	85	14	7
	—	1	—

	Α' τάξ. β' τμήματος	Β' τάξεως	Γ' τάξεως
Ἐκ Ἐηροχωρίου	1	—	—
» Γυθείου	2	—	—
» Θήρας	3	2	2
» Κυνουρίας	—	—	2
» Ἀμοργού	1	—	—
» Νάξου	3	—	—
» Βόλου	3	—	—
» Τήνου	2	—	—
» Ἴου	1	—	—
» Μαντινείας	—	5	—
» Εὐβοίας	—	2	2
» Σίφνου	—	1	—
» Σύρου	—	1	—
» Μεσσήνης	—	7	5
» Αἰτωλίας	—	2	—
	<u>141</u>	<u>84</u>	<u>45</u>
Ἐκ δούλων ἐπαρχιῶν			
» Μακεδονίας	34	—	—
» Κρήτης	8	3	3
» Χίου	1	—	—
» Ἀμισοῦ (Μικρασίας)	—	1	—
	<u>184</u>	<u>88</u>	<u>48</u>
Κατ' ἐπαγγέλματα			
στιλβωταὶ ὑποδημ.	92	14	3
ἐφημεριδοπῶλαι	12	20	17
ξύλουργοι	4	13	—
ὑποδηματοποιοὶ	8	—	—
κτίσται	14	—	—
ὑπηρεταὶ	9	38	27
κιβωτοποιοὶ	1	—	—
μαθηταὶ ἄλλων σχολείων	9	—	—
ράπτται	—	1	—
ὀψοκομισταὶ	27	—	—
πιλοπῶλαι	—	—	1
φανοποιοὶ	—	2	—
ἄνευ ἐργασίας	8	—	—
	<u>184</u>	<u>88</u>	<u>48</u>

Καθ' ἡλικίαν				
Ἀπὸ 10—15 ἐτῶν	132	38	—	—
» 15—20 »	52	50	48	—
	<u>184</u>	<u>88</u>	<u>48</u>	<u>48</u>
Ἐχορηγήθησαν δωρεὰν τὰ ἐξῆς βιβλία				
	Εἰς τὴν τάξιν Α'	Β'	Γ'	
	α' τμήμα	β' τμήμα		
Μικρὰ ἀλφαβητάρια	302	—	—	—
Μεγάλαι »	240	—	—	—
Καλὰ μαθήματα	80	—	—	—
Μικρὸς ἔμπορος	—	140	—	—
Ῥοβινσῶν Χριστοπούλου	—	65	—	—
Ἀποστόλης ὁ Θαλασσινὸς	—	—	69	—
Μικρὰ ἱστορ. Ἑλλ. Ἔθνους Παπαρ.	—	—	—	53
	<u>622</u>	<u>205</u>	<u>69</u>	<u>53</u>
Ἐπληρώθησαν μισθοὶ				
Εἰς διδάσκαλον Α' τάξεως α' τμήματος διὰ μῆνας	9 δρ.	360		
» » » β' » » »	10 »	400		
» Β' » » » » »	10 »	500		
» Γ' » » » » »	9 »	450		
Κλητῆρα	» »	12 »	480	
			Δραχ. 2190	
Εἰς διδασκάλους ὀργανικοῦ μουσικοῦ θιάσου				
Εἰς ἀρχιμουσικὸν διὰ μῆνας	9 δρ.	720		
» μουσικὸν » » »	9 »	360		
			Δραχ. 1080	
			<u>» 3270</u>	

β') Ὁργανισμός.

Ἡ Σχολὴ εἶνε διηρημένη εἰς τρεῖς τάξεις, ὧν ἡ πρώτη ἢ καὶ κατωτέρα ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο τμήματα. Ὡς καὶ πάντοτε ἡ αὐτὴ ἀταξία παρατηρήθη εἰς τὴν φοίτησιν τῶν παιδῶν τῆς Α' τάξεως α' τμήματος. Τοῦτου ἕνεκα δὲν ἠριθμήσαμεν αὐτοὺς κατ' ἐπάγγελμα, τόπον γεννήσεως καὶ ἡλικίαν.

γ') Περὶ διδασκαλίας.

Ἐδιδάχθησαν εἰς μὲν τὴν Α' τάξιν α' τμήμα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου

Δ. Καραβιά, και εἰς τὸ β' τμήμα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Γ. Καλοριζίκου ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν τὰς 4 πράξεις πρακτικῶς καὶ ἀρχὰς θρησκείας καὶ ἠθικῆς. Εἰς τὴν Β' τάξιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Ν. Μεταξιά ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν (καὶ τὰ κλάσματα), γεωγραφίαν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἰδίως τῆς Ἑλλάδος ἐκτενῶς, καὶ θρησκευτικὰ τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν. Εἰς τὴν Γ' τάξιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Ε. Παπαδάκη ἀνάγνωσιν (Ἱστορίαν μικρὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου), ἔκθεσιν ἰδεῶν, γεωγραφίαν τῆς Εὐρώπης καὶ λοιπῶν ἠπείρων ἐν συνόψει, ἀριθμητικὴν ὀλόκληρον διὰ προβλημάτων, θρησκευτικὰ κατήχησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

δ') *Περὶ ἐξετάσεων.*

Αἱ ἐξετάσεις ἤρχισαν τὴν 11 Μαΐου περὶ ὥραν 5ην μ. μ. εἰς ἃς προσεκληθήσαν ὡς καὶ ἄλλοτε ὁ Σ. Μητροπολίτης, οἱ ὑπουργοὶ τῶν Ἑσωτερικῶν, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ὁ Νομάρχης, ὁ διευθυντὴς τῆς διοικητικῆς ἀστυνομίας, ὁ διευθυντὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων, τὸ προεδρεῖον τῆς ἐταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, ὁ διευθυντὴς τοῦ ὄρφανοτροφείου Χατζῆ Κώστα, ὁ διευθυντὴς τῆς ἐσπερινῆς σχολῆς Τεχνιτῶν Πειραιῶς. Παρευρέθησαν δὲ ὁ διευθυντὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ὀλίγιστα μέλη τοῦ ἡμετέρου συλλόγου. Ἐγένοντο δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου κ. κ. Α. Δ. Κυριακοῦ καὶ Δ. Κοκκίδου καθηγητῶν καὶ Χ. Παπαμάρκου διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου. Ἡ δὲ διανομὴ τῶν βραβείων εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας μαθητὰς ἐγένετο τὴν Κυριακὴν 17 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς μετὰ βραχεῖαν περὶ τῆς Σχολῆς ὁμιλίαν τοῦ Ἐφόρου. Ὁ δὲ μουσικὸς θίασος τῆς Σχολῆς ἀνέκρουσε διάφορα τεμάχια.

ε') *Ἀποτελέσματα ἐξετάσεων.*

Ἐκ τῆς Γ' τάξεως

Προσῆλθον μαθηταὶ 8

Ἐξητάσθησαν » 7

Ἐβραβεύθησαν καὶ ἔλαβον τὸ ἀπολυτήριον τῆς Σχολῆς

1) Γ. Μαυρογιαννάκης ἐκ Κρήτης διανομεὺς ἐτῶν 17 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

2) Π. Ἀλεξόπουλος ἐκ Τριπόλεως ἐμπορ. ὑπάλληλος ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

3) Α. Τουρλούκης ἐκ Τριπόλεως πιλοποιοὺς ἐτῶν 14 μὲ βαθμὸν λίαν καλῶς.

4) Ι. Φιλαργινὸς ἐξ Ἀθηνῶν ἐμπορος ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν λίαν καλῶς.

5) Ι. Ἀποστολόπουλος ἐξ Ἀμφίσσης ὑπηρέτης ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν λίαν καλῶς.

6) Β. Φιλίντρας ἐκ Δημητσάνης χρυσοποικιλιτῆς ἐτῶν 14 μὲ βαθμὸν λίαν καλῶς.

7) Α. Παπαδόπουλος ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐφημεριδοπώλης ἐτῶν 17 μὲ βαθμὸν λίαν καλῶς.

Ἐκ τῆς Β' τάξεως

Προσῆλθον μαθηταὶ 17

Ἐξητάσθησαν » 14

Ἐβραβεύθησαν

1) Ι. Καραλῆς μὲ βαθμὸν πάνυ καλῶς

2) Κ. Λαμπρόπουλος » » »

3) Α. Μπουρδάκης » » »

4) Ν. Ποταμιανάκης » » »

5) Κ. Κωνσταντόπουλος » » »

6) Δ. Τσέλιος » » »

7) Ν. Δημητρίου » ἀριστα

8) Δ. Ρογκάκης » πάνυ καλῶς

9) Γ. Δρετζιάδης » » »

Προὔβιασθησαν οἱ ἄνω καὶ οἱ ἐξῆς

10) Β. Λούζης μὲ βαθμὸν καλῶς

11) Π. Καραγιαννόπουλος » »

12) Κ. Μπίρης » »

Ἐκ τῆς Α' τάξεως (β' τμήματος)

Προσῆλθον 29

Ἐξητάσθησαν 24

Ἐβραβεύθησαν

1) Ι. Δημόπουλος ἐκ Βερβενακίων ξυλουργὸς ἐτῶν 19 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

2) Ι. Μπαγκόπουλος ἐκ Κρήτης σιδηρουργὸς ἐτῶν 23 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

3) Κ. Γιαννακόπουλος ἐκ Μεγαλοπόλεως στυλβωτῆς ὑποδημάτων ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

4) Γ. Πίττας ἐκ Χίου κηπουρὸς ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

5) Π. Λάμπρου ἐξ Ἀμφίσσης ὑπηρέτης ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν ἀριστα.

- 6) Ο. Ποσάντης ἐκ Νάξου ὑποδηματοποιὸς ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 7) Μ. Θηραῖος ἐξ Ἀμοργοῦ ὑπηρέτης ἐτῶν 16 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 8) Δ. Εὐθυμίου ἐκ Τριπόλεως ὑπηρέτης ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 9) Στυλ. Εὐγκάκος ἐκ Γυθείου κιβωτοποιὸς ἐτῶν 20 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 10) Μ. Ζαπέας ἐξ Ἴου κτίστης ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 11) Δ. Γεωργόπουλος ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐφημεριδοπώλης ἐτῶν 14 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 12) Ἀλ. Μανουδάκης ἐκ Κρήτης ἀνευ ἐργασίας ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 13) Χ. Σταματάκης ἐκ Κρήτης ἀνευ ἐργασίας ἐτῶν 10 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 14) Π. Βαρδουινιώτης ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐφημεριδοπώλης ἐτῶν 19 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 15) Γ. Καραλῆς ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐφημεριδοπώλης ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν ἀριστα.
- 16) Ι. Σαραμαντῆς ἐξ Ἀθηνῶν ὑπηρέτης ἐτῶν 11 μὲ βαθμὸν πᾶν καλῶς.
- 17) Ν. Δημόπουλος ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐφημεριδοπώλης ἐτῶν 19 μὲ βαθμὸν πᾶν καλῶς.
- 18) Ν. Πλυτᾶς ἐκ Τήνου ὑποδηματοποιὸς ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν πᾶν καλῶς.
- Προὔβιβάσθησαν οἱ τε ἄνω καὶ οἱ ἐξῆς
- 19) Π. Βαριακζῆς ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐφημεριδοπώλης ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν καλῶς.
- 20) Μ. Ροῦσσος ἐκ Θήρας μαθητῆς ἐτῶν 10 μὲ βαθμὸν καλῶς.
- 21) Γ. Λένος ἐκ Λαμίας στιλβωτῆς ὑποδημάτων ἐτῶν 10 μὲ βαθμὸν καλῶς.
- 22) Θ. Θεοδώρου ἐκ Τριπόλεως μεταξουργὸς ἐτῶν 15 μὲ βαθμὸν καλῶς.
- 23) Π. Ποσάντης ἐκ Νάξου ὑποδηματοποιὸς ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν καλῶς.
- 24) Ν. Γιαβράκος ἐκ Κρήτης ὑποδηματοποιὸς ἐτῶν 12 μὲ βαθμὸν καλῶς.

στ') Περὶ κοσμητείας.

Συνέκειτο αὕτη ἐκ τοῦ ἐφόρου Π. Ι. Φέρμπου, τοῦ γραμματέως Γ. Ι. Δουρούτη καὶ τῶν κοσμητῶρων Ι. Μίνδλερ, Ν. Μοσχάκη, Θ.

Μπαλτῆ, Σ. Κονοφάου καὶ Δ. Π. Λάμπρου ἐκλεχθέντος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Σ. Ἀντωνοπούλου, παραιτηθέντος ὡς μὴ ἔχοντος καιρὸν νὰ ἐποπτεύῃ τὴν Σχολήν.

Ἐπελήφθη διαφόρων ζητημάτων, συνήλθε δὲ εἰς 14 συνεδρίας καὶ καθ' ἑκάστην εἰς τῶν κοσμητῶρων ἦτο ἐπόπτης τῆς Σχολῆς ἐπισκεπτόμενος αὐτὴν κατὰ τὰς ὥρας τῶν μαθημάτων καὶ ἐπιβλέπων.

Ἰατρός τῆς Σχολῆς διωρίσθη τὸ μέλος Γ. Φωκᾶς καὶ σύμβουλος ἰατρός τὸ μέλος Ι. Χ. Βάμβας. Ἱερεὺς δὲ τῆς Σχολῆς τὸ μέλος Α. Ζακυθινὸς ἀρχιμανδρίτης παρασκευάσας τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων.

ζ') Ταμειυτήριον.

Τὰ κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος ἀποτελέσματα τοῦ ἀναγκαιοτάτου τούτου θεσμοῦ εἶνε εὐάρεστα. Ἄν καὶ ἐν τῇ λογοδοσίᾳ αὐτοῦ ὁ ταμίας τοῦ συλλόγου θᾶ μνημονεύσῃ τῆς κινήσεως, σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰς καταθέσεις καὶ ἐπιστροφὰς ἐκτὸς τῆς ὀγδόης ἐβδομάδος ἧς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἔχωμεν σημειώσιν τοῦ καταβληθέντος ποσοῦ ἕνεκα ἀλλαγῆς τοῦ ταμίου.

Κατετέθησαν καθ' ὅλον τὸ σχολ. ἔτος ὑπὸ 105 μαθητ. δρ. 1067.85
Ἐπιστράφησαν ὁμοίως εἰς μαθητὰς » 559.10

Τῆς σχολικῆς ταύτης χρήσεως μένουσιν ἐν τῷ ταμείῳ ἐξαίρουμένης τῆς ὀγδόης ἐβδομάδος δρ. 508.75

η') Μουσικὸς θίασος.

Τρις τῆς ἐβδομάδος ἐδιδάχθησαν οἱ καταταχθέντες παῖδες εἰς τὸν μουσικὸν θίασον ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου μουσικοδιδασκάλου Γαϊδεμβέργου καὶ τοῦ ἀξίου αὐτοῦ υἱοῦ Ροδόλφου Γαϊδεμβέργου. Συγκείμενος δὲ ὁ θίασος οὗτος ἐξ 20—25 παιδῶν ἀνέκρουσε πολλάκις ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὰς ἑορτὰς αὐτοῦ, δημοσίᾳ δὲ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Θεοδώρων καὶ κατὰ τὴν Ἀνάστασιν.

θ') Μέσος ὄρος φοιτήσεως τῶν παιδῶν.

Στατιστικῶς ἔχει οὕτω κατὰ τάξεις

	Α'		Β'	Γ'	ὅλικόν
	α' τμήμα	β' τμήμα			
Κατὰ Σεπτέμβριον	132	58	32	29	281
» Ὀκτώβριον	97	58	28	20	197
» Νοέμβριον	82	51	23	16	174
» Δεκέμβριον	62	29	12	9	112

	Α'		Β'	Γ'	ὅλικόν
	α' τμήμα	β' τμήμα			
Κατὰ Ἰανουάριον	59	27	10	10	107
» Φεβρουάριον	71	31	23	12	127
» Μάρτιον	52	30	15	15	140
» Ἀπρίλιον	49	18	13	10	91
» Μαΐον	42	23	13	9	77
» Ἰούνιον	20	3	5	1	13
Ἐν ὅλῳ	666	328	174	131	1319
Καθ' ὅλον τὸ ἔτ. μέσος ὄρ.	66	32	17	13	131

Τελευτώντες νομίζομεν καλὸν νὰ υπενθυμίσωμεν τῷ Συλλόγῳ τὴν μεγίστην ἀνάγκην ἣν ἔχει ἡ σχολή:

α') Εὐρυτέρων αἰθουσῶν διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ εὐχὴν ἐκφράζομεν εἰς τὸν σύλλογον ὅπως ὅσον τάχιστα ἀποφασίσῃ περὶ ἀνεγέρσεως καταστήματος τοιοῦτου καθ' ὅλους τοὺς κανόνες καὶ ὄρους τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ ὑγιεινῆς, διότι αἱ ὑπάρχουσαι ἤδη αἰθουσαι καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐφετερινὴ διαίρεσις τῶν τάξεων τῆς σχολῆς εἰς δύο οἰκίας πολλὰς δυσκολίας ἐπήνεγκον εἰς τὴν τακτικὴν λειτουργίαν αὐτῆς.

β') Κατασκευῆς νέων θρανίων καταλληλοτέρων, παλαιωτάτων ἤδη καταστάντων τῶν ὑπαρχόντων.

γ') Ἡ τακτοποίησις τοῦ φωτὸς τοῦ φωταερίου, τοῦ ὑπάρχοντος βλάπτοντος ἐπαισθητῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν ἕνεκα τοῦ ἀθλίου φωτός. Ἦθελεν δὲ εἶναι πολὺ προτιμότερον νὰ ἀντικατασταθῇ τὸ φωταερίον τὸ σημερινὸν διὰ πετρελαίου.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 28 Αὐγούστου 1887.

Ὁ ἔφορος

Η. Ι. Φέρμπος

Ὁ γραμματεὺς

Γ. Ι. Δουρούτης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ἤρξαντο τὴν 7ην λήξαντος μηνὸς ἐξακολουθοῦσι δὲ τακτικῶς. Οἱ μέχρι τῆς 30 Σεπτεμβρίου ἐγγραφέντες μαθηταὶ ἀνέρχονται ἐν ὅλῳ εἰς 445 κατὰ τάξεις δὲ ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν ἦτοι τὸ α' τμήμα τῆς πρώτης τάξεως 246 εἰς τὸ β' τμήμα τῆς αὐτῆς τάξεως 102 εἰς τὴν β' τάξιν 44 καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν γ' τάξιν 53. Δυστυχῶς ἡ φοίτησις τῶν μαθητῶν ἐφέτος ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν εἶνε λίαν ἀτακτος, ἀνερχομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ μέσον ὄρον φοιτῶντων εἰς 285 καθ' ἐσπέραν. Ἐνεκα τῆς προσελεύσεως πολλῶν μαθητῶν εἰς τὸ α' τμήμα τῆς τάξεως προσελήφθησαν ἐφέτος δύο διδάσκαλοι οἱ κ. κ. Σ. Πέππας καὶ Δ. Ζιῶγκας, εἰς τὸ β' τμήμα διδάσκει ὁ κ. Γ. Καλλοροϊζικος, εἰς τὴν β' τάξιν ὁ κ. Ν. Μεταξᾶς καὶ εἰς τὴν γ' τάξιν ὁ κ. Ε. Παππαδάκης, οἱ τρεῖς τελευταῖοι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἐδίδαξαν εὐδοκίμως.

Ἡ κοσμητεία θεωρήσασα ὡς ἀνεπαρκῆ τὴν καθ' ἐσπέραν δέωρον διδασκαλίαν προσέθηκεν ἡμισείας ὥρας διδασκαλίαν καθ' ἐκάστην, ὥρισε δὲ ὡς ἀναγνωστικὰ βιβλία εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Νέας Ἑλλάδος ὑπὸ Μ. Βρατσάνου, ὅπως σὺν τῇ ἀναγνώσει μάθωσιν οἱ ἀποροὶ παῖδες καὶ τὴν πάτριον ἱστορίαν. Διένειμε δὲ καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑρησκευτικῶν μαθημάτων τὰ κατάλληλα βιβλία θεωρηθείσης ἀνεπαρκοῦς ἐκ τοῦ παρελθόντος τῆς διὰ ζώσης διδασκαλίας ἀνευ κειμένου.

"Άλλοι ὅμως γράφουσιν ὁ Χάραδρος, ἐννοοῦντες τὸν διὰ τῆς αὐτῆς κοιλάδος εἰς τὴν θάλασσαν κατερχόμενον ποταμὸν, ἢ χεῖμαρρον, τὸν διαχωρίζοντα κατὰ μέσον τὸ μαραθῶνιον πεδίον. Ἀφήμι τὴν λύσιν τῆς διαφωνίας εἰς ἀρμοδιωτέρους ἐμοῦ.

Σελ. 16, στίχ. 1. Ὁ Ἦρος ὀρθῶς ἐρμηνεύει τὴν Μεσόγαίαν ὡς ἀντίθετον τῆς παραλίας. Ὁ Φίνλαῦ, καὶ κατόπιν τούτου ὁ Campe γράφοντες Μεσόγαίαν διὰ τοῦ Μ κεφαλαίου ἐννοοῦσιν ὅτι οἱ ἐν τῷ κέντρῳ Ἀθηναῖοι διωκόμενοι, καὶ οἱ Πέρσαι διώκοντες αὐτοὺς ὑπερέβησαν τὸ ὄρος Ἀργαλικί, ἢ δὲ δίωξις ἐξηκολούθει εἰς τὴν Μεσόγαίαν, τουτέστιν ἄχρι σχεδὸν τῆς Παλλήνης (Χαρβατίου). Ἄλλ' ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δῆμος ἢ κώμη Μεσογαίας, ἀφ' ἑτέρου τοιαύτη ἐρμηνεία τῆς φράσεως τοῦ Ἡροδότου ὑποτίθεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐτράπησαν φεύγοντες εἰς τὴν παραλίαν πρὸς τὴν Προβάλινθον, μὴ δυνάμενοι ν' ἀναβαίνωσι τὰ δυσδιάβητα ὄρη πρὸς δυσμὰς τῆς παραλίας, καὶ δίωξιν ἐπιώρας διαρκέσασαν, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐξ ἑκατέρου τῶν πολεμίων στρατῶν φονευθέντων, διότι ἀφοῦ οἱ ἐν τοῖς κέρασι Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σακῶν ἐκ τῶν νῶτων, οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ παρὰ τὸ ἔλος πλοῖα, οὐδὲ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ μαραθῶνιον πεδίον ἀνευ μεγίστης ἀπωλείας φονευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων.

I. A. T.